

ณรงคจิตรชาดก

ดอกรัก พยัคศรี^๑ ปวีรบรรต, เรียบเรียง

รหัสเอกสาร	NPT001-007
ต้นฉบับ	สมุดไทยขาว
อักษร	ไทย
ภาษา	ไทย
เส้น	หมึก
ขนาด	36.5 x 12.5 ซม.
สถานที่พบ	วัดท่าพุท ต. ไร่ชิง อ. สามพราน จ. นครปฐม
จำนวนเล่ม	1 เล่ม
สภาพเอกสาร	ไม่สมบูรณ์ หน้าสมุดเขียนไว้ว่า หน้าต้นเล่ม 2

ในตอนแรกสำรวจได้เขียนบอกไว้ว่าเป็นเรื่อง “พระไชยเชษฐา” แต่เมื่อปวีรบรรตและตรวจสอบจึงพบว่าเป็นเรื่อง “ณรงคจิตรชาดก” ซึ่งมีลักษณะคำประพันธ์เป็นแบบกลอนสวด กลอนสวดเป็นกลอนที่อ่านเป็นทำนองสวด แต่งด้วยกาพย์ชนิดต่างๆ ได้แก่ กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉก ๑๖ และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ ข้อความที่แต่งมักเป็นเรื่องศาสนา^๒

ณรงคจิตรชาดก เป็นกลอนสวดที่ไม่พบที่มาของเรื่อง เข้าใจว่าเป็นเรื่องที่แต่งเลียนแบบชาดก โดยผู้แต่งเขียนให้ผู้อ่านเข้าใจว่าเป็นเรื่องชาดก คือใช้ชื่อเรื่องเป็นชาดกและเนื้อเรื่องก็กล่าวถึงผลของบุญกรรมซึ่งเป็นต้นเหตุของเหตุการณ์ในชาติปัจจุบัน ตัวละครเอกจะใช้คำว่า “หน่อศาสนา” และ “โพธิสัตว์” และตอนท้ายมีประชุมชาดก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะผู้แต่งต้องการให้เห็นว่าเรื่องที่ตัวเองแต่งมีความสำคัญ น่าเชื่อถือ และได้านิสงส์อีกด้วย^๓

ณรงคจิตรชาดกในต้นฉบับเอกสารสมุดไทยคำฉบับวัดท่าพุทนี้ มีเนื้อเรื่องบางตอนสลับที่กัน โดยเปรียบเทียบกับเนื้อเรื่องในภาคผนวกของณรงคจิตรชาดกฉบับที่ทำเป็นวิทยานิพนธ์แล้ว และสันนิษฐานว่าเกิดจากการคัดลอกที่คลาดเคลื่อนไป เพื่อความสะดวกในการอ่านและความสมบูรณ์ของเนื้อหา ผู้เรียบเรียงจึงขอสลับเนื้อเรื่องบางตอนให้ตรงกับฉบับที่นำมาสอบทาน และขอแก้ไข เพิ่มเติมคำหรือความที่คาดว่าน่าจะเขียนตกหล่นไปโดยจะใส่คำหรือความเหล่านั้นไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ

เรื่องย่อโดยสังเขป^๔

เมืองณรงกา มีกษัตริย์ครองเมืองชื่อ ท้าวณรงกา มเหสีชื่อศรีสุตา ทั้งสองไม่มีโอรสที่จะครองเมืองต่อไป จึงขอเสละหัตถ์ลูกชายของพราหมณ์โครโหราจารย์เป็นโอรสบุญธรรม

ต่อมานางศรีสุตาทรงครรภ์และประสูติโอรสให้ชื่อว่า ณรงคจิตร พอณรงคจิตรอายุได้ ๑๕ ปี บ้านเมืองเกิดฝนฟ้าแล้ง ข้าวยากหมากแพง พราหมณ์โครเห็นช่องทางที่จะกำจัดณรงคจิตร เพื่อที่จะให้เสละหัตถ์ลูกชายของตนได้ครองราชสมบัติ จึงแกล้งทำนายว่าณรงคจิตรเกิดมาเป็นกาลีบ้านกาลีเมืองให้เอาไปลอยแพเสีย บ้านเมืองจะได้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขเหมือนเดิม ท้าวณรงกาเห็นแก่ไพร่ฟ้าประชาชน จึงต้องจำใจทำตามคำแนะนำของพราหมณ์โคร

^๑ นักวิจัยประจำโครงการอ่านและปวีรบรรตวรรณกรรมท้องถิ่นภาคตะวันตก ระยะที่ ๑ : วรรณกรรมวัดท่าพุท, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๑.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖, ๗๗.

^๓ โสภี สุขเกษม, การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง ณรงคจิตรชาดก, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕, ๓.

^๔ เรื่องเดียวกัน, ๘๐-๘๔.

ณรงคจิตรถูกปล่อยแพไปได้ ๗ วันก็ขึ้นฝั่งได้ เดินไปพบสวนของเศรษฐีนนทจิตร ด้วยความหิวโหยจึงเก็บผลไม้ในสวนนั้นกิน เศรษฐีนนทจิตรให้คนจับตัวไว้ ณรงคจิตรรู้ว่าตัวเองผิดจึงยอมให้จับและถูกขังไว้ นางบุษบงลูกสาวของเศรษฐีนนทจิตรได้เห็นณรงคจิตรเกิดความรัก ให้พี่เลี้ยงลอบส่งข้าวปลาอาหารและนัดแนะให้ณรงคจิตรมาหา ณรงคจิตรได้นางบุษบงเป็นชายา

ต่อมาเศรษฐีนนทจิตรได้นำสินค้ายาลงเรือสำเภาไปค้าขายยังเมืองมัททราช โดยนำณรงคจิตรไปด้วยเพราะเห็นว่าแข็งแรงจะได้ไปช่วยขนส่งสมอเรือ นางบุษบงขอตามไปด้วยโดยอ้างว่าจะตามไปปรนนิบัติเศรษฐีนนทจิตรผู้เป็นบิดา เรือสำเภาของเศรษฐีนนทจิตรแล่นไปได้ ๑๕ วันก็ถึงเมืองมัททราช

มีชายจีนคนหนึ่งชื่อกำปิง มีกำลังวังชามากมาย นำสินค้าใส่เรือ ๕๐๐ ลำมาจากเมืองกุยตัง เพื่อย่ำเท้ากลับบ้านเมืองและชนะเรื่อยมาจนถึงเมืองมัททราช ขึ้นเฝ้าท้าวมัททราช ให้ท้าวมัททราชหาคนมาปล้ำพนัน ถ้าตนแพ้จะให้สินค้าทั้ง ๕๐๐ ลำ แต่ถ้าตนชนะก็จะขอบ้านเมือง ท้าวมัททราชป่าวประกาศให้คนมาปล้ำกับจีนกำปิง แต่ไม่มีใครอาสา เศรษฐีนนทจิตรรู้ข่าวจึงนำณรงคจิตรมาเฝ้าท้าวมัททราช ณรงคจิตรได้ปล้ำกับจีนกำปิงและได้ชัยชนะ

ท้าวมัททราชยกนางบุษมาลีพระราชธิดาให้อภิเษกกับณรงคจิตร ณรงคจิตรกราบทูลว่าตนได้นางบุษบงลูกสาวเศรษฐีนนทจิตรเป็นชายาแล้ว ท้าวมัททราชจึงอภิเษกนางทั้งสองพร้อมกัน โดยให้นางบุษบงเป็นฝ่ายขวา นางบุษมาลีเป็นฝ่ายซ้าย และแบ่งบ้านเมืองให้ปกครอง

ต่อมาเกิดทาลงเมือง ชาวบ้านชาวเมืองล้มตายกันมากมาย รวมทั้งท้าวมัททราชและนางลักษณดีพระมเหสีด้วย ณรงคจิตรจึงพาชายาทั้งสองหนีท่าออกจากเมือง

กล่าวถึงนางยักษ์ตนหนึ่งเห็นณรงคจิตรและชายาเดินอยู่ในป่า คิดจะกินนางทั้งสองและเอาณรงคจิตรมาเป็นสามี จึงแปลงตนเป็นหญิงชรา นั่งชันบกอยู่หน้ากระท่อม ณรงคจิตรและชายาไม่รู้ว่าหญิงชราเป็นยักษ์แปลงจึงไปขอพักอาศัยด้วย ตกกลางคืนนางยักษ์จับนางทั้งสองกิน ณรงคจิตรตื่นขึ้นมาไม่เห็นนางทั้งสองจึงออกตามหา พบผ้าสไบตกอยู่และพบกองกระดูกจึงรู้ว่าหญิงชราเป็นยักษ์และกินนางทั้งสองเสียแล้ว

ณรงคจิตรเก็บกระดูกของนางทั้งสองเผา และเอาผ้าสไบมาปักเป็นธงทำเป็นเครื่องหมายไว้ตรงที่เผากระดูก แล้วจึงออกเดินทางไปด้วยความเศร้าโศก ฝ่ายนางยักษ์ก็ตามมาและแปลงตนเป็นหญิงสาวกลังมานั่งร้องไห้รำพึงรำพันว่าสามีได้ตายจากไป ณรงคจิตรเข้าไปไต่ถาม และในที่สุดก็ได้นางยักษ์เป็นชายา

ฝ่ายนางทั้งสองที่ถูกนางยักษ์ฆ่า มาเข้าฝันณรงคจิตรว่า นางทั้งสองถูกนางยักษ์ฆ่าตายและผู้หญิงที่ณรงคจิตรได้เป็นชายาก็คือนางยักษ์ ณรงคจิตรตื่นขึ้นมาจึงคิดหนี โดยมีวิญญาณของนางทั้งสองตามมาช่วย นางยักษ์ออกติดตามจนทัน อ้อนวอนให้ณรงคจิตรกลับแต่ณรงคจิตรไม่ยอมกลับ นางจึงออกแตกตาย

ณรงคจิตรเดินทางต่อไปพบฤาษีสมมิตร และได้ศึกษาศิลปวิทยากับฤาษีสมมิตร เมื่อเรียนสำเร็จจึงขอลาฤาษีไปตามหาบิดามารดา ก่อนไปฤาษีสมมิตรมอบอาวุธคือศรและพระขรรค์ให้ ระหว่างการเดินทางณรงคจิตรพบวิจิตรขุนมารซึ่งเป็นยักษ์ได้ต่อสู้กับวิจิตรขุนมารตาย และเมื่อเดินทางต่อไปอีกด้วยความเหนื่อยอ่อนณรงคจิตรจึงหลับอยู่ใต้ต้นไม้ ยักษ์สิทธิกันซึ่งอาศัยอยู่บริเวณนั้นจับณรงคจิตรมัดไว้ แล้วให้ณรงคจิตรแก้ปริศนาธรรม ณรงคจิตรแก้ปริศนานั้นได้ ยักษ์สิทธิกันจึงมอบแก้ววิเศษให้

ณรงคจิตรเอาแก้ววิเศษมาส่องดู พบนางสุวินชาธิดาท้าววิชากับนางสุริยจันทร์แห่งเมืองสินธุมาต จึงเหาะมาหานางทางหน้าต่าง และได้นางเป็นชายา ต่อมานางพี่เลี้ยงมาพบเข้า จึงไปกราบทูลท้าววิชา ท้าววิชาจึงให้ทหารมาล้อมจับ ณรงคจิตรใช้ศรแทงให้เกิดน้ำท่วม^{*} ท้าววิชายอมแพ้แล้วสอบถามความจริง รู้ว่าเป็นหน่อชัตรีย์ จึงอภิเษกให้กับนางสุวินชาและให้ปกครองบ้านเมือง

กล่าวถึงเมืองโกลับบุรี มีท้าวไกรสุริยวงศ์เป็นกษัตริย์ครองเมือง มเหสีชื่อนางอุมมา โดรสชื่อตรีดาวงษ์ ธิดาชื่ออุบลวงษา ท้าวไกรสุริยวงศ์คิดจะได้เมืองนรกาเป็นเมืองขึ้นจึงยกทัพไปตี ท้าวนรกาให้เสละทัตออกรบ เสละทัตตายในสนามรบ

ฝ่ายณรงคจิตรซึ่งอยู่ที่เมืองสินธุมาต ได้ฝันว่าฝนฟ้าคะนองอากาศวิปริต ฟ้าแลบเป็นลูกไฟลามไปไหม้เมืองนรกาได้ครึ่งเมือง แล้วตนเองได้ไปช่วยดับไฟ เมื่อตื่นจากบรรทมจึงให้โหรมาทำนาย โหรทำนายว่าเมืองนรกา กำลังมีเคราะห์อย่างหนัก มีข้าศึกมา

^{*} ในเอกสารสมุดไทยฉบับที่ปริวรรตเริ่มเรื่องที่นี่เป็นต้นไป

ล้อมเมืองไว้ อีกเจ็ดวันท้าวณรงกาจะสิ้นพระชนม์ แต่ถ้าณรงคจิตรตามไปช่วยภายในสามวันบ้านเมืองและท้าวณรงกาจะปลอดภัย
ณรงคจิตรจึงลาท้าววิชาไปช่วยพระบิดา

ตกกลางคืนท้าวณรงกาฝันว่ามีลาหกเหว ชูแก้วเหาะมาทางอากาศและแผลงศรออกไปเป็นพญานาคมีฤทธิ์มากมายไปมัด
พวกข้าศึกกรมทั้งท้าวไกรสุริยวงศ์ และตรีดาวงษ์ด้วย ท้าวณรงกาเรียกโหรมาทำนาย โหรทำนายว่าโอรสณรงคจิตรกำลังจะมาช่วย เมื่อ
ได้เวลาณรงคจิตรก็เหาะมาถึงเมืองณรงกา

ณรงคจิตรออกพบขณะ จับท้าวไกรสุริยวงศ์และตรีดาวงษ์ได้ ท้าวไกรสุริยวงศ์ยอมเป็นเมืองขึ้น และถวายนางทั้งร้อยเอ็ด
เมืองซึ่งเป็นธิดาของเมืองขึ้นของพระองค์ พร้อมทั้งนางอุบลวงษาพระราชธิดาของพระองค์ด้วย

ณรงคจิตรกราบทูลท้าวณรงกาว่าจะรับนางสุริยมาอยู่ด้วย ขณะที่พานางสุริยมาเดินทางมาเมืองณรงกา พบยักษ์วายุ
กันซึ่งจะเข้ามาแย่งชิงนาง ณรงคจิตรฆ่ายักษ์วายุกันตายและพานางมาถึงเมืองณรงกาโดยปลอดภัย

ฝ่ายท้าวไกรสุริยวงศ์เมื่อกลับถึงเมืองโกสุมพิสัยแล้ว จึงให้ตรีดาวงษ์นำนางทั้งร้อยเอ็ดเมืองพร้อมทั้งนางอุบลวงษาไปส่งยัง
เมืองณรงกา ขณะเดินทางอยู่ในป่ามีพรานล่าเนื้อคนหนึ่งมาพบเข้า พรานป่าได้มากกราบทูลท้าวสุทนต์ราช ท้าวสุทนต์ราชยกกองทัพ
ออกไปชิงนางทั้งร้อยเอ็ดเมือง แม้ว่าโหรจะทำนายว่าจะพ่ายแพ้ และนางสุวรรณมालาพระมเหสีจะทัดทานท้าวสุทนต์ราชก็หาฟังไม่

ตรีดาวงษ์ส่งสารไปบอกณรงคจิตรยังเมืองณรงกา ณรงคจิตรตามมาช่วยโดยเข้าไปในเมืองท้าวสุทนต์ราช จับนางสุนทรพระ
มารดาของท้าวสุทนต์ราช นางสุวรรณมालาและนางศรีบุษบาพระราชธิดาไว้ ท้าวสุทนต์ราชเห็นนางทั้งสามถูกจับก็ยอมแพ้ ยอมเป็น
เมืองขึ้นและถวายนางศรีบุษบาแก่ณรงคจิตรด้วย ณรงคจิตรจึงพานางทั้งหมดกลับไปยังเมืองณรงกา

ท้าวณรงกาให้เอาตัวพราหมณ์โครมาสอบสวนเรื่องที่ทำนายณรงคจิตรว่าเป็นกาลีบ้างกาลิเมืองในครั้งนั้น แต่เหตุการณ์ที่
ผ่านมามีเป็นเช่นนั้นไม่ พราหมณ์โครยอมรับว่าอยากให้เสละทัตลูกของตัวเองได้ครองราชสมบัติจึงแกล้งทำนายเช่นนั้น ท้าวณรงกา
จึงให้เอาตัวพราหมณ์โครไปลอยแพเหมือนที่เคยแนะนำให้ทำกับณรงคจิตร พราหมณ์โครต้องทนทุกข์เวทนาอยู่ในมหาสมุทรและเป็น
เหยื่อของพวกปลาในที่สุด

ฝ่ายณรงคจิตรอยู่ครองราชสมบัติด้วยความผาสุก แต่ก็อดที่จะคิดถึงนางบุษบงและนางบุษมาลีที่ตายแล้วไม่ได้ จึงคิดว่า
ตัวเองก็มีแก้ววิเศษอยู่คงจะชุบนางทั้งสองให้ฟื้นขึ้นมาได้ จึงออกเดินทางไปหาฤาษีสมิตรีผู้เป็นอาจารย์ ทั้งสองพากันไปยังที่เฝ้า
กระดูกของนาง ทำพิธีชุบชีวิต นางทั้งสองก็ฟื้นขึ้นมา

ณรงคจิตรพานางทั้งสองกลับไปยังเมืองมัทราช ชุบท้าวมัทราชพร้อมทั้งมเหสีและชาวบ้านเมืองที่ถูกทำกินให้ฟื้นขึ้นมา
พร้อมทั้งบอกคาถาป้องกัน ถ้าทำมาลงเมืองอีกแล้วณรงคจิตรก็พานางทั้งสองกลับยังเมืองณรงกา

ท้าวณรงกาสวรรคต ณรงคจิตรปลงศพพระบิดาและครองบ้านเมืองด้วยความร่มเย็นเป็นสุขถึงอายุร้อยยี่สิบปี เกิดเบื่อ
หน่ายในโลกียสุขจึงออกบรรพชา และเฝ้าบำเพ็ญกุศลต่างๆ เหล่านี้หมดอายุก็กลับชาติมาเกิดใหม่ดังนี้

พราหมณ์โคร	เป็น	เทวดา
ท้าวไกรสุริยวงศ์	เป็น	พระสารีบุตร
พระฤาษีสมิตรี	เป็น	พระโมคคัลลาน์
ท้าวมัทราช	เป็น	พระอานนท์
ตรีดาวงษ์	เป็น	องคุลิมา
ท้าวสุทนต์ราช	เป็น	พระกัสสป
ท้าววิชา	เป็น	พระอนุรท
เศรษฐีนนทจิตร	เป็น	พระสุพัฒน์
นางสุวรรณมालา	เป็น	นางศรีสุนทรา
นางสุริยจันทร์	เป็น	นางมัลลิกา
นางลักษวดี	เป็น	นางประชาโกษาโคตมี
นางอุมา	เป็น	นางสุนทราเถรี

นางบุษมาลี	เป็น	นางอุบลวรรณ
นางสุวินชา	เป็น	นางสุชาดา
นางอุบลวงษา	เป็น	พุทธบริษัท
นางศรีบุษบา	เป็น	พุทธบริษัท
นางทั้งร้อยเอ็ดเมือง	เป็น	พุทธบริษัท
นางบุษบง	เป็น	พระนางพิมพา
ท้าวณรงกา	เป็น	พระเจ้าสุทโธทนะ
นางศรีสุดา	เป็น	พระนางสิริมหามายา
ณรงคจิตร	เป็น	พระพุทธเจ้า

[illegible][illegible]

๑๐- สิบสามบาทบาทหนึ่ง
สิบสามบาทบาทหนึ่ง

หน้าต้น

หน้าต้นเล่ม ๒

จับแลแต่เท่านี้

๒

บพป

สุรางคนางค์

(ท่านท้าววิชา	ซึงโครธโครธา	สั่งให้ทหาร	
มาล้อมปราสาท	นางนาฏ)เยาวมัลย์	ลูกจึ่งแผลงผลาญ	น้ำท่วมพารา
หมุ่มขออำมาตย์	อันล้อมปราสาท	ตกใจหนักหนา	
จึ่งองค์ท้าวไท	(ให้)สาวใช้มา	ห้ามพระลูกยา	จงมาปราณี
ลูกห้ามศรชัย	น้ำแห่งเหือดไป	ท้าวไทย์นดี	
จิงอุบิเศก	กับนางเทวี	จิงให้ลูกนี้	ครองพระพารา
ลูกอยู่ครองเมือง	ด้วยนางบุญเรือง	เจ้าสุวินชา	
ได้เตือนเจ็ดวัน	อัศ(จรรย)เป็นมา	เข้าที่นิทรา	อยู่ในราตรี
ฝันเห็นว่าไฟ	ไหม้รอบเวียงไชย	ณรงกาธานี	
ตื่นขึ้นตกใจ	ที่ในราตรี	หาโหรทั้งสี่	มาทำนายฝัน
โหรทำนาย	ชะตาเมืองร้าย	ยิ่งยวดกวดขัน	
ทายว่าข้าศึก	มาล้อมเขตขันฑ์	ยังอีกเจ็ดวัน	จักเสียพารา
ลูกรักตกใจ	จิงลาท้าวไท	ผู้เป็นพ่อตา	
ลูกฝากนางไว้	แล้วจิงแวะมา	บิดามารดา	จงทราบพระทัย
ท้าวทั้งสองรา	ได้ฟังลูกยา	กล่าวน้ำตาไหล	
ลูกรักไปจาก	ได้ยากเหลือใจ	แม้ว่าบรรลัษ	อยู่ในคงคา
แม่มาเสียดาย	สองนางโฉมฉาย	ตายในสังขร	
บุษบงใจบุญ	มีคุณภุธร	แม่เร่งอาวรณ์	ถึงสองอรทัย
จิงพระราชา	ทูลถามบิดา	ศึกมาแต่ไหน	
อาจองแกลัวกล้า	ฤทธาเป็นไฉน	มาล้อมเวียงไชย	มิให้คลาดคลา
จิงพระภูมิ	ตรัสบอกคดี	กับพระลูกยา	
ท้าวไทไกรสรียวงศ์	ผู้ทรงฤทธา	ครองพระพารา	โกลัษบุรี
ท้าวยกพลมา	ปิดเนินเช่นฆ่า	กันเป็นรัฐี	
จิงให้เสละทัต	ออกไปต่อตี	มอดม้วยเป็นผี	อยู่ในสงคราม
ถอยทัพเข้ามา	ข้าศึกกรูรา	เข้ามาติดตาม	
ล้อมบุรีไว้	มิได้เกรงขาม	มาทำหยาบหยาม	ไม่เกรงกลัวใคร
ตัวของบิดา	เอ็นดูโยธา	จักม้วยอาสัณ	
แต่งสาส์นออกไป	ว่าในเจ็ดวัน	จักชนช้างกัน	ตามบุญของใคร
จงพระราชา	ได้ฟังบิดา	กราบทูลท้าวไท	
ขอพระบิดา	อย่ามาตกใจ	ลูกจักออกไป	ด้านต่อไพร่
แต่ตัวลูกยา	จับไอ้โจรป่า	จักดูฤทธา	โจรป่าแข็งขัน
ที่นี้แลหนา	จะดูหน้ามัน	พระยาอาธรรม	มันจักบรรลัษ
ว่าแล้วพระองค์	เสด็จเข้าที่ทรง	สุคนธมาลย์	

ทรงพระภูษา	ผ้าต้นอำไพ	ลวดลายสุกใส	กนกลายทอง
ผืนแดงแสงสด	เครื่องวัลย์ก้านคด	เห็นงามเรืองรอง	
(ระบายชายกรวย)	(เขียนด้วยน้ำทอง)	กนกยกลอย	(ช่อกรองชายไหว)
รองรับสังวาลย์	ทับทรวงตระการ	กุนทลมาลัย	
กรรเจียดประดับ	ระยับแสงใส	แสงแก้วแววไว	ดั่งแสงสุริยา
ทรงมงกุฎทอง	เรืองรองรจนา	เลิศล้ำโลกา	
ดั่งองค์อัมรินทร์	อินทรีเจ้าตริงษา	เสร็จแล้วมิช้า	จับศรพระขรรค์

ฉบับ

เมื่อนั้นทรงฤทธิ์ราชา	จึงเสด็จออกมา
ยังหน้าพลับพลาด้วยพลัน	
แผลงผลาญราญรอนศรขรรค์	ด้วยฤทธิ์มหันต์
มะโหมะโหไชยसान	
เดชด้วยเดชแผลงผลาญ	เป็นนาคบริวาร
ภูษงค์ก่อเกี่ยวแกมกัน	
รวบรัดมัดพวงพลขันธ์	ห้าสิบแสนนั้น
ก็มีอาจจักต่อฤทธิ์ ^๖	
นาคามัดตรีดาวงษ์	แล้วมัดพระองค์
ท้าวไกรสุริยวงศ์ราชา	
มัดเอาพ่อลูกสองรา	ด้วยฤทธิ์นาคา
มัดคร่ำมาถวายพระจักรี	
ยังหน้าพระลานไชยศรี	กับพื้นพระธรณี
ภูมีจักขาดใจตาย	
นาครัดมัดไว้ไม่คลาย	ไพร่พลทั้งหลาย
พินาศก็กลาดพระธรณี	
ร้องขอชีวิตภูมี	อย่าให้เป็นผี
พันปีจึงทรงพระเมตตา	
ณรงคจิตรผู้เรื่องฤทธิ์	มีพระชงคา
ตรัสว่าเย้ยท้าวสุริยวงศ์	
ดูราพ่อลูกสององค์	เจ้าตรีดาวงษ์
ผู้ทรงพระเดชา	
นอนกลิ้งอยู่ไยเล่าหนา	จักเอาพารา
แล้วมานอนนิ่งอยู่ไย	
เชิญลุกขึ้นครองกรุงไกร	สุรางคนางใน
ประดุจสาวในสวรรค์	

^๖ ควรเป็น ฤทธิ์รงค์ ตามฉันทลักษณ์ สอดทานกับณรงคจิตรชาดกฉบับสอบทาน

ดูราพระยาอาธรรม์	จักได้เห็นกัน
ในครั้งที่นี้แลเนา	
ห้าสิบแสนพลโยธา	โกลับพระพารา
ครั้งนี้จักเป็นของใคร	
ว่าแล้วสั่งเสนาใน	ท่านเร่งออกไป
ริบราชบาทศาสตรา	
ปืนไฟใหญ่น้อยนานา	ไปริบเอามา
อย่าให้เหลือสักอัน	
อำมาตย์รับสั่งด้วยพลัน	วุ่นวายครื้นครื้น
สนั่นไปเก็บศาสตรา	
แลเห็นรู้พลโยธา	แต่ล้วนนาคา
มัดกลิ้งมิได้ตั้ง ^๗ กาย	
ชนเครื่องอาวุธทั้งหลาย	เอามากมาย
ทั้งหลายมาเป็นของหลวง	
สิ่งของเล็กน้อยทั้งปวง	นอกจากของหลวง
ก็เอาเป็นของเสนา	
เมื่อนั้นจงพระราชา	จึงให้เสนา
ไปเชิญสมเด็จพระปิตร	
เสนารับสั่งภูธร	จึงบujur
มาทูลแก่พระปิตรวงศ์	
บัดนี้ท้าวไกรสุริยวงศ์	นาคราชมัดองค์
มาไวยังหน้าพระลาน	
ทั้งตรีดาวษัณงคราญ	ณรงคจิตรแฝงผลาญ
นาคมัดมาทั้งสององค์	
ขอเชิญสมเด็จพระปิตรวงศ์	เสด็จไปดองค์
ทั้งพ่อทั้งลูกสองรา	
เมื่อนั้นท่านท้าวณรงกา	ได้ฟังเสนา
ราชาขึ้นหลุหรักษ์	
พระองค์เสด็จมาด้วยพลัน	สมเด็จพระธรรม
เสด็จมาถึงหน้าพระลานชัย	
จึงมีโองการทันใด	ดูราท้าวไท
ผู้ชื่อว่าไกรสุริยวงศ์	
มานอนอยู่ไยแต่องค์	มียกจตุรงค์
เข้าปล้นเอาพระพารา	
ดูราพระยาโจรา	มิใช่กษัตริย์ โฉนฉะนี้หนา

^๗ ขยับเขยื้อน, ไหว

มาทำเป็นนายโจรไพร	
เมื่อนั้นสมเด็จพระท้าวไท	เยาะเย้ยยายไฟ
พอลูกให้ไ้ความอาย	
ท้าวไกรสรวิวงศ์ฤาษาย	ไ้ความเจ็บอาย
ก็กลัวว่าจักตายเป็นผี	
ตกใจไม่เป็นสมประดี	ไอ้ตัวกู้นี้
นำที่จักม้วยบรรลัย	
ทูลขอชีวิตจิตใจ	แก่พระภูณัย
อย่าให้ชีวิตม้วยมรณ	
จักขอถวายนคร	แก่พระภูธร
ณรงกาผู้เจ้าสากล	
ทั้งร้อยเอ็ดพระยาสามล	ขอถวายจุมพล
อีกทั้งพระราชาธิดา	
ชื่อนางอุบลวรรณ	ขอถวายราชา
พระองค์ได้โปรดปราน	
ท้าวไทได้ฟังสาสน	ตรัสมีโองการ
พระองค์จะว่าไปไย	
ว่าเจ้าณรงค์จิตรฤทธิไกร	พอลูกสองไท
เห็นว่าจักพ้นความตาย	
พอลูกทั้งสองฤาษาย	อ้อนวอนโฉมฉาย
ณรงค์จิตรเจ้าจงได้เมตตา	
จักถวายสุวรรณมาลา	ทั้งพระธิดา
ร้อยเอ็ดพารากรุงไกร	
เมตตาอย่าให้บรรลัย	โทษผิดทั้งนี้ไซ้
ด้วยใจโลโมโหมันธ	
ทำผิดทศพิศผิดธรรม	ด้วยใจโกล่า
โกลามาทำอหังการ	
เมื่อนั้นณรงค์จิตรฤทธา	ยัมแย้มไปมา
แล้วมีขงคาตรัสไป	
ดูราพอลูกสองไท	แต่วันนี้ไป
อย่าให้มิไ้ริษยา	
ว่าแล้วจึงพระราช	เพลงศรศักดิ์ดา
บันดาลให้นาคเคลื่อนคลาย	
พอลูกทั้งสองฤาษาย	ครั้นนาคเคลื่อนคลาย
จึงถวายบังคมโฉมยง	
ทั้งองค์พระปิตุรงค์	บังคมพระองค์
ทั้งสองกษัตริย์ธิบตี	

พระองค์ทรงศรศรี	ให้นาคาคี
คลี่คลายออกจากพลชั้น	
โยธาห่าสิบแสนนั้น	ขึ้นชมทฤพระ
ได้รอดจากความมรณา ^๔	
พวกพลโยธาก็มาถวายบังคมไสว	รอดจากปางตาย
หาไม่จักม้วยมรณา	
ราชาจึงมีวาจา	พ่อลูกสองรา
อย่าอวดว่ามีฤทธิรงค์	
แต่วันนี้ไปพระองค์	อย่าได้ทนง
ว่าองค์นั้นมีฤทธา	
สั่งสอนให้ที่ศีลห้า	พ่อลูกสองรา
รักษาศีลห้าประการ	
อย่าได้เป็นคนอันธพาล	อาจอุกรุกราน
บ้านเมืองของท่านแห่งใด	
บาปข่มเหงกันนั้นไซ้	ครั้นตัวตายไป
ไปตกอยู่ในอบาย	
ไฟนรกนั้นเผากาย	ยมบาลทั้งหลาย
ก็ทมิฬก็แทงสับฟัน	
อยู่ชั่วพุทธรันดรกลับ	สิ้นกรรมแล้วนั้น
มาเกิดเป็นคนอัปรี	
เมื่อนั้นพ่อลูกสองศรี	รับชลาที
แต่นี้ไปพระราชา	
ไม่ทำเหมือนแต่หลังมา	การบาปหยาบช้า
เมื่อน้ำมิได้กระทำ	
แต่ก่อนมิติดบาปกรรม	มิได้พึงธรรม
เป็นคนโลโมโหมันธ์	

สุรางคนางค์

เมื่อนั้นภูธร	ให้คำสั่งสอน	สมเด็จพระธรรม	
เสร็จแล้วมีนาน	มีโองการพลัน	ให้พ่อลูกนั้น	สรองพระคงคา
(ให้ทรงผ้าตัน)	แล้วทรงสุคนธ์	เลิศล้ำโอฬาร	
ให้เสวยสุธาโภชน	เอมโอชโอชา	พ่อลูกสองรา	ค่อยมาสำราญ(ใจ)
รอดจากความตาย	ค่อยมาสบาย	อยู่ในเวียงชัย	
เข้าเฝ้าราชา	ณรงกาท้าวไท	อยู่ในกรุงไกร	ได้หลายวันมา
รู้พลทั้งหลาย	ห่าสิบแสนสาย ^๕	อันล้อมพารา	

^๔ ควรเป็น บรรลัย ตามฉันทลักษณ์ สอบทานกับฉรณคดีตราดฉบับสอบทาน

^๕ ควรเป็น ปลาย สอบทานกับฉรณคดีตราดฉบับสอบทาน

อยู่มือเปล่า	ง่วงเหงานักหนา	หอกดาบมีดพรา	หมดสิ่งทุกคน
เขาริบเอาสิ้น	จักผามากิน	ก็มาขัดสน	
มีดหมากตะไกร	ไม่เหลือสักคน	เหลืออยู่แต่ตน	เครื่องมือไม่มี
เมื่อนั้นพระบาท	ณรงกาธิราช	ณรงคจิตรจักษี	
จึงมีพจนารถ	ประภาษด้วยดี	ตรัสแก่ภูมิ	ท้าวไ้สุริยวงศ์
ทั้งสองกษัตรา	ไปพระพารา	เกิดหนาพระองค์	
จัดแจงอย่าช้า	โยธาจตุรงค์	ถึงแล้วพระองค์	จึงแต่นางมา
ลูกพระยาร้อยเอ็ด	แต่งมาให้เสร็จ	ร้อยเอ็ดพระยา	
บรรดาเมืองขึ้น	แก่พระราชา	แต่งธิดามา	ทั้งร้อยเอ็ดองค์
จงเอาอาวุธ	เครื่องสัประยุทธ์	สำหรับกล้านรงค์	
ประทานคืนให้	ท้าวไ้สุริยวงศ์	จึงให้จตุรงค์	ขนเอาออกไป
ท้าวจึงประทาน	สร้อยสะอั้ง ^{๑๐} สังวาล ^{๑๑}	มณฑล ^{๑๒} มาลัย	
ทั้งมงกุฎทอง	ทั้งสองสุกใส	ท้าวประทานให้	พ่อลูกสองรา
ท้าวราชทาน	แก่พวกพลหาร	มากมายหนักหนา	
เบิกเอาสิ่งของ	ขนเอาออกมา	ได้ตั้งจินดา	ห้าสิบแสนปลาย
ท้าวให้รางวัล	ได้พร้อมหน้ากัน	รู้พลทั้งหลาย	
เสื้อผ้าเงินทอง	สิ่งของทั้งหลาย	เสกแล้วฤสา	จึงกราบทูลลา
ลาแล้วจุมพล	เสด็จทรงช้างต้น	ยกพลโยธา	
เข้าในทุเรศ	พันเขตพารา	แต่ยกพลมา	เดือนยี่สิบวัน
ถึงเมืองโกลั	ตรัสสั่งแม่ทัพ	ทุกกองพลชั้น	
ร้อยเอ็ดพระยา	ทูลลาด้วยพลัน	แยกย้ายรายกัน	ไปพระบุรี
ท้าวไ้สุริยวงศ์	พ่อลูกสององค์	เสด็จเข้ากรุงศรี	
ครั้นถึงประทับ	กับเกษมณี ^{๑๓}	เสด็จเข้าปราศรั	คืนสู่แท่นทอง
นวลนางอุมา	รับเสด็จราชา	แล้วกราบทูลฉลอง	
เหตุไรเจ้าฟ้า	พักตรามัวหมอง	ขอจงพระทอง	ตรัสบอกเมียรา
ท้าวไ้สุริยวงศ์	ได้ฟังโหมยง	ตรัสมีขงคา ^{๑๔}	
ทำศึกครั้งนี้	เพียงสิ้นชีวา	ย่อยยับอัปรา	พ่ายแพ้สงคราม
เจ้าเมืองณรงกา	มีพระลูกยา	ออกซื้อลือนาม	
ชื่อณรงคจิตร	ปัจจามิตรเกรงขาม	ออกทำสงคราม	แผลงด้วยศรชัย
เป็นนาคบริวาร	มัดพลหาร	มิให้หวาดไหว	
ห้าสิบแสนนั้น	เพียงจกบรลั	แล้วมัดพีไป	ทั้งพระลูกยา
พ่อลูกสององค์	เพียงชีพจกปลง	ด้วยนาคนาคา	
มัดเอาพีไป	ในพระพารา	ให้ท้าวณรงกา	ถึงหน้าพระลาน

^{๑๐} สายรัดเอว เป็นเครื่องประดับสำหรับผู้หญิง

^{๑๑} สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องเอวียงบ่า

^{๑๒} ตุ่มหู

^{๑๓} เกษมณีขนาดเล็กเคลื่อนย้ายไปได้ สำหรับเจ้านายใช้เป็นที่เสด็จขึ้นหรือลงพาหนะ เกษมณี - เกษที่ทำจากแก้วรัตนชาติ

^{๑๔} ราชโองการ

ยอมถวายพารา	ทั้งพระธิดา	ลูกรักสงสาร	
แก่องค์ทรงฤทธิ์	ณรงคจิตรกุมารเจ้า	จึงโปรดปราน	ให้รอดชีวา
พระยาร้อยเอ็ด	ยอมถวายสิ้นเสร็จ	ร้อยเอ็ดธิดา	
ถ้าเม้นหาไม่	มิได้กลับมา	ร้อยเอ็ดพระยา	รอดมาด้วยกัน
เจ้าคินอาวุธ	เครื่องสัปประยุทธ์	ห้าสิบแสนนั้น	
แล้วให้เงินทอง	ผ้าผ่อนแพรพรรณ	แก่พวกพลชั้น	ถ้วนทุกตัวคน
ตามนายตามไพร่	เราสององค์ไซ้	มงกุฎกษัตริย์	
ละอั้งสังวาลย์	ล้วนงามเลิศล้ำ	อีกทั้งผ้าต้น	ลายทองรจนา
อุมาเทวี	ได้ฟังภูมิ	จึงทูลราชา	
ว่าท้าวไฉน	มีคุณหนักหนา	หาไม่ชีวา	จักมาวายชนม์
รอดมาด้วยบุญ	พระเดชพระคุณ	เป็นที่ล้นพ้น	
โปรดปรานมากมาย	จึงไม่วายชนม์	เสนาสามล	จึงได้รอดมา
เรื่องนี้จึงงด	จักขอจบบท	ถึงหนองรา	
ครั้นปัจจุามิตร	พ่ายแพ้ฤทธา	จึงพระราชา	ค่อยสำราญใจ
พระองค์ทรงเดช	ทูลลาปิตุเรศ	พระมารดาไท้	
ลูกจักขอลา	ไปรับทราชมวย	นวลนางอรทัย	เจ้าสุริยา
จักรับนางน้อง	มาอยู่ครอบครอง	ก้านนัชายชวา	
ลูกจักลาไป	โดยกลางเวหา	ลูกไม่อยู่ช้า	จักกลับมาพลัน
บิดามารดา	ได้ฟังลูกยา	ลาแก่ทรงธรรม	
เจ้าไปอย่าช้า	กลับมาจงพลัน	ท้าวทั้งสองนั้น	บัญชาลูกชาย
ครั้นจากห้ามทัด	กลัวเกลือกจักขัด	พระทัยโหมฉาย	
เพราะว่าสองนาง	มาม้วยวาววาย	จักไปโดยหมาย	รับคนหนึ่งมา
จึงตรัสอนุญาต	ลูกรักลูกสาวท	ยอดเสนาหา	
แล้วอวยพรชัย	ให้แก่ลูกยา	จักไปจักมา	อย่ามีอันตราย
ไซโยไชยะ	ให้เจ้าชนะ	แก่มารทั้งหลาย	
ศัตรูหมู่ร้าย	อย่าให้กล้ากลาย	จงพระลูกชาย	ไปดีมาดี
สมเด็จจตุร	จึงรับเอาพร	ใส่เกล้าเกษ	
มาจับศรชรรค์	อันเรื่องฤทธา	ชูแก้วจินดา	เหาะมาด้วยพลัน
พระเจ้าเหาะมา	ในบนเวหา	อากาศผาดผ่น ^{๑๕}	
ถึงแดนกรุงไกร	เข้าในเขตชั้น	มาได้สามวัน	ถึงพระบุรี
จึงราลงมา	สมเด็จจระรา	ลงจากวิถิ	
เหาะตรงลงมา	ยังปราสาทศรี	บังคมภูมิ	ท่านท้าวพ่อตา
วิชาธิราช	จึงมีขงคา	ขึ้นชมพรรษา	
นางสุริยา	อีกทั้งมารดา	ทั้งสองกษัตรา	ชื่นชมเหตุการณ์
สุริยาเทวี	รู้ว่าภูมิ	มาถึงไอสวรรค์	

^{๑๕} ไปอย่างรวดเร็ว

จึ่งนางชานา	ลินลา ^{๑๖} มาพลัน	ครั้นถึงผัวขวัญ	กราบกับบาทา
กษัตริย์ทั้งสาม	ปราศรัยไถ่ถาม	กับพระลูกยา	
ข้าศึกมาติด	เมืองพระบิดา	จึ่งเหมือนโหรา	ทำนายฤาไฉน
เจ้าจึ่งกราบทูล	แก่พระนเรนทร์สุร	ปิ่นเกล้าภไพโร	
ถ้าไปไม่ทัน	จักมาบรรลย์	โหรทำนายไว้	ไม่ผิดเลยน
ข้าศึกนั้นไซ้	มาล้อมเมืองไว้	มิให้คลาดคลา	
ลูกแฝดสรไชย	เป็นนาคนาคา	มัดข้าศึกมา	จักให้บรรลย์
ข้าศึกนั้นไซ้	ถวายพารา	ร้อยเอ็ดกรุงไกร	
ถวายธิดา	โฉมงามทราวม้วย	กลัวความบรรลย์	ยกให้ลูกยา
ลูกให้ยกทัพ	ให้ชวนกันกลับ	ไปพระพารา	
ให้เร่งจัดแจง	ตบแต่งนางมา	เร็วเร็วอย่าช้า	พากันกลับไป
ข้าศึกไปแล้ว	จึ่งพระลูกแก้ว	ทูลลาบิดา	
มารับกัลยา	นางสุวินชาภักยาทราวม้วย	ไปครองภไพโร	เมืองฉะรงกา
จักรับนางไป	ให้สองท้าวไท	รู้จักกัลยา	
จักไปให้ทัน	ภาคทัพกลับมา	ร้อยเอ็ดพระยา	เอนางมาถวาย
ท้าวทั้งสอง	ได้ฟังลูกยา	จึ่งกล่าวภิปราย	
ขอฝากลูกยา	สุวินชาทราวม้วย	กับพระฤาษาย	จงได้เมตตา
ผิดชอบสิ่งใด	จงให้เมตตา	ลงโทษโทษา	
บิดามารดร	สั่งสอนลูกยา	โอ้ นางสุวินชา	เจ้าไปจงดี
เจ้าแม่จักไป	ครองพระเวียงไชย	เป็นพระมเหสี	
ดูแลกำนัล	นักเทศน์ขันที	อย่าให้สามี	ขัดเคืองพระทัย
แม่นท้าวไถ่ถาม	จักทูลเนื้อความ	ดูอุจฉาสัย	
ผิดชอบหนักเบา	ดูเอาใจใส่	อย่าให้ท้าวไท	เคืองพระบาทา
ท้าวจักเซยชม	แสนสาวสนม	อย่าได้หึงสา	
ธรรมเนียมมเหสี	มีแต่ก่อนมา	อย่าได้ฉันทา	แก่กำนัลใน
พ่อผัวแม่ผัว	ยำเียงเกรงกลัว	ฝากตัวท้าวไท	
อย่าให้ท้าวชัง	ระวังระไว	เข้านอกออกใน	ดูให้จงดี
ท้าวทั้งสองรา	ว่าแก่ราชาทั้งสองลูกยา	ณรงคจิตรภูมิ	
เจ้ามาเหนื่อยพัก	อยู่สักสามราตรี	ต่อได้ฤกษ์ดี	จึ่งพากันไป
เจ้ารับชงคา	กับสุวินชา	กราบลาท้าวไท	
จำชวณางนาฏ	เข้าปราสาทไชย	ทั้งสองอรทัย	จึ่งสรงคงคา
แล้วสรงสุคนธ์	เสร็จแล้วบัดดล	จึ่งเสวยโภชนา	
เครื่องสุชาโภชน	อิมโฆอโฆ	เสวยแล้วมิช้า	เสด็จเข้าห้องใน
พลบค่ำอำไพ	ภิรมย์สมสอง	ขมน้องพิศมัย	
สองศรีภิรมย์	บรรทมหลับไป	จนสุริยใส	สว่างเวหา

^{๑๖} ไปอย่างนวนายาด เพี้ยนมาจากลีลา

ตื่นจากนิทรา ^{๑๗}	(พระผู้ทรงามชม)	สรรเสริญคงคา	
สุคนธารส	ปรากฏโอฬาร	แล้วทรงมหา	สังวาลย์มาลัย
ทรงมงกุฎทอง	อันงามเรืองรอง	กรรเจียก ^{๑๘} แว่วไว	
สิบนิ้วพระหัตถ์	เนาวรัตน์สุกใส	เสร็จแล้วท้าวไท	จึงเสวยโภชนา
ครั้นพระเสวยแล้ว	ชวนนางน้องแก้ว	เข้าไปทูลลาท่านท้าววิชา	
จึงอวยพรชัย	ให้พระลูกยา	ไปบนเวหา	อย่ามีอันตราย
อวยพระพรชัย	แก่สองทราวม้วย	พระลูกธาสาย	
ศัตรุหมู่ภัย	อย่าให้กล้ำกลาย	หมู่มารทั้งหลาย	พ่ายแพ้อัปรา
ไปสถาพร	ทั้งสองบังอร	กัมเกล้าเกษ	
จึงมารับพรทั้งสองบังอร	ใส่เกล้าเกษ	ณรงคจิตรภูมิกับนางเทวี	กราบกับบาทา
(ทั้งสองบังอร	กัมเกล้ารับพร	ใส่เกล้าเกษ	
ณรงคจิตรภูมิินทร์	กับนางสุวินชา	กราบกับบาทา	ทูลาท้าวไท
จับเอาพระขรรค์	เหน็บเข้าให้มั่น	กับองค์ท้าวไท	
พระภูเอบาง	อุ้มนางอรัญ	พระทรงศรชัย	กับแก้วมณี
จึงพระราชา	เหาะขึ้นเวหาลินลาจรลี	มีทันพริบตาเวหาวิถิ	
เจ้าณรงคจิตร	ผู้เรืองฤทธิ์	สมเด็จจุมมี	อุ้มนางเหาะมา
บิดามารดร	ดูสองบังอร	จนสุดลูกตา	
ลับเนตรแล้วไซ้	ท้าวไทโศกา	โอ้พระลูกยา	ปานนี้จะถึงไหน
เจ้าทั้งสองรา	พากันเหาะมา	โดยนภลัย	
เจ้าต้องแดดลม	เกรียมกรมพระทัย	จึงนางทราวม้วย	ทูลแก่ราชา
ข้าแต่พี่เจ้า	ตัวน้องนี้เล่า	จักม้วยมรณา	
ด้วยน้องไม่เคย	เดินเลยเวหา	ต้องแสงพระสุริยา	จักมาบรรลัย
ให้ปวดเคษา	แพก ^{๑๙} จักชีวา	จักมาตักชัย	
ขอเชิญพระองค์	พาเมียลงไป	หยุดพักอาศัย	ในไพรพฤษภา
จึงพระจอมจักร	ให้ฟังเมียรัก	จึงพระราชา	
พานางลงไป	ในไพรพฤษภา	แลเห็นศาลา	อันอยู่ในป่า
ศาลาอันนี้	ของพระฤาษี	หรือของยักษ	
พานางเข้ามา	ที่ศาลาพลัน	ทั้งสอง(องค์)นั้น	พากันอาศัย
นางสุวินชา	เจ้าถึงศาลา	นางค่อยคลายใจ	
นางจึงนิทรา	ในศาลาลัย	เจ้านอนหลับไป	ในบรรณศาลา
พระณรงคจิตร	เจ้ามาพินิจ	อาศรมนี้หนา	
ศาลานี้ไซ้	เป็นของยักษ	มิใช่ศาลา	อาศรมฤาษี
อาศรมดาวบศ	คงจะตั้งพรต	กองกฤษณ์ ^{๒๐} อัคคี	

^{๑๗} ควรเป็น บรรลัย ตามฉันทลักษณ์ สอดทานกับ ณรงคจิตรชาดก

^{๑๘} เครื่องประดับหมู่รูปเป็นกระหนก

^{๑๙} แยกออก, แดกออก

^{๒๐} กองไฟ

ชะรอยศาลา	ของมารยักซี	คิดแล้วภูมิ	มิได้นิทร
เคยมาแต่หลัง	เสียนางร้อยชั่ง	ทั้งสองพังงา ^{๒๑}	
คิดแล้วราชา	เล็งซ้ายแลขวา	ระวังชายา	ไม่มานิทร

ฉบับ

กล่าวถึงวายุกันฑ์ขุนมาร	ไปเที่ยวไพรสาณฑ์
จับสัตว์กินเป็นภักษา	
อ้อนนำสำราญมิช้า	ครั้นเย็นยักขา
จึงกลับมาศาลาลัย	
ยักขาแลมาแต่ไกล	เห็นพระภูวนัย
นั่งอยู่ที่ในศาลา	
ขุนยักซีจึงมีวาจา	มนุษย์สองรา
ผิวเมื่อยเืองมาแต่ไหน	
ไม่รู้วักจกม้วยบรรลัย	อาจองพะเนงใจ
มาอยู่ในบรรณศาลา	
จกเป็นอาหารยักขา	อย่าได้สงกา ^{๒๒}
ที่ว่าจกรอดเป็นคน	
ถ้าแน่นไหนดังนิรมล	กับกูบัตดล
เห็นว่าจกพ้นความตาย	
ถ้ามีมิให้โฉมฉาย	มีงจกอดวาย
หรือจกรอดมาเป็นคน	
ยักขาโกรธคือไฟลน	คุกคามคำรณ
กระหนกระหายอยู่ไปมา	
ถ้าแน่นมีงให้นางชยา	เห็นว่าชีวา
จกมารอดเป็นตัว	
ได้ฟังพระยัมแย้มหัว	เราไซ้ไม่กลัว
สู้ตายมิให้นางทราวม้วย	
อันว่าเมียรักสายใจ	สู้ม้วยบรรลัย
เอ็งอย่าได้มาเจรจา	
ขุนยักซีได้ฟังวาจา	กริ้วโกรธโกรธา
ยักขาจึงทำสิ่งฤทธิ	
ไล่บุกรุกโรมโจมตี	รุกรานราวี
ยักซีจกฆ่าให้ม้วยมรณา	
เมื่อนั้นจึงพระราช	จับพระขรรค์อันตรา

^{๒๑} พะงา, นางงาม

^{๒๒} ความสงสัย

ราชาเข้าบุกรุกราน			
ต่อด้วยยักขาขุนมาร		ขึ้นฟ้าสถาน	
อากาศก็มาหวาดหวั่นไหว			
ต่างคนต่างอิทธิฤทธิ์ไกร		สัประยุทธ์ชิงชัย	
ไม่ไล่ก็เป็นโกลาหล			
แกว่งกระบองก็ก้องไพโรสนท์		เป็นโกลาหล	
ประจัญด้วยภูมิ			
พระองค์ผู้ทรงฤทธิ์		ฟาดฟันยักซี	
ยักซีโลหิตซึมซาบปลงอาบตน			
ยักขาอ่านศาสตรามนต์		บาดแผลที่ตน	
บัดคลีก็หายฉับพลัน			
รีบรตรลปเป็นควีน		ขุนวายุภัณฑ์	
กุมภัณฑ์ก็ม้วยมรณา			
บัดนั้นจึงพระราช		ปลุกนางกัลยา	
เจ้าอย่ามานอนหลับไหล			
นวลนางสุวินชาทรมวย		ได้ฟังท้าวไท	
บัดใจก็ตื่นจากนิทรา			
บัดนั้นจึงพระราช		บอกนางกัลยา	
ยักขามาทำอันตราย			
รบกับพี่พันยักขาร้าย		นวลนางโฉมฉาย	
เจ้าดูศพขุนยักขา			
เมื่อนั้นจึงนางกัลยา		แลเห็นยักขา	
มานอนกลิ้งอยู่กับดินดาน			
เมื่อนั้นจึงพระภูบาล		อุ้มนางนงคราญ	
ทะยานขึ้นบนเวหา			
สามวันก็ถึงพารา		จึงราลงมา	
ที่หน้าปรางประสาททันทใจ			
ทั้งสองพากันเข้าไป		ถวายเป็นคัมไ้	
สมเด็จพระบิดามารดร			
บัดนั้นจึงนางสุวินชา		กราบกับบาทา	
สมเด็จพระมารดาอีกทั้งบิดร			
เมื่อนั้นปีติรงค์	ท้าวทั้งสององค์	เห็นนางเยาวมาลย์	
รูปทรงน่ารัก	โฉมงามติดัดตั้งนางกนิรา	เชิดโฉม নয়นา	สีทวิปปพาน ^{๒๓}

^{๒๓} ในสมุดไทยบทนี้เขียนด้วยกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ ซึ่งไม่เข้ากับบทอื่นที่เป็นกาพย์ฉก ๑๖ ส่วนกาพย์ฉก ๑๖ สองบทด้านล่างในวงเล็บนั้นเป็นของณรงค์ จิตรฉบับสอบทาน

(ฝ่ายท้าวทั้งสองพระองค์	เห็นนางโฉมยง
รูปทรงดั่งนางกนิรา	
เฉิดโฉมประโลมณยานา	สี่ทวีปไม่มา
ได้ฟ้ามุ่เปรียบบุณยาน)	
ประเสริฐเลิศโลกสงสาร	เหล่าหล่อป่าน
ดั่งนางพิกานไทรตรึงส์	
นางในข้อซ้นบ่เทียมถึง	พิศเพิงตะลึง
สองท้าวก็มาตะลึงไป	
พิศดูชื่นชูพระทัย	ซ่มชมศรีสะเก
สองไท้จึงมีวาจา	
ทั้งคู่ชื่นชุนยานา	ดั่งดวงพระ(สุ)รียา
แทบเคียงพระจันทร์	
ตรัสว่าเจ้ามาในอัมพร	ต้องแสงพระสุนิกร
ร้อนทั่วกายกายา	
พระลูกเจ้าทั้งสองรา	สรรสรวงคงคา
ให้มาสำราญพระทัย	
สององค์จึงสร่งสุราลัย	น้ำอบตรลบไป
เพื่องพุงด้วยกลีบสุคนธา	
[เสร็จแล้วเจ้าทรงภาษา	เมื่อนั้นราชา
ท่านท้าวณรงค์กา	
มีพระวาจา	ตรัสถามพระลูกยา
ว่าเจ้าไปเป็นไฉน	
เจ้าไปถึงเมืองท้าวไท้	เหตุการณ์เป็นไฉน
เล่าไปให้บิดาฟัง	
จึงเจ้าณรงค์จิตร	เจ้าสำแดงกิจ
แต่หนหลังมา	
ลูกลาสมเด็จบิดา	ออกพระพารา
มาโดยพระเวหาหน	
เร่งรีบในเวหา	ร้อนแสงพระสุรียา
พานางกัลยาลงมาสู่พื้นปฐพี	
ทอดพระเนตรเห็นศาลาริ	ซาทั้งสองศรี
ลูกนี้เอาอยู่อาศัย	
ร้อนร่าค้อยมาอาศัย	ไม่รู้วไฟ
ที่ในศาลาจะเกิดมี	
ยังมีขุนยักขากริ้วโกรธโกรธา	แผลงอิทธิฤทธิ์ธา
จักฆ่าลูกให้ม้วยอาลัย	
แผลงอิทธิฤทธิ์คือไฟกลับ	รุกโรมโทรน
บุกบันเข้าบุกคลุกคลี	

พันต้องพระขรรค์ไชยศรี	เศียรอรสุรี
ก็ขาดลงดินอยู่แต่ยัน	
ครั้นยักษ์ตายแล้ว	ลูกจึงคลาดแคล้ว
คืนเวหาหนเร่งรีบที่จรดล	
จนถึงพระพารา	จงพระบิดา
มาทราบพระทัย	
เมื่อนั้นราชาท่านท้าวณรงค์กา	ได้ฟังลูกยา
ชื่นชมहतภัย	
เจ้าไปรบยักษ์	ฤทธิเดชเจ้านัก
ใครจักมาเทียมถึง	
บุญหนักศักดิ์ใหญ่ใครจักมาปูนปาน	พ่อค่อยมาสำราญ
ด้วยลูกกลอยใจ	
จึงเชิญลูกยา	เสวยโภชนา
อิมโอดนิโรธกันราย] ^{๒๔}	
ครั้นเสร็จเสด็จผันผาย	ทั้งสองโฉมฉาย
เสด็จเข้าสู่ปรางค์จนา	
พระสนมกรมในซ้ายขวา	ตามเสด็จสองรา
มาตามพนักงาน	
สองราค่อยมาสำราญ	ชมแสนสิ่งคราน
ชื่นบานहतภัย	
เย็นเข้าเข้าเฝ้าภูวนัย	สมเด็จพระท้าวไท
ท่านท้าวณรงค์กา	

(ตอนนี้ได้เขียนอยู่ในช่วงท้ายของหน้าปลายไปจนจบหน้าปลายของสมุดไทย เมื่อสอบทานแล้วพบว่าเป็นเนื้อเรื่องที่ต่อกัน ผู้ปริวรรตจึงขอยกมาไว้ที่นี่เพื่อความต่อเนื่องกันของเนื้อหา)

สุรางคนางค์

เรื่องนั่งดก่อน	กล่าวถึงภุธร	สมเด็จพระราชา	
ท้าวไกรสุริยวงศ์	จงส่งสาส์นตรา	ไปถึงพระยา	ร้อยเอ็ดเวียงชัย
ให้แต่งธิดา	เร่งยกเข้ามา	(อย่าช้าจงไว)	
ให้มาพร้อมกัน	ใกล้กรุงไกร	สามลพไพรี	เกณฑ์ให้ครามครัน
จะไปส่งนาง	ที่ในกลางทาง	จะได้ป้องกัน	
ปะมีเหตุภัย	ที่ในหิมวันต์	(เผื่อจะมีอัน)	ตรายราวี
ร้อยเอ็ดพระยา	ครั้งแจ้งสาส์นตรา	จึงเกณฑ์มนตรี	
แล้วแต่งธิดา	ร้อยเอ็ดนารี	ยกพลมนตรี	ออกจากกรุงไกร

^{๒๔} บทที่อยู่ในเครื่องหมาย[...] นั้นไม่พบในฉันทลักษณ์ฉบับสอบทาน

ทั้งร้อยเอ็ดทัพ	มาถึงโกลับ	พร้อมกันทันใจ	
ท้าวไถ่สุริยวงศ์	มีโองการไป	สั่งแก່หน่อไต้	เจ้าตรีดาวงษ์
เจ้าเป็นทัพหลวง	คุมพลทั้งปวง	สืบแสนจตุรงค์	
ไปส่งธิดา	ทั้งร้อยเอ็ดองค์	คุมนางไปส่ง	เจ้าจงป้องกัน
ศาสตราอาวุธ	สำหรับต่อยุทธ์	สงครามเข้มข้น	
(หลาวแหลนแพนไชย)	หน้าไม้เกาทัณฑ์	โตมร ^{๒๕} ศรี ^{๒๖} ขรรค์ ^{๒๗}	กำซาบปืนยา ^{๒๘}
นกลับคาบชุด ^{๒๙}	นกลับศิลา ^{๓๐}	(ทวนจ้าวยารวี	
ดาบกริช ^{๓๑} มีดตรี	กระบี่คมกล้า	โล ^{๓๒} เขน ^{๓๓} ดาบตั้ง ^{๓๔})	ให้เกณฑ์เอาไป
เอาพวกพลชั้น	อาจองคกระพ้น	พันทางไม่วาย	
ชำนาญสงคราม	ไม่เข็ดคร้ามใคร	เข้าบุกรุกไล่	ไม่กลัวไพร่
ช้างโล่ช้างเขน	กรมช้างให้เกณฑ์	เอาแต่ตัวดี	
(เกณฑ์ทั้งภูษธร ^{๓๕}	อัศรพาชี ^{๓๖})	(รรัตน)หัตถิ	เกณฑ์ให้ครบครัน
ช้างชีจำลอง	สำหรับนางน้อง	อุบลสาวสวรรค์	
กระโจมทองตระการ	ผูกม่านสุวรรณ	(ช้างตั้ง ^{๓๗} ช้างกัน)	ประดับทองพราว
ครันเกณฑ์แล้วสรรพ	ให้เตรียมกองทัพ	พร้อมกันมากมาย	
เจ้าตรีดาวงษ์	ทูลองค์ฤาษาย	กองทัพทั้งหลาย	พร้อมกันมากมี
เมื่อนั้นชายา	ผู้เป็นมารดา	โศกเศร้าหมองศรี	
สรวมกอดลูกไว้	รำไรโศก	เจ้าจากชนนี	ครั้งนี้แลนา
โอ้พระลูกแก้ว	ไปจากแม่แล้ว	มิได้เห็นหน้า	
แต่นี้แม่เฒ่า	จักเศร้าโศกา	เจ้าอุบลวงศา	ไปอยู่เมืองไกล
ทั้งนี้ยอมกรรม	เราได้กระทำ	มาแต่ก่อนไกล	
ติดตามมาทัน	จึงพลัดกันไป	รำพลางทางให้	รำไรไปมา
เจ้าแม่ไปจาก	ดังอกจะคราก	ทุกข์ถึงพังงา	
ทั้งหลายกินข้าว	แม่กินน้ำตา	แต่จะโศกา	น้ำตาบ้วย

^{๒๕} อาวุธสำหรับขัด, หอกขัด, สามง่ามที่มีปลอกรูปเป็นใบโพสามอยู่

^{๒๖} อาวุธชนิดหนึ่ง ประกอบด้วยคันสำหรับยิง เรียกว่า คันศร กับลูกที่มีปลายแหลม เรียกว่า ลูกศร, เรียกสายคันศรว่า สายศร, เรียกอาการที่ยิงลูกศรออกไปว่า แผลงศร หรือ ยิงศร

^{๒๗} ศัสตราวุธชนิดหนึ่ง มีคม ๒ ข้าง ที่กลางใบมีดทั้งหน้าและหลังเป็นสันเล็กคล้ายคมรูปหอก ด้ามสั้น

^{๒๘} ปืนอาบยาพิษ กำซาบ - ซิมเข้าไป, ทา, อาบ, หมายถึงศรที่อาบยาพิษก็ได้

^{๒๙} เป็นชื่อชนิดของปืนในสมัยโบราณได้แก่ ปืนนกลับ กับปืนคาบชุด

^{๓๐} ปืนคาบศิลา

^{๓๑} กริช - อาวุธชนิดหนึ่ง คล้ายมีด ๒ คม ปลายแหลม ใบมีดตรงก็มีคดก็มี เป็นของขาวมลายู

^{๓๒} เครื่องปิดป้องศัสตราวุธ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำด้วยโลหะหรือหนังดิบ ด้านหลังมีที่จับ, มักใช้คู่กับดาบหรือหอก

^{๓๓} เครื่องปิดป้องศัสตราวุธ รูปกลมคล้ายกระบะ ทำด้วยโลหะ ด้านหลังมีห่วงสำหรับสอดแขนและมือจับ มักใช้คู่กับดาบหรือหอก

^{๓๔} ตั้ง - เครื่องถือสำหรับปิดป้องศัสตราวุธ รูปคล้ายกาบกล้วย

^{๓๕} ภูษธร หมายถึง ช้าง

^{๓๖} อัศร, พาชี หมายถึง ม้า

^{๓๗} ชื่อช้างศึกพวกหนึ่ง มีหน้าที่ป้องกันและล้อมทัพ, ช้างกัน ก็เรียก

นางอุบลวงศา	เห็นพระมารดา	เจ้าทอดตัวตาย	
พิลาปร่ำไร	หัวใจจักขาดหาย	ทุ่มทอดพระกาย	พุ่มพายน้าตา
โอ้พระแม่เจ้า	อย่าได้โศกเศร้า	ทิ้งลูกเลยนา	
ทั้งนี้มีกรรม	ได้กระทำมา	ให้เราสองรา	มาพลัดพรากกัน
จำเป็นจำจาก	เป็นกรรมวิบาก	จำให้โศกคล้าย	
(เพราะความยินดี	เป็นที่ผูกพัน)	แทนคุณทรงธรรม	สมเด็จพระบิดา
แต่ตัวลูกไป	ในดวงหทัย	อยู่ด้วยชนนี้	
(เข้าคำรำพึง	คำนึงโยหา	จะกินน้ำตา	ไปทุกราตรี
ยามเมื่อจะนอน	หัวอกลูกร้อน	คือดังอัคคี	
คิดไปใจหาย	แทบว่าจะตาย	จากพระชนนี)	ไปอยู่เมืองไกล
มารดาอย่าทุกข์	เชิญเสวยสุข	ครองกำนัลใน	
ตัวของลูกยา	จักขอลาไป	แม่อย่าโหยให้	ถึงลูกเลยนา
เมื่อนั้นชนนี้	ได้ฟังบุตรี	ยังมีน้ำตา	
จึงพระมารดร	สั่งสอนลูกยา	เป็นอัครชายา	ระวังจงดี
เป็นเมียน้อยท่าน	อย่าทำสามานย์	เป็นคนบัดสี	
ทำให้ท่านรัก	จงตั้งภักดี	เจรจาพาที	จงดีธิดยา
ท่านเป็นเมียหลวง	ท้วงติงหึงหวง	ทำผิดท้วงที	
จึงคอยกราบทูล	ตามมูลคดี	ให้ได้ท้วงที	จึงค่อยทูลสาร
บิดามารดา	สั่งสอนธิดา	เสร็จแล้วมีนาน	
ท้าวทั้งสององค์	ตามส่งเยาวมาลย์	จึงนางนงคราญ	ขึ้นเกยชัยศรี
ทรงช้างจำลอง	ที่นั่งกระโจมทอง	ปิดป้องมุขี	
ผูกม่านทองศรี	บังองค์เทวี	มิให้บุตรี	ต้องแสงสุริยง
ทั้งร้อยเอ็ดนาง	จึงเสด็จทรงช้าง	(ทั้งร้อยเอ็ดองค์	
เครื่องอาสน์สำหรับ	ประทับเกยทรง	นางร้อยเอ็ดองค์	ขึ้นทรงคชสาร)
เจ้าตรีดาวงษ์	พระเสด็จทรง	ที่นั่งพุดตาน	
เกณฑ์หัตถ์เกณฑ์แห่	ชงแซ่ดแดน	กองหน้าภูบาล	ให้ยกทัพไป
กองแล่นกองพล	เคลื่อนกลาตไพรสมน	ยกพลคลาไคล	
เสือป่าแมวเขา	แซงเข้าในไพร	ให้สอดแนมไป	ที่โนหิมวา
ทั้งร้อยเอ็ดนาง	(แต่ล้วนทรงช้าง)	มากกลางโยธา	
รู้พลแห่ห้อม	พร้อมพร้อมกันมา	ออกจากพารา	เข้าป่าพงพี
เจ้าตรีดาวงษ์	ยกพล(จ)ตุรงค์	ออกจากบุรี	
แรมรอนนอนไพร	มาหลายราตรี	มรรคาวิธี	ภูมิคลาไคล
เรื่องนี้จักบท	จักขอกล่าวบท	ถึงกรุงวิสัย	
ท้าวสุทนต์นุราช	ครองพระเวียงไชย	รู้พลกลไกร	มากมายหนักหนา
เมื่อนั้นใหญ่กว้าง	พลช้างพลม้า	รถรัตน์หัตถา	
นักสนมกรมใน	กรมนอกโยธา	สมบัตินานา	มีถ้วนทุกประการ
มีทั้งปราสาท	แก้วแนมแกมมาศ	รุ่งเรืองซัชวาลย์	
มีอัครชายา	ยอดฟ้าสงสาร	นามกรนงคราญ	ชื่อสุวรรณมาลา

มีพระบุตร	พระนามเทวี	ชื่อบุชบา	
พี่เลี้ยงนางนม	พระสนมซ้ายขวา	แต่งให้พิศดา	บุชบาบังอร
ในเมืองนั้นนา	ยังมีพรานป่า	เป็นคนเฉลียว ^{๓๘}	
เห็นตามเนื้อมา	ในป่าดงดอน	(เที่ยวบุกชุกซอน	ตามเนื้อในไพร)
เพื่อนสัตว์จรมา	แลเห็นโยธา	มากมายเหลือใจ	
พลช้างพลม้า	สล้างไสว	ช้างพวกหนึ่งไซ้	แต่ล้วนกระโจมทอง
มากลางโยธา	เกณฑ์แห่ซ้ายขวา	แต่ล้วนถ้วนทอง	
แห่มาสองข้าง	ข้างกระโจมทอง	นั้นช้างจำลอง	ร้อยสองคชสาร
ทับแขงสองข้าง	ข้างนอกหนทาง	จึงพบนายพราน	
เดินดัดลัดป่า	มาในไพรสาร	จึงวิ่งเข้าจางชะลอมเนื้ออย่าง	นายพรานทันใจ
ดูราพรานป่า	ได้เนื้ออย่างมา	ขออ้างเป็นไร	
ว่าแล้วเข้าอ้าง	เนื้ออย่างทันใจ	แบ่งปันกันไป	ตามได้ตามมี
หมดเนื้ออย่างแล้ว	นายพรานใจแกล้ว	จึงถามคดี	
ยกโยธามา	ในป่าพงพี	จักไปบุรี	ไปสู่เมืองใด
แต่ล้วนกุบทอง	เห็นงามเรื่องรอง	มากมายเหลือใจ	
เงื่อนสายปลายต้น	เหตุผลเป็นไฉน	ท่านจงบอกไป	ให้เข้าใจเรา
ทหารกองแขง	เพื่อนจึงสำแดง	แก่นายพรานป่า	
สมเด็จพระเจ้า	สุริยวงศา	ท้าวยกโยธา	ไปทำสงคราม
ล้อมเมืองฉะลอม	ด้วยพลเสนา	มิได้เกรงขาม	
แผ่อิทธิฤทธิ์	ณรงค์จิตรทรงนาม	ท้าวแพสงคราม	ยอมถวายเมืองกับพระราชา
พระยาธรรมา	ท้าวไกรสุริยวงศ์	ไม่ต่อฤทธิ์	
ย่นย่อต่อฤทธิ์	จึงถวายธิดา	ยกศรีพลมา	ทรงนางเทวี
ข้างทั้งร้อยสอง	แต่ล้วนกุบ ^{๓๙} ทอง	อันงามมีศรี	
บรรทุกนางน้อง	ร้อยสองนารี	ไปถวายผู้มี	ณรงค์จิตรราชา
เมื่อนั้นนายพราน	รู้แจ้งอาการ	อยู่ในกิจจา	
เพื่อนจึงว่าเล่า	ข้าเจ้าขอลา	หน้าไม้ไล่ป่า	คอน ^{๔๐} ชะลอมเปล่าไป
นายพรานรำพึง	แม่นกุไปถึง	จักทูลท้าวไท	
ท้าวสุทนต์นุราช	ให้ทราบพระทัย	ดีร้ายจักได้	ประทานรางวัล
คิดพลางเดินพลาง	มาในไพรกว้าง	เพื่อนเร่งผายผัน	
เดินมาบุ่มบ่าม	เดือนหนึ่งเจ็ดวัน	จึงนายพรานนั้น	มาถึงพารา
มาถึงเมืองแล้ว	นายพรานใจแกล้ว	บอกแก่เสนา	
เหมือนแต่หนหลัง	ดังพรรณนามา	เมื่อนั้นเสนา	พาพรานเข้าไป
ครั้นถึงที่เฝ้า	จึงกราบทูลท้าว	ถวายทูลไท	
ท้าวสุทนต์นุราช	ประพาसลงไป	ว่าไฉ่พรานไพร	มึงไปไหนมา

^{๓๘} พเนจร

^{๓๙} ประทุนหลังช้าง

^{๔๐} เอาสิ่งของห้อยที่ปลายไม้คานหรือปลายไม้เพียงข้างเดียวแล้วแบกบ่าพาไป; เหยียดแขนข้างหนึ่งแล้วเอามือจับปลายของที่หนักยกขึ้น

เมื่อนั้นนายพราน ติดตามเนื้อไป	ทุลลลองภูบาล ที่ในหิมวา	สมเด็จพระราชา ใกล้พระพารา	ได้เจ็ดราตรี
ไปพบรีพล มีกระโจมทอง	กลางป่าเคลื่อนไหว เรื่องรองมีศรี	ดาตงพงพี มานั่นมูลี	ป้องปิดมิดมา
พลแซงสองข้าง เห็นชะลอมเนื้ออย่าง	เดินมานอกทาง วังวางเข้ามา	พบข้าพราณป่า ขอเนื้ออย่างข้า	ได้เจรจากัน
ข้าบาทไถ่ถาม ท้าวไกรสรวิงศ์	จึงบอกเนื้อความ พระองค์ทรง	ได้รู้สำคัญ ยกโยธาขึ้น	ไปทำสงคราม
ล้อมเมืองนรังกา ณรงคจิตรฤทธิง	รบเอาพารา ออกต่อสงคราม	มิได้เกรงขาม (สัประยุทธ์ติดตาม)	ทำสงครามกัน
ท้าวไกรสรวิงศ์ ยอมถวายพารา	แพ้แก่พระองค์ จิตาเทวี	ณรงคจิตรทรงธรรม นักเทศน์ขึ้น	ร้อยเอ็ดพารา
พระยาร้อยเอ็ด มาส่งธิดา	ยอมถวายสิ้นเสร็จ ไปถวายราชา	จึงยกจตุรงค์ ทั้งร้อยเอ็ดองค์	
อันแม่ทัพหลวง ทรงอิทธิฤทธิ์	คุมพลทั้งปวง ชื่อตรีดาวงษ์	โอรสพระองค์ ขุนนางไปส่ง	ยังเมืองนรังกา
เมื่อนั้นพระบาท ได้ฟังพราณไพร	ท้าวสุทนต์ราช พระทัยหรรษา	ผู้เรื่องฤทธา ด้วยโลภเจตนา	เกิดในสันดาน
เห็นแต่จะได้ลาภ เห็นแต่จักได้	ไม่คิดแก่บาป ร้อยเอ็ดนางคราญ	จักตามมาเผาผลาญ จึงพระภูบาล	ตรัสสั่งมนตรี
ให้เกณฑ์โยธา เกณฑ์แห่งเกณฑ์	พลช้างพลม้า หัดจัดเอาคนดี	ทิพย์รทนต์ จตุสดมภ์ทั้งสี่	เร่งเกณฑ์กันไป
ทุกหมู่ทุกหมวด เจ็ดวันให้เสร็จ	นายเวรเกณฑ์ตรวจ จกยกกลับไป	ตำรวจนอกใน เร่งเอาพลไพร	(มาให้พร้อมกัน)
(เร่งเอานายไพร) (เอาลูกเมียมา)	อุตุลุด่วนวาย เร่งรัดเป็นคว้น	บางให้ตีรัน ราชการกวาดขึ้น	เร่งกันร่นวาย)
(เกณฑ์เอาอาวุธเครื่องสรรพัตย์)		เอาเครื่องทั้งหลาย	
ปืนยาวกำซาบ ครั้นเกณฑ์เสร็จแล้ว	หอกดาบมากมาย เสนาคลาดแคล้ว	โล่ห์เขนทั้งหลาย มากราบพูลพลัน	ให้พร้อมมีกัน
เกณฑ์พร้อมเสร็จสรรพ เมื่อนั้นพระบาท	กองทัพลักษณ์ สุทนต์ราช	ขอพูลทรงธรรม ขึ้นชมหรรษา	ให้ทราบบาบา
มีพระโองการ จึงขุนโหรา	ตรัสถามโหรา คุณหารเลขพา	จะยกโยธา ตามคัมภีร์ไสย	ให้ดูฤกษ์ชัย
ดูฉัตรสามชั้น ^{๔๑}	แม่นยำในใจ	กราบพูลท้าวไทสมเด็จพระภูมิ	

^{๔๑} ฉัตรสามชั้นเป็นศาสตรพยากรณ์โบราณ จะพยากรณ์ช่วงเดือนเป็นหลัก โดยแบ่งเป็นช่วงละ 4 เดือน การคำนวณจะใช้อายุจรตั้งต้น ซึ่งฉัตรสามชั้นนี้ นักพยากรณ์รุ่นเก่ามักใช้กันโดยมักดูควบคู่กับเลข ๗ ตัว ซึ่งจะให้ผลแม่นยำน่าฟัง ลงในระดับช่วงเดือน คำทำนายใช้เช่นเดียวกับตำราพรหมชาติ ซึ่งเป็นบทเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๕๓ หาข้อมูลจากhttp://www.myhora.com/astrology_chatra3.aspx

ได้เมื่อทศพัทตร์ ^{๔๒}	ยกพลไปลัก	พระภักควดี	
ท้าวยกพลไกร	ออกไปต่อตี	ภายหลังภูมิ	เสียพระเวียงไชย
ได้ฟังโหรา	มีพระชงคา	ตรัสมาด้วยไว	
จักทำสงคราม	จักเข็ดขามใคร	จักเสียเวียงชัย	เราไม่เกรงขาม
เราย่อมเอกองค์	กษัตริวงศ์	ออกซื้อลือนาม	
คิดมาน่าหวั	มากลัวสงคราม	ยกทัพไปตาม	ชิงเอานางมา
ตรัสแล้วเท่านั้น	จึงให้รางวัล	แก่นายพรานป่า	
เสื่อผ้าเงินทอง	สิ่งของนานา	แล้วทรงคงคา	สุคนธมาลย์
ทรงพระภุษา	สังวาลรจนา	สะอึงอำไพ	
สดชื่นพินมวง	ทับทรวงฉับไว	เครื่องทรงท้าวไท	ย่อมแก้วแกมทอง
ทรงมงกุฎเพชร	ประดับแก้วเกล็ด	เห็นงามล้ำยอง	
(ระย้ากรรเจียก	อันงามเรืองรอง	เพชรพลอยสร้อยทอง	เรืองรองพอดา)
เสวยสุธาโภชน	มีรสเอมโอช	เสร็จแล้วมิช้า	
จึงเสวยของหวาน	ตระการนานา	เสร็จแล้วราชา	เข้าห้องด้วยพลัน
จึงสั่งชายา	เจ้าสุวรรณมาลา	ผู้มิ่งเมียวขุญ	
เจ้าจงคอยอยู่	พี่จักผายผัน	นางอรแจ่มจันทร์	พี่จักขอลา
นางสุวรรณมาลา	ได้ฟังราชา	นางทูลขัดขวาง	
นางร้อยเอ็ดเล่า	ของเจ้าจอมปราง	จักมาชิงนาง	ในกลางพงพี
เป็นของของท่าน	จักทำหักหาญ	รุกรานราวี	
อันเจ้าณรงคจิตร	ย่อมมิฤทธิ์	จึงได้นารี	ทั้งร้อยเอ็ดนาง
เห็นหมูท่านหาม	พระผู้โฉมงาม	เอาคานสอดขวาง	
เมื่อกันจักกอด	สอดเข้านอนกลาง	น้ำใจใครบ้าง	จักไม่โกรธา
พระยาหวนหัน	จงคิดผอนผัน	ด้วยพระปัญญา	
เห็นแต่จะได้	เกลือกไปข้างหน้า	ฟังเมื่อก่อนรา	เร่งรำพึงดู
พระตบถนวลนาง	เจ้าทูลขัดขวาง	เห็นด้วยบ้างอยู่	
ณรงคจิตรฤทธิรงค์	อาจองพบรู้	ข้ามหน้าเมืองกุ	จักไว้มนโย
ว่าแล้วเท่านั้น	เยียรยาตรผาดผัน	ออกจากปราศน์ใน	
เสด็จขึ้นเกยมาศ	โอภาสปราศรัย	ข้างต้นมาประทับไว	รับเสด็จภูมิ

ฉบับ

เมื่อนั้นจึงพระจักรี
ให้ยกมนตร์โคลคลา
ยิงปืนสำคัญสัญญา
ให้ให้สามลา

ตามตำราฉัตรสามชั้นตกที่ ทศกัณฐ์ตัวใน-๗ ว่าไว้ดังนี้

เสาริในหรรตศพัทตร์
เมื่อแรกตีมีลาภอนันต์ครัน
จะเกิดอศัภัยโจรภัย
หนึ่งอย่าคบคนชั่วจะเสียพงศ์

ไปลอบลักสืบผู้จอมขวัญ
ภายหลังนั้นจะเกิดอันตรายลง
จะเดือดเนื้อร้อนใจเพียงผุยผง
มักจะปลงให้เสียทรัพย์อัปรา

ดูเรื่องฉัตรสามชั้นเพิ่มเติมใน ห้องโศภณมหาโพธิ์, ตำราพรหมชาติฉบับสมบุรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอานวยการพิมพ์, ๒๕๕๓, ๕๔๕-๕๕๒.

ให้ยกโยธาคลาไคล

ชาญณรงค์เป็นทัพหน้าไป

นำพลคลาไคล

ทัพหลวงตวงเติมกันไป

ยกกระบัตร์^๓เกียกกาย^๔ซ้ายขวา

ตั้งพยุหยาตรา

(สามหอกเจ็ดหอกชอกแซง)

เสือป่า(กองแล่นเร็วแรง)

แมวเขา^๕แอบแฝง

สอดแนมทั้งแยบทั้งคาย

นายพรานนำพลผันผาย

รู้พลทั้งหลาย

ก็ตามนายพรานจรลี

ตามมาได้เจ็ดราตรี

มากันเข้าที่ไพรสณฑ์

แลเห็นรู้พลมากมายเอนกนานา

มาทันตรีดาวงษ์ราชา

แซงสองข้างมา

ประมาณสักหมื่นห้าพัน

มาพบกองทัพด้วยพลัน

เห็นพวกพลชั้น

กองหน้าสักห้าพันปลาย

ศาสตราอาวุธมากมาย

คิดในใจหมาย

ดีร้ายกองทัพจักยกมา

หยุดทัพยับยั้งก่อนรา

ตั้งเป็นปีกกา^๖

ดรอบลหยุดอยู่กลางแปลง

ชาญณรงค์อาจองเข้มแข็ง

อุกอาจด้วยแรง

ดีกับแวงแตกทันใจ

ทับแซงแก่งท่ากลใน

ถอยร่อต่อไป

ล่อเข้าในปีกกา

(ได้ทีกองทัพราชา)

ไล่บุกรุกมา

สำคัญว่าแตกถอยไป

(ไม่รู้กลศึกลึกใน)

บันบุกรุกไป

ทะลวงเข้าในปีกกา

ทับแซงยิ่งแย่งซ้ายขวา

ปิดเน้นเช่นฆ่า

รุกรบดรอบลพงพี

ทั้งสองกองทัพต่อตี

ทัพหน้าต่อตี

สุทันนุราชราชา

พลถอยทัพรอร่า

ทับแซงเช่นฆ่า

จับได้พรานป่าทันใจ

^๓ ตำแหน่งข้าราชการสังกัดกระทรวงวัง มีหน้าที่ออกไปประจำอยู่ตามหัวเมืองเพื่อสอดส่องอรรถคดี; ตำแหน่งเจ้าพนักงานเกี่ยวกับอรรถคดี ตรงกับ พนักงานอัยการ หรือ อัยการ ในปัจจุบัน, ยกบัตร หรือ พนักงานรักษาพระอัยการ ก็เรียก; เจ้าหน้าที่ในการจัดหาเครื่องใช้ของทหาร; เขียนเป็น ยกกระบัตร์ ก็มี

^๔ กองเสบียง (เป็นส่วนหนึ่งในกองทัพ), หัวหน้าแห่งกองเสบียงนั้น

^๕ เสือป่าแมวเขา - กองทหารโบราณ มีหน้าที่สอดแนมและซุ่มคอยดักตีข้าศึกเพื่อตัดเสบียงอาหาร

^๖ รูปกองทัพที่ตั้งมีกองขวากองซ้ายคล้ายปีกกา

ผูกคอมัดมือพรานไพร
มึงแก่งไปนาคีมา

ว่าแล้วเอาตัวพรานมา
สมเด็จเจ้าตรีดาวงษ์

ขอทูลกับพระราชา
อย่าได้ไวใจมันเลยนา

ไอนั้นนาคีมา
สองทัพยกมามากมาย

มาพบรบกันรุ่มรวย
พรานป่ามาทูลท้าวไท

ขอพระอย่าได้มาไวใจ
รบกันสนั่นเป็นโกลา

เจ้าตรีดาวงษ์ราชา
มิช้ำก็สั่งกับพลชั้นธ

นายกองนายหมวดตรวจกัน
อย่าได้ไวใจสงคราม

ตั้งรายปีกซ้ายขวาขวานาม
ธิดาอย่าให้มีอันตราย

เสนารับสั่งฤาสาย
ปีกขวากรารอบขอบขันธุ์

เจ้าตรีดาวงษ์ทรงธรรม์
คือใครยกโยธามา

พรานป่าจึงทูลราชา
ท้าวสุทนต์นุราชฤทธิไกร

จักมาชิงนางอรทัย
แปดแสนมาทำสงคราม

(ทัพหน้าห้าพันบ่ขาม
ต่อยุทธ์ด้วยทัพกลางดง

พลน้อยถอยทัพจตุรงค์
ไล่จับได้ตัวขามา

ให้การตามความสัจจา
สุดแต่จะโปรดเกษี

เจ้าตรีดาวงษ์ภูมิ
ภูมิก็แต่งสาส์นบอกไป

แต่งพลันให้เสนาใน
ยังกรุงพิชัยณรงค์กา

แล้วให้เอาตัวพรานมา

ไธพรานนี้ไซ้

มาถวายราชา

ว่าไธพรานป่า

จักชิงธิดา

จึงได้จับนาย

กองทัพสิ้นทั้งนั้นไซ้

ได้ฟังเสนา

ให้ตั้งค่ายมั่น

ป้องกันโฉมงาม

เกณฑ์กันตั้งค่าย

ถามพรานด้วยพลัน

อันทัพยกมา

จึงยกพลไกร

สับประยุทธ์ติดตาม)

ทัพแข่งอาจอง

จงทราบบาบา

ครั้นแจ้งคดี

ที่หนังสือไป

สั่งให้เสนา

ผู้ที่หนังสือคุมไป

เสนารับสั่งทันใจ

เอาพรานนั้นไซ้ใส่ตะโกมา

ออกจากค่ายพลันมิทันช้า

เสนามาได้หลายวัน

กลายถึงกองทัพรบกัน

จึงบอกหนังสือลงมา

ถึงท้าวสุทนต์นุราชราชา

ทัพหน้าจักเข้าต่อตี

ทัพแข่งแข่งแรงฤทธิ์

ต่อตีไม่ได้ถอยมา

เมื่อนั้นสุทนต์ราชา

เร่งโยธาด้วยฉับพลัน

ครั้นถึงจึงส่งพลขันที

ให้ตีทัพแข่งแรงรบ

รุกรบตรลบแปนยน

เข้าบุกรุกร่นกระโจมตี

ท้าวสุทนต์นุราชผู้มี

เสนียให้รุกเข้าไป

ถ้าใครทวยหลังมาไซ้

ที่กลางณรงค์สงคราม

เขาฆ่าไม่มาเกรงขาม

เกลื่อนกลาดวินาศดาชดา

เจ้าตรีดาวงษ์ราชา

ถอยทัพเข้าค่ายด้วยพลัน

ท้าวสุทนต์นุราชทรงธรรม

ถอนขวกหักค่ายทันใจ

วิสันป้องกันเข้าไป

อุกอาจมิได้มาถอยหนี

เจ้าตรีดาวงษ์ผู้มี

หน้าที่ให้ยิงปืนไฟ

เสียงสนั่นครืนครืนพงไพร

มิได้จักรุกเข้ามา

ทั้งสองทัพแก่วั่วกล้า

อยู่ที่กลางป่าดงดาน

กราบลาท้าวไท

รีบเร่งกันมา

ทัพหน้าห้าพัน

ให้เร่งยกมา

รุกรานราวี

ครั้นแจ้งสาส์นตรา

เร่งเร็วด้วยพลัน

กองแล่นแสนพล

รุกร่นมนตรี

ตัดหัวเสียไว้

ในกลางสงคราม

สั่งให้โยธา

สั่งให้พลขับ

ทหารชาญชัย

ตรัสสั่งมนตรี

ถูกต้องพวกไพร่

รบกันไปมา

กล่าวถึงคนถือสาสน์
เจ็ดวันถึงนคร
มนตรีผู้ถือสาสน์
แล้วพากันเข้ามา
ทูลว่าตรีดาวงษ์
ยกพลโยธาหาญ
ยังมีปีจามิตร
จักมาชิงเจ้านาง
รบกันที่กลางแปลง
(ทัพแข่งแรงฤทธา)
ไอน้ำเข้าศึกมา
ขอองค์พระทรงธรรม์)
เมื่อนั้นจึง(บ)พิตร
จึงถามนายพรานป่า
อยู่ทรงนามกร
บ้านเมืองอยู่แห่งไหน
ว่าเหวยไฉ่พรานป่า
ชีวิตจักวายวาง
เมื่อนั้นนายพรานไพร
อันยกกองทัพมา
นามกรของพระบาท
มเหสีภูวนัย

ท้าวมีพระบุตร
รูปร่างดั่งนางฟ้า
เมื่อนั้นพระภูบาล
สมเด็จพระภูมิ
ท่านท้าวสุทนต์นุราช
คิดแล้วพระราชา
จึงพระนเรนทร์สุน
ว่าองค์พระราชา
ท่านท้าวสุริยวงศ์
ให้เจ้าตรีดาวงษ์
ยังมีกรูงกษัตริย์
จักมาชิงเอานาง
นามกรของพระบาท
ท้าวยกโยธามา
รบกันพวกทัพแข่ง

คมนาพรานบजर
ธานีราชณรงค์
บอกอาการแก่เสนา
สู่ที่เฝ้าพระภูบาล
เป็นบุตรองค์จักรพาฬ
คุมมาส่งร้อยเอ็ดนาง
มาประชิดที่กลางทาง
ทั้งร้อยเอ็ดพระธิดา
กองทัพแข่งในหิมวา
จับพรานใจกรรจ์
(ทำพิลึกไม่เกรงกัน
ทราบพระบาทบาทา
ณรงค์จิตรแจ้งกิจจา
ว่าพระยาองค์ใด
พระภูธรนั้นชื่อใด
จึงยกกลับมาชิงนาง
เร่งบอกมาอย่าอำพราง
มีเร่งบอกมาเร็วรา
กราบทูลให้พระราชา
เจ้าพิภพกรุงวิไล
สุทนต์นุราชฤทธิไกร
ชื่อสุวรรณมาลา

ชื่อนางศรีบุษบา
ชั้นชาสิบห้าปี
ฟังนายพรานทูลคดี
คิดในใจอยู่ไปมา
ทำองอาจเป็นหนักหนา
จึงขึ้นเฝ้าเจ้ากราบทูล
เจ้ากราบทูลพระบิดา
ยกพลมาค้ำกลางดง
ยกมาส่งร้อยเอ็ดนาง
คุมรีพลมาส่งนาง
มาสักด้อยู่กลางทาง
ทั้งร้อยเอ็ดธิดา
ชื่อสุทนต์นุราชเรื่องฤทธา
อหังการเข้าชิงชัย
เข้าพันแทงไม่เกรงใจ

ทัพแข่งแรงฤทธิ์ไกร
เจ้าทูลเนื้อความแล้ว
ลูกรักจักอยู่ซ้ำ
บิดาแลมารดา
เจ้าไปปราบไพร่
เมื่อนั้นพระภุช
ครั้นแล้วจึงลลิตา
ว่าพี่ไม่มีสุข
ข้าศึกมายายี
รบพุ่งกันหนักหนา
มาค้ำอยู่กลางดง
ว่าแล้วจึงพระองค์
แล้วทรงพระภูษา
แล้วทรงโภชนา
ครั้นแล้วจึงพระองค์
ถือแก้วอันมีฤทธิ์
สมเด็จพระภูวนัย
เหาะมาได้วันหนึ่ง
เจ้าจึงเหาะลงมา

เจ้าตรีดาวษัราช
จึงทูลกับพระองค์
เมื่อนั้นณรงค์จิตร
จึงมีพระชงคา
ทั้งร้อยเอ็ดพระยา
ธิดาร้อยเอ็ดองค์
ตัว(ญ)นี้จักไป
สามวันจะผันผาย
เร่งรบตะบึงไป
ครั้นแล้วพระจอมพล
จับแก้วอันมีฤทธิ์
ไปถึงกรุงวิไล
ชูแก้วนี้กมิดาน
แต่ล้วนมีฤทธิ์
ทั้งร้อยเอ็ดอยู่ขุนมาร
เข้าไปในบุรี
จับนางสุนทรี
แล้วจับนางทรามวัย

จึงจับได้ไอ้พรานป่า
จึงพระแก้วเจ้าทูลลา
เห็นจักเสียซึ่งทวงที่
จึงอวยพรสวัสดิ์
ให้ลุดังความปรารถนา
รับพระพรใส่เกษา
มาสู่ห้องนางเทวี
มีความทุกข์แสนทวี
ออกชิงนางร้อยเอ็ดองค์
กับราชาตรีดาวษั
ตรีดาวษัจึงบอกมา
เข้าที่สรงพระคงคา
เครื่องประดับสำหรับองค์
อันโอชาเครื่องบรรจง
ทรงศิลป์ศรพระขรรค์ชัย
ณรงค์จิตรฤทธิ์ไกร
เจ้าตรีดาวษัขึ้นเวหา
บรรลู่ถึงหมู่กองโยธา
ยัง(พลับ)พลาตรีดาวษั

กราบพระบาทพระโณมยง
ดุจดั่งหนหลังมา
ครั้นแจ้งกิจแล้วมีข้า
สั่งราชตรีดาวษั
ให้รักษาให้มั่นคง
อย่าให้มีสิ่งอันตราย
กรุงวิไลตั้งใจหมาย
กลับมาค่ายอย่าร้อนใจ
ยิงปืนไฟให้สนลวณ
สั่งให้ตั้งพลับพลาชัย
ณรงค์จิตรเจ้าเหาะไป
พระภูวนัยคิดจินดา
ให้พลมารบังเกิดมา
มาด้วยแก้วมณีศรี
ยอมแก้วหาญด้วยฤทธิ์
จับผู้ขึ้นที่วังใน
เป็นชนนีของท้าวไท
เจ้าสุวรรณมาลา

จับทั้งนางเทวี
กำนัลทั้งซ้ายขวา
สาวศรีในปรางค์มาศ
ร้องกรี๊ดวีตวาดไป
ฝูงคนทั้งบุรี
ความกลัวตัวจุกตาย
ชาวเมืองทั้งนั้นไซ้
กลัวความมรณา
लगคนวิ่งเข้ามั่ง
บ้างวิ่งเข้าเล่าไก่
เมื่อนั้นผู้ทรงฤทธิ์
แลเห็นคนทั้งหลาย
คิดแล้วมิทันช้า
จับเอาในมณฑล
ครั้นจับได้พร้อมกัน
เจ้าอุณนางเยวมาลย์

เหาะมาบนเวหา
จึงพากย์ทั้งปวง
จึงเจ้าตรีดาวงษ์
รับเสด็จพระราชา
จึงพระราชา
ให้รับนางแจ่มจันทร์
จึงสั่งให้คนเฝ้า
ทั้งสนมกำนัลใน
(จะกล่าวถึงเสนา
ครั้นเห็นพลหมู่มาร
ไล่จับคนวุ่นวาย
พระสนมกรมใน
พาเอาสามกษัตริย์
สิ้นทั้งร้อยเอ็ดนาง
พระยาแลพระหลวง
แล้วแต่งซึ่งสาส์นตรา
ครั้นแต่งเสร็จสรรพ
ให้ถือหนังสือไป
ขุนไชยเข้าหลวงเก่า
กับเลขประจำการ
ออกนอกพระนคร

พระบุตรีบุษบา
แต่บรรดานางข้างใน
เห็นยักขามาตกใจ
บ้างร้องให้อยู่วุ่นวาย
เห็นยักขมาขวัญหาย
ให้วุ่นวายทั้งพารา
มาตกใจเป็นหนักหนา
พาลูกเมียวิ่งหนีไป
เอากระบุงครอบหัวไว้
เข้าในยุ้งอยู่วุ่นวาย
ณรงคจิตรเจ้าโณมณาย
มาตกใจสาละวน
สั่งยักขาร้อยเอ็ดตน
แท่นทองทิพย์โอร
แล้วผายผันเหาะทะยาน
เหาะทะยานหน้าทั้งปวง

มิทันช้าถึงค่ายหลวง
เหาะลงมายังพลับพลา
เห็นพระองค์เสด็จมา
(แล้วถวายบังคมคัล)
มีขงศาตรัสด้วยพลัน
เข้าสู่ห้องพลับพลาไชย
รักษาเจ้าสามมอทย
ที่จับได้ไว้ด้วยกัน
อันรักษาราชาฐาน
มารุกรานเข้าในวัง
ทั้งเจ้านายจับเอาไป
จับเอาไปร้อยเอ็ดนาง
เหาะรีบรัดไปจากปรางค์
ไปทางบนหนเวหา
สิ้นทั้งปวงจึงปรึกษา
หนังสือบอกถือออกไป
จึงบังคับให้ขุนไชย
คนผู้ใหญ่เข้าใจการ
จึงรับเอาราชสาส์น
ได้เจ็ดคนทั้งขุนไชย
เป็นการร้อนไม่พอใจ

รีบเร่งตะเบงไป
มาได้สามวันครึ่ง
ยังอีกสักครึ่งวัน
วันหนึ่งจึงพระบาท
สั่งแก่พลโยธา
กองหน้าเข้าถอนขวก
ทหารสั้นทั้งปวง
ณรงคจิตรฤทธา
ป้องกันพวกหมูก้าย
สั่งให้ตรีดาวงษ์
ให้คุมนางทั้งหลาย
(ขึ้นช้างตัวละครสองคน)
ผู้เป็นชนนี้

(นางสุวรรณมาชา
บุษบานางทรมวย
พระสนมทั้งซ้ายขวา
ทั้งสามกษัตริย์นั้น
ให้ยักษ์ขี่คอช้าง
ครั้นแล้วจึงไคลคลา
จึงเจ้าตรีดาวงษ์
ยกพลโยธา
ตรีดาวงษ์ร้องประกาศ
ขอเชิญองค์ท้าวไถ่
เขยชมนางร้อยเอ็ด
พระองค์ปรารณา
องค์พระสุนทรี
พระสนมนั้นของใคร
ทั้งองค์นางแจ่มจันทร์
ทรงช้างพระที่นั่งมา
บุษบางามที่สุด
รู้จักบ้างหรือไร
สามกษัตริย์ยังตกกลี
พระสนมร้อยเอ็ดนาง
สงสารสามกษัตริย์
พลัดพรากจากไอสววรรค์
เมื่อนั้นจึงพระบาท
ท้าวทนต์พระเนตรมา

ทั้งกลางคืนแลกลางวัน
ใกล้จะถึงพลชั้น
ถึงกองทัพพระราชา)
สุทนต์ราชผู้ฤทธา
จักเข้าตีกองทัพหลวง
ชนป็นลากตามกระทรวง
ตั้งวิธกันปืนไฟ
พระราชาแผลงศรชัย
มิให้เป็นอันตราย
ตบแต่งองค์ให้เฉิดฉาย
ออกไปอวดพระภูมิ
ทั้งพระองค์สนทรี
(ให้ชี้ช้างโกล่ออกไป)

เป็นบริจาของท้าวไถ่
ให้ทรงช้างตัวเดียวกัน)
ชี้ช้างมาตามจอมขวัญ
ให้ทรงช้างกางกลดไป
คุณวณางกรมใน
ขับช้างมาตามทางตรง
ขึ้นช้างทรงมิได้ช้า
มาถึงหน้าทัพท้าวไถ่
ท้าวสุทนต์ราชภูวนัย
ทอดพระเนตรเล็งแลมา
ทั้งสมเด็จพระนางพระยา
ก็ไม่ขัดอักษมาศัย
เป็นชนนี้ท่านผู้ใด
ทอดพระเนตรดูก่อนรา
นางสุวรรณมาลา
เป็นบริจาของผู้ใด
ยังมนุษย์ที่ต่ำได้
จึงตั้งใจมาชิงนาง
อยู่ในศึกเป็นท่ามกลาง
จักตกไปสิ้นด้วยกัน
จักโสมนัสให้โศกศัลย์
จักไปอยู่ณรงกา
สุทนต์ราชพระราชา
เห็นมารดาที่ตกใจ

เห็นทั้งมเหสี
แล้วเห็นนางทราชมวัย
เห็นทั้งนางเมียวขวัญ
ที่ขอบพระอัมชา
เห็นยักษ์ชี้ออข้าง
หม่นหมองในพระทัย
พระพักตร์มาสร้อยเศร้า
เร่งคิดเร่งเดือดดาล
หรือหนึ่งจักทำกล
วันนั้นพ่อขุนไชย

ขุนไชยเสนาเก่า
สมเด็จจันทน์
ตรัสถามแก่ขุนไชย
ขุนไชยถวายสาส์น

พระภูมิเสียพระทัย
พระบุตรีบุษบา
พระกำนัลทั้งซ้ายขวา
บำรุงรักพระจอมไตร
คุณนวลนางกรมใน
โหม่นสออยู่แต่दान
พระองค์เจ้าเร่งรำคาญ
พระภูบาลน้อยพระทัย
เป็นแยบยลหรือไฉน
มาถึงกองทัพภูมิ

จึงเข้าเฝ้าพระจักรี
ท้าวจึงมีพระโองการ
เอ็งมาไยจากสถาน
แก่สมเด็จพระราชา

สุรางคนางค์

เมื่อนั้นพระบาท ท้าวสุทนต์นุราช
จึงคลี่สายสาส์น มิได้นานช้า
(ในสาส์นนั่นว่า) ยังมีรักษา
ยังมีมนุษย์ โฉมงามเฉิดฉัน
กรูกันเข้าไป ในวังท้าวไท
จับพระสนทรี ชนนี้จุมพล
จับทั้งกำนัล จับนางจอมขวัญ
จับพระบุตรี นางศรีบุษบา
อันว่ามนุษย์ โฉมงามบริสุทธิ์
อุ้มนางบุษบา ไปหน้าขุนมาร
สมเด็จภูมิ ได้เห็นชนนี้
กำนัลสาวศรี ที่ขอบอัมชา
(แจ้งแล้วรำพึง) ท้าวตกตะลึง
แทบปีนตาไหล ช้องชดพระทัย
คิดถึงชนนี้ คิดถึงมเหสี
มานะกษัตริย์ กลัดกลุ้มอุรา
โอ้ทราชมที่รัก ครั้งนี้ขุนยักษ์
เหมือนหนึ่งลูกไก่ อยู่ในพิมาน
แต่นางกำนัล สิ้นทั้งปวงนั้น
ทั้งสามองค์นี้ เป็นที่เสนาหา
ครั้งนี้ตัวกู อภัยศอดสู

รับเอาสาส์นตรา
สมเด็จจรรยา ทรงอ่านด้วยพลัน
ร้อยเอ็ดกุ่มภัณฑ์
เป็นนายกุ่มภัณฑ์ ทั้งร้อยเอ็ดตน)
ไล่จับผู้คน
ที่ในพระมณ เทียรทองรจนา
เจ้าสุวรรณมาลา
ได้แล้วพามา จากมณเทียรสถาน
เลิศโลกสงสาร
พาหะทะยาน ไปในเวหา
ทั้งพระมเหสีอีกทั้งธิดา
สมเด็จจรรยา (สลดพระทัย)
ให้มันตึงไป)
พักเพื่อเดือดใจ ไม่จำรรจา
คิดถึงธิดา
ครั้งนี้แลนา เห็นไม่เป็นการ
จับมาจากสถาน
ดูจะวายปรมาณ เสียดายมารดา
ตามแต่ราทธนา
โอ้ออกกู้อ้า จักทำฉันท
แก่หมู่พลไพร่

มาตีจิงนาง	เหมือนอย่างโจรไพร	จักหากำไร	กลับไปหาตพุน
ลองเอาดวงจิต	คะนึ่งชีวิต	จักมาสาบสูญ	
ควักเอาจักขุ	ทั้งสองป้องปุน	แต่นี้จักพุน	ความทุกข์บ่วย
ท้าวคิดในใจ	ตัวกูนี้ไซ้	จักทำอุบาย	
จักคอยถามไถ่	ให้ได้แยบคาย	ท้าวผู้ฤสา	จึงมีวาจา
ท้าวจึงถามไป	ท่านนี้ชื่อไร	บอกไปเถิดรา	
คือองค์ทรงฤทธิ์	ณรงคจิตรราชา	หรือว่าราชา	นามกรชื่อใด
ฤทธากล้าหาญ	ทั้งพวกพลมาร	ท้าวหาญชาญชัย	
ไปจับมารดา	บริจางาให้	จับนางข้างใน	ทั้งพระบุตร
เจ้าตรีดาวงษ์	จึงตอบพระองค์	สุทนต์ราษฎรมิ	
เรานี้มีไชองค์	ณรงคจิตรฤทธิ	อันตัวเรานี้	ชื่อตรีดาวงษ์
ท้าวให้ตัวข้า	พานางพระยา	ทั้งสามพระองค์	
ทั้งนางกำนัล	ร้อยเอ็ดโฉมยง	มาบอกพระองค์	ให้รู้คดี
บัดนี้ท้าวไท	จักคิดฉันท	นะพระภูมิ	
พระจงสำแดง	ให้แจ้งคดี	ตัวของข้านี้	จักลากลับไป
ว่าไรรวามา	ให้แจ้งกิจจา	นึ่งข้าอยู่ไย	
ให้ได้คำมูล	จักไปทูลไท	ท้าวเสด็จอยู่ใน	พลับพลาสีทอง
หรือจักรบกัน	เร่งให้พลขันธ	เข้ามาต่อตี	
อีกสักเท่านั้น	ไม่ครั้นยักชี	จงพระภูมิ	ให้แจ้งกิจจา
เมื่อนั้นพระบาท	สุทนต์ราษฎ	รำพึงไปมา	
จำจักโอนอ่อน	จ้องอนราชา	จักได้มารดา	ทั้งพระมเหสี
นางศรีบุษบา	อันเป็นธิดา	เป็น(ปิ่น)นารี	
จักยกให้องค์	ณรงคจิตรภูมิ	จักถวายบุตร	(ขึ้นแก่ภูบาล)
(ไม่ทำดังนี้)	เห็นว่าชนนี้	(ไม่)จักคืนสถาน	
ทั้งพระมเหสี	คิดนี้เป็นการ	เป็นต้นเป็นประธาน	เพราะตรีดาวงษ์
ให้เจ้าช่วยทูล	กับพระนเรนทร์สุน	ณรงคจิตรฤทธิรงค์	
ให้ช่วยแก้ไข	โดยใจจาง	อย่าให้พระองค์	เจ้าทรงโกรธา
คิดแล้วพระบาท	ท้าวสุทนต์ราษฎ	จึงมีวาจา	
เจ้าตรีดาวงษ์	จงได้เมตตา	เหมือนช่วยชีวา	ให้รอดเป็นคน
ตัวเราทำผิด	หุนหันไม่คิด	มาต่อประจัญ	
ด้วยความละโมบ	เอาโลภเป็นต้น	เจ้าช่วยแก้จน	ครั้งนี้เกิดนา
ด้วยไม่ทันรู้	ยกมาต่อสู้	จักชิงธิดา	
ไม่สมความคิด	ชีวิตจักมรณา	เจ้าได้เมตตา	ช่วยทูลภูมิ
เจ้าตรีดาวงษ์	ครั้นเห็นพระองค์	โคกเศร้ามองศรี	
ท้าวมา้องอน	อ่อนวอนภูมิ	คิน่าปรานี	กลัวความมรณา
จึงมีพจนารถ	ว่ากับพระบาท	สุทนต์ราษฎ	
จักช่วยแก้ไข	มิให้มรณา	จงพระราชา	ตั้งสัตยวาที
อย่าทำทรยศ	อย่าได้คิดคด	ต่อพระภูมิ	

ที่ความสัจจัง	จงตั้งภักดี	เพลาพຸ່ງนี้	ไปเฝ้าราชา
เชิญท้าวไปเฝ้า	สมเด็จพระนเรศวร	เป็นเจ้านาย	
นบนอบยอบกาย	ยอมถวายพารา	จึงจะได้มารดา	ทั้งพระมเหสี
ไปรับว่าผิด	ได้ทำสุจริต	คิดการมี(ดี)	
ทำให้ได้ความ	ตามประเพณี	ถวายพระบุตร	แก่พระราช
ได้ทำการหยาบ	จงไปสารภาพ	ตามโทษโทษ	
จักช่วยแก้ไข	มิให้มรณา	สมเด็จพระราชา	พระยาตาก
เมื่อนั้นพระองค์	ฟังตรัสวาท	รับคำทัก	
พຸ່ງนี้ตัวเรา	จักเข้าไปเฝ้า	เจ้าจงกลับไป	ทูลท้าวเถิดนา
ตรัสวาทราช	ได้ฟังพระบาท	สุทนต์ราช	
จึงบ่าหน้าข้าง	คุมนางกลับมา	ครั้งถึงพลับพลา	ลงจากข้างพลัน
ทั้งร้อยเอ็ดนาง	(ลงจากหลังช้าง)	ถวายบังคมคัล	
แล้วจึงเอาไป	พลับพลาไชยพลัน	ตรัสวาทนั้น	เข้าเฝ้าภูบาล
เจ้าตรัสวาท	นบนอบยอบองค์	แล้วกราบทูลสาสน์	
บัดนี้พระบาท	สุทนต์ราชภูบาล	ได้ทักสนาการ	เห็นพระมารดา
เห็นพระมเหสี	เห็นพระบุตร	นางศรีบุษบา	
เห็นนางนักษัตร	(ร้อยเอ็ดกัลยา)	เพียงจักมรณา	(มอดม้วยวายปราม)
ท้าวท้าวโหม่น	ขุนหมองข้องขัด	เพียงจักวายปราม	
(แทบสิ้นชีวิ)	บนหลังคชสาร	ความกลัวขุนมาร	แทบจะมรณา)

๑- สิ้นสมุดแต่เท่านี้ เรื่องราวยังยืดยาวมากมาย ๑-

สุรางคนางค์

เมื่อนั้นพระบาท	ณรงการิราช	เจ้ากรุงนคร	
ท้าวตริภุช	หฤทัยภูธร	ชมบุญภูธร	ณรงจิตลูกยา
ฤทธาภาพ	เจ้าได้ปราบปราม	ข้าศึกนานา	
บุญญาธิการ	ใครจักปานลูกยา	โครงพฤค	ว่าเป็นกาล
สมเด็จพระ	ให้ชุมเสนีย์	หม่อมขุน	
ขุนนางพร้อมหน้า	โหราพราหมณ์	จึงพระ	ตรัสแก่เสนา
ดูรามนตรี	ว่าท่านทั้งนี้	จงพิจารณา	
ด้วยองค์ณรงคิ	บพิตรลูกยา	มีอิทธิ	เลิศล้ำแดนไตร
ปราบปรามศึก	ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้	ไม่ต่อฤทธิ	
บุญญาธิการ	ใครจักปานจอม	ไปกลางสมุทรไทย	ยังไม่มรณา
เราสงสัยนัก	โครงทลาย	ลูกรัก	
ว่าเป็นจิงไร	สงสัยหนักหนา	โครงทลายว่า	เป็นกาล
ใครจักเห็น	เสนาน้อยใน	พร้อมกันทั้งนี้	
จึงปรึกษา	ให้รู้	ว่าเป็นกาล	เรานี้สง

อำมาตย์มนตรี	โหราพราหมณ์ซี	เฝ้าอยู่ไสว	
ยอกรประนม	บังคมทูลไ้	ขอพระภูวนัย	ได้โปรดเกษา
ข้าพเจ้าทั้งปวง	บรรดาข้าหลวง	ได้พิจารณา	
เห็นว่าโครง	ไม่ตรงเลยนา	แก่งทลายเจ้าฟ้า	ว่าเป็นกาลี
ด้วยว่าพระองค์	ไว้พระสุริย์วงศ์	บุตรีบุตรา	
ขอลูกพฤกษมา	มาเลี้ยงด้วยดี	เพราะด้วยเหตุดังนี้	จึงมาฉันทา
ด้วยเหตุบุพิต	เจ้าณรงค์จิตร	ภายหลังเกิดมา	
จึงเฝ้าโครง	เห็นองค์บุตรา	จะได้พารา	เป็นปิ่นธรรณี
มีใจอิจฉา	จักให้ลูกยา	แก่องค์ภูมิ	
แก่งทลายเจ้าฟ้า	ว่าเป็นกาลี	หวังจักให้ภูมิ	เจ้าม้วยบรรลั
สิ้นคำปรึกษา	ขอทูลราชา	ให้ทราบพระทัย	
ไม่สมควรแล้ว	ว่าเป็นจ้งไร	ด้วยพระภูวนัย	เจ้ามีบุญญา
ยักษมารปราบได้	ศึกเหนือเสือใต้	ยอมแพ้อุทธา	
ปรึกษาตามบท	ในกฎฎีกา	เห็นว่าเจ้าฟ้า	ไม่เป็นกาลี
แต่ในกำเนิด	(เมื่อพระองค์เกิด)	จกร้ายหรือดี	
ปรึกษาตามบท	สิ้นหมดเพียงนี้	ลัคนาราศี	อยู่คงโหรา
จึงพระนเรนทร์สุน	ฟังอำมาตย์ทูล	ตามกฎพฤกษมา	
มีโอการถาม	ให้พราหมณ์โหรา	ให้ทายลัคนา	สอบด้วยโครง
ให้พราหมณ์รับสั่ง	จับกระดานล้าลัง	คุณหารโดยจง	
ปีเดือนกำเนิด	วันเกิดพระองค์	เมื่อแรกโฉมยง	ประสูติจากครรภ์
ปีมะโรงวันพฤหัสบดี	เจ้าได้เอกฉัตร	ครอบครองไอสวรรค์	
ได้เมื่อพระราม	ปราบปรามกุมภกันท์	ราพณ์ร้ายอาธรรม	ย่อยยับอัปรา
ดูเลขเจ็ดตัว ^{๔๗}	ไม่มีที่ชั่ว	สักกิงเกษา	
เสาร์เป็นหริ	ดีเดือนปีชา	คนต่ำจักฆ่า	เจ้าไม่ม้วยมรณ
ในดวงชะตา	ของพระราชา	ควรครองพระนคร	
เป็นจอมกษัตริย์	สมบัติบวร	ฝูงราชภร	พึงโพธิสมภาร
ครั้งเมื่อฝนแล้ง	ข้าวยากหมากแพง	ทั่วทุกสถาน	
พระเคราะห์เมืองร้าย	จึงให้เกิดการ	โหราอาจารย์	แก่งทลายพระองค์
ข้าพระขอทูล	แก่พระนเรนทร์สุร	ให้ทราบบาบา	
ทายตามตำรา	เรียนมานั่นคง	สุดแต่พระองค์	จะโปรดเกษี(ษา)
พระองค์ทรงนาม	ได้ทั้งวัยพราหมณ์	กราบทูลราชา	
พระร่ำมาถึงเห็นในข้อความ	อ้ายพราหมณ์โหรา	กับคำปรึกษา	เห็นคล้อยด้วยกัน
ทรงพระโกรธนัก	จึงสั่งให้ชัก	เฝ้าโครงพลัน	

^{๔๗} พยากรณ์เลขศาสตร์ ๗ ตัว ๙ ฐาน (เลข ๗ ตัว) เป็นวิชาโหราศาสตร์ของไทยที่มาแต่โบราณ เป็นหนึ่งในวิชาหลักที่นักพยากรณ์มักใช้กัน โดยทำนายจากวันเดือนปี เวลาเกิด ผูกดวง ผูกภพ ผูกดาวให้ผลทำนายที่แม่นยำสูง ละเอียดกว่า สามารถทำนายถึงพื้นดวงเดิมของเจ้าชะตาว่าดีร้าย แค้นด้วยประการใด รวมถึงทำนายถึงความเป็นมาของดวงชะตาในช่วงอายุใดอายุหนึ่ง(ดวงจร). มายโหรา.คอม, “เลข ๗ ตัว ฐาน ๙” ใน myhora.com [online] เปิดข้อมูลเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๕๓ หาข้อมูลจาก http://myhora.com/astrology_7number.aspx , ดูเรื่องหลักการพยากรณ์แบบเลข ๗ ตัวเพิ่มเติมใน ห้องโหราศรึมหาโพธิ์, ตำราพราหมณาธิบดีสมบุรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอานวยสารสนการ์พิมพ์, ๒๕๕๓, ๒๖๔.

อำมาตย์รับสั่ง	ล้าหลังตัวสั้น	ถามโครงพลัน	ตามพระบัญชา
ดูราอาจารย์	ท่านมาคิดอ่าน	เป็นอาจารย์ใหญ่	
เลี่ยนนายเสละทัต	อย่างกษัตริย์เลิศไกร	อย่างมาทำได้	ถึงเพียงนี้
กับให้เร่งถาม	จงให้แตกฉาน	ตามความสัตย์จา	
อย่าอำพรางไว้	เร่งให้การมา	โครงพฤตมา	นั่งช้ำอยู่
โครงพราหมณ์	ฝั่งเสนาถาม	เผ่าพราหมณ์ตกใจ	
ปากเช่นคอสั้น	อัดอั้นตันใจ	ทะลักทะไล	ตกใจสั้นที่
ตะลาการเร่งชัก	เผ่าตกใจนัก	ไม่เป็นสมประดี	
จึงให้การมา	โดยสัตย์วาที	คิดทำดังนี้	ด้วยโลกเจตนา
จักให้เสละทัต	ครองราชสมบัติ	แทนพระราชา	
จึงคิดทำการ	จักผลาญราชา	ให้ม้วยมรณา	ในกลางนที
โทษตัวผิดนัก	ขอพระทรงศักดิ์	จงมาปรานี	
ทำความชั่วเอง	ไม่เกรงธุลี	เพราะว่าข้านี้	มาเป็นคนหลง
ทรงพระเมตตา	เลี่ยนดูถูกยา	แทบเทียมสุริย์วงศ์	
ถึงเพียงนี้ไซ้	ควรฤาไม่ทรง	ข้าเป็นคนหลง	ไม่กลัวเวร
โทษข้าพเจ้าผิด	ขอทานชีวิต	แก่พระราชา	
สั้นคำให้การ	เดชขึ้นพฤตมา	จงทูลราชา	อย่าให้ถึงตาย
สั้นคำให้การ	บันทึกจดหมาย	เสนาทั้งหลาย	
เสร็จแล้วกราบทูล	แก่พระฤาสา	อ่านเรื่องถวายเป็น	แก่พระจอมไกร
โครงอาจารย์	แกมาคิดอ่าน	จักผลาญหน่อให้	
จักให้เสละทัต	ครองพระเวียงชัย	เป็นเจ้าภพไกร	แทนพระภูมิ
จักให้ทรงฤทธิ์	พระณรงค์จิตร	มอดม้วยเป็นผี	
คิดทั้งนี้เล่า	จักเอาบุรี	สั้นคำเท่านี้	ขอทูลทรงธรรม
ท่านท้าวณรงค์	ได้ฟังเสนา	โกรธคือไฟกาฬ	
ตรัสสั่งลงมา	แก่เสนาพลัน	โทษโครงนั้น	จักเป็นฉันท
เป็นทรยศ	เอาใส่ด้วยบท	ให้สั้นสงสัย	
โครงคนโหด	คนโทษฉันท	ปรึกษาแล้วไซ้	ด้วยบทพระอัยการ
(ขุนนางสะพร่ง	ก้มเกล้ารับสั่ง	สมเด็จพระภูบาล	
พาโครงมา	ศาลาหมินาน	เชิญบทอัยการ)	ออกมาโดยพลัน
ลูกขุนศาลา	ชวนกันปรึกษา	โทษโครงพลัน	
เป็นคนกบฏ	ต่อเจ้าไอสวรรค	โทษโครงนั้น	อยู่หัวตะแลงแกง
ตระเวนสามวัน	องค์กรทั้งนั้น	ถือดาบฝึกแดง	
แล้วตัดศีรษะ	ไว้ตะแลงแกง	ที่ริมกำแพง	กายเมืองพารา
ลูกขุนทั้งนั้น	ปรึกษาพร้อมกัน	ทุกท้าวพระยา	
ยินยอมพร้อมกัน	จึงทูลพระราชา	ตามบทฎีกา	ว่าโทษถึงตาย
พระศรีมโหสถ	ฎีกาปรากฏ	ในบททั้งหลาย	
ใน(พระ)อัยการ	บทบาทเจ้านาย	มั่นโทษถึงตาย	ให้พิจารณา
อย่าให้ฆ่าฟัน	ถ้าโลหิตนั้น	ตกในพารา	

จักเกิดอุบาทว์	ในเมืองนรังกา	หน้าที่พารา	จักเกิดกุลี(กาลิ)
โครงโทษผิต	ทำแก่นรงค์จิตร	จะให้เป็นผู้	
ใส่เปลลอยไป	ในกลางนที	อันโทษดังนี้	ทำให้เหมือนกัน
จักทูลท้าวไท	ให้ทำแพไม้	ใส่โครงลงไป	ลอยในคงคา
โครงสร้อยเศร้า	ฟังเขาปรึกษา	ไอ้ตัวกูอา	ไม่มาพันตาย
ย้อยยับอับปาง	จักตายในกลาง	พระสมุทรสุดสาย	
ชีวิตมืรอด	ม้วยมอดว้าวควาย	ฝูงปลาทั้งหลาย	มันจะชวนกันกิน
คิดมาใจหาย	ตัวกูจักตาย	อยู่ในชลสินธุ์	
เพราะกูไม่ตรง	ต่อองค์ภูมินทร์	ครั้งนี้จักสิ้น	ชีพในคงคา
ไอ้ตัวกูนี้	กำพร้าภูมิ	จักให้มรณา	
กรรมมาตามทัน	ฉลองโทษา	ด้วยกรรมเวรา	ตามมาถึงตน
ท้าวไทโปรดนัก	ยศถาบรรดาศักดิ์	ด้วยรักลูกตน	
ขุนนางเกรงกลัว	สิ้นทุกตัวคน	มาทำทรชน	เป็นคนไม่ตรง
ต่อเจ้าข้าแดง	กลับเอาทางแพง	จักให้ผุยผง	
จักเอาเอกฉัตร	สมบัติพระองค์	ที่นี่โครง	ตายในคงคา
เผ้ารำร้องให้	เปล้าอกเปล้าใจ	ท่านใส่บทมา	
อกใจแห้งหาย	พุ่มพายน้าตา	ที่นี่แลนา	กัมหน้าตายไป
ลูกขุนศาลา	กับมหาเสนา	พากันคลาไคล	
เข้าเฝ้าบรม	ถวายบังคม	กราบทูลภูวนัย	ตามใส่บทมา

ฉบัง

เมื่อนั้นท่านท้าวณรงกา	ได้ฟังเสนา
มีข้าก่อตรัสลงไป	
ให้เร่งทำแพโดยไว	เอาเผ่าจัญไร
ลอยไปให้พ้นพารา	
อำมาตย์รับสั่งราชา	ถวายบังคมลา
ออกมาทำแพ)่วนวาย	
อาหารข้าวน้ำโภชนา	อีกทั้งถั่วงา
ฟักแฟงแตงเต้าครบครัน	
โครงลงแพด้วยพลัน	เผ่ายิ่งโศกศัลย์
ดังหนึ่งชีวิตจักบรรลัย	
ลูกเมียทั้งผองร้องไห้	กลิ้งเกลือกเสือกไป
หัวใจจักขาดอยู่รอนรอน	
ฝูงคนทั้งเมืองนคร	เลื่องลือขจร
เมืงมอญแขกตื่นกันมาดู	
ลูกเล็กเด็กน้อยพรั่งพรู	พากันมาดู
ว่าเรายังไม่เคยเห็น	
กลางคนพากันว่าเวร	ทำกรรมกรรมเห็น

ทันตาแต่ในชาตินี้

โครงเป็นทุกซ์แสนทวี

เสนีย์ก็ใส่แพพลัน

แพลอยออกจากท่าพลัน

ก็ตกถึงท้องสมุทรไทย

พฤกผาแลเหลียวเปลี่ยวใจ

ว่าตัวกูไม่มาเป็นคน

จักตายในสายน้ำชล

ลมฝนก็ตั้งขึ้นมา

ด้วยกรรมโครงทำมา

ณรงคจิตรให้ม้วยวายปราณ

กรรมมาตามฉลองในกองท่าน

พระสมุทรก็ป่วนอยู่ไปมา

พายุพัดคลื่นซัดซ่านซ่า

ว่ายคล่ำผุดดาอยู่วนวาย

ฟ้าแลบแวบวาบปลาบสาย

ด้วยสายอสุณิคนองใน

โครงตระหนกตกใจ

คลื่นใหญ่ซัดส่ำกระหน่ำมา

ละลอกกระฉอกซอนซา

แพ้นั้นก็แตกพริ้วพราย

โครงจมลงกลางสาย

สิ้นชีพสูญหายในในที่

ตกลงไปสู่เวจี

เทียมบาลมาสับฟัน

ร้องด่าว่าไอ้อาธรรม

เป็นคนอกตัญญู

น้ำใจมีงไม่อดสู

จักผลาญเจ้านายของตน

มีงเป็นคนอกุศล

ก็ทั้งเข้าในกลางกองไฟ

เมื่อนั้นมนตรี้

มาได้สามวัน

เผ้าร่ำร้องให้

ว่าแล้วบัดล

ทำแก้ราซา

จึงให้บันดาล

ทั้งหม่อมจฉา

เปรี้ยงปร้างวางวาย

เผ้าร่ำร้องให้

ซัดซ่ำหลายครา

อกุศลชนม้วย

ในกลางอัคคี

มีดมัวโมหันธ

มาทำสุรู้

มัดเข้าบัดล

สุรางคนางค์

ลอยโครงแล้ว

ชมแสนศฤงคาร

(เจ้าตรีดาวงษ์

ขอลาพระเจ้า

สมเด็จพระองค์

สมเด็จพระแก้ว

ค่อยสำราญใจ

เข้าเฝ้าจุมพล

ปิ่นเกล้าไอสวรรค์

ฟิ่งตรีดาวงษ์

ครอบครองกรุงไกร

สามลผลไพร

ทูลลาทรงธรรม

จะยกพลขึ้น

เจ้ากราบทูลลา

ขึ้นชมทฤพรรษ์

กลับไปพารา

สำเร็จราชการ	โปรดปรานหนักหนา	มีพระชงคา	ตรัสสั่งทันใด
แก่ชาวพระคลัง	เบิกทรัพย์คับคั่ง	มากมายเหลือหลาย	
เอามาประทาน	ทหารน้อยใหญ่	บรรดาพลไกร	อันมาส่งนาง
ประทานรางวัล	ได้พร้อมหน้ากัน	ไพร่นายขุนนาง	
หมอครวญกรมช้าง	แต่งให้สำอวด	ทั่วทุกขุนนาง	เมื่อกลับไปเมือง
ให้ตามยศลา	เงินทองเสื่อผ้า	ทองขาวทองเหลือง	
ท้าวพระยาร้อยเอ็ด	สิ้นเสร็จทุกเมือง	ท้าวประธานเครื่อง	ที่อันดีดี
แต่ตรีดาวงษ์	ประธานเครื่องทรง	ของพระภูมิ	
อำมรงค์มิ่งกุญ	พระขรรค์ชัยศรี	ให้แก่ภูมิ	สำหรับพระองค์
ด้วยเป็นเชื้อชาติ	หน่อเนื้อพระบาท	ท้าวไกรสุริยวงศ์	
ฤทธากล้าหาญ	ในการณรงค์	คุมนางมาส่ง	จนถึงนคร
แต่ของประทาน	ยศศักดิ์สูงการ	บริวารสลอน	
ทานตะวันกลดแดง	บังแสงทินกร	พัดโบกจามร	เครื่องสูงรจนา
มากมายหลายอย่าง	บรรทุกหลังช้าง	ต่างต่างนานา	
เงินทองไม่น้อย	นับร้อยไตรตรา	ตรีดาวงษา	ทูลลาภูมิ
ยกพยุหโยธา	ออกจากพารา	ณรงกาธานี	
มาได้เดือนครึ่ง	ถึงพระบุรี	รู้พลมนตรี	ยินดีหนักหนา
ชาวเมืองโกลั	รู้ว่ากองทัพ	กลับคืนพารา	
ลูกเมียอยู่หลัง	ตั้งใจคอยหา	รู้ว่าผิวมา	ดีเนื้อดีใจ
มารับหาคอน	ลูกเต้าเล่าอ่อน	รีบร้อนออกไป	
เห็นหน้าสามี	เดินรีดีใจ	พากันคลาไคล	มายังเคหา
ตรีดาวงษ์ราช	ขึ้นเฝ้าพระบาท	ปีตุราชมารดา	
ท้าวไกรสุริยวงศ์	ขึ้นชมहरราช	ด้วยพระลูกยา	กลับมาเวียงชัย
พระยาร้อยเอ็ดองค์	คุมนางไปส่ง	กลับคืนกรุงไกร	
บ้านเมืองของใคร	แยกย้ายกันไป	เมืองใครใครไป	ทั้งร้อยเอ็ดเมือง
กองทัพไปแล้ว	สมเด็จพระแก้ว	ท้าวผู้บุญเรือง	
ครองพระเวียงชัย	บ่ได้แคนเคื่อง	ฝูงคนพลเมือง	สุขเกษมเปรมปรีดิ์)
สมเด็จพระธรรม	บรรทมราตรี	สมเด็จพระภูมิ	
เข้าที่ไสยามได้นิทร	ในยามราตรี	จึงพระภูมิ	รำพึงไปมา
คิดถึงสองนาง	มาตายกลางทาง	ด้วยมารยักษา	
ยิ่งคิดถึงเจ้า	สร้อยเศร้าโคก	โอ้ตัวกูอา	พานางมาถึงเสีย
ไอนางทรมพลอด	นี้หามารอด	ทั้งสองนางเมีย	
รอดมาจากหา	ยักษากินเสีย	ทั้งสองนางเมีย	มาตายกลางไพร
ครั้งหนึ่งตัวพี่	หลงรักยักษี	มานอนหลับไหล	
เข้าฝันผัวรัก	ว่ายักษีจิงไร	พี่ฝันตัวได้	ตกใจหนีมา
มาถึงฝั่งน้ำ	พี่ร้องไห้ร่ำ	ถึงสองกัลยา	
แลเห็นพระสมุทร	กว่าสุดลูกตา	พี่มาโคก	จักข้ามกลใด
พี่เป็นทุกชนิก	ทั้งสองน้องรัก	เจ้าช่วยแก้ไข	

เป็นนาวาทอง	ล่องมาทันใจ	ช่วยข้ามส่งให้	ถึงฝั่งคงคา
เพราะน้องสองคน	พี่ชายจึงพัน	รอดจากความตาย	
ช่วยบอกเหตุผล	จึงพันยักขา	ถึงฝั่งคงคา	จึงพ้นความตาย
โอ้เจ้าสองจง	พระน้องโฉมยง	มาม้วยฉิบหาย	
บุษบงใจบุญ	มีคุณมากมาย	ตัวของพี่ชาย	มิได้แทนคุณ
เจ้ามีคุณพี่	ปานคุณชนนี	มาช่วยเกื้อกูล	
เมื่อพี่ตกยาก	ลำบากใครจักปุน	พระน้องมีคุณ	สู้เสียเงินทอง
พระราพี่ไป	น้ำเนตรท้าวไหล	ไหลลงพุฟอง	
คิดถึงทรมวย	พระทัยเศร้าหมอง	กระตูกทั้งสอง	กองอยู่กลางไพร
ศพน้องกองอยู่	อย่าเลยตัวกู	จักกลับคืนไป	
ด้วยแก้วมณี	อันมีฤทธิ์ไกร	ขุนยักษ์บอกให้	ประสิทธิทุกอัน
แต่หนหลังมา	เหมือนคำยักขา	บอกให้สารพัน	
นึกเอาสิ่งใด	ก็ได้สิ่งนั้น	จักชูปเมียววัญ	เห็นจักได้ตั้งใจ
ด้วยแก้วมณี	มีฤทธิ์พิธี	เลิศล้ำแดนไตร	
อย่าเลยตัวกู	จักจูงออกไป	ไปหาท้าวไท	สมมิตรอาจารย์
ด้วยองค์ทรงฤทธิ์	ตั้งเมตตาคิด	จตุพรหมวิหาร	
ทั้งสี่คาถา	ภาวนาเข้ามาน	ช่วยชูปเขาวมालย์	ให้รอดคืนมา
แม้รอดคืนแล้ว	จักพาน้องแก้ว	มายังพารา	
จัก(อุป)ภิเชกเจ้า	นางเฝ้าพังงา	ครองขัณฑเสมา	ด้วยกันทั้งสอง
ราพี่ไปมา	จนพระสุริยา	รุ่งขึ้นเรื่องรอง	
ย่ำรุ่งฟุ้งพวย	สว่างด้วยแสงทอง	อุทัยแสงส่อง	ทั่วโลกโลกา
สว่างพระสุริยง	เสด็จจักเข้าที่สร้ง	สร้งหัตถ์ธรรา	
แล้วทรงเครื่องต้น	สุคนธมาลา	ทรงพระภูษา	ทรงมหาสังวาลย์
ทับทรวงแก้วเกล็ด	ทับสร้อยพลอยเพชร	ดั่งดวงนี้ฉาย	
สุริยงทรงกลด	จักรกลแหะทะยาน	ขึ้นมาบ่มิแนน	เหนื่อยอดยุคนธร
เสด็จแล้วมิช้า	ภูมินทร์ลิลลา	โคลคลาบทจร	
เสด็จยังปราศคัมภ	ปราสาทบวร	เฝ้าพระภูธร	บิดาชนนี
ยอกรประนม	กราบถวายบังคม	ท่านท้าวสองศรี	
ลูกรักจากลา	บิดาชนนี	เยียนศพเทวี	ทั้งสองอันตาย
จักชูปสองรา	บุญญาเคยสร้าง	ด้วยนางโฉมฉาย	
พาสองเพื่อนยาก	รอดจากความตาย	จักพาโฉมฉาย	กลับมาบุรี
สองนางสิ้นบุญ	ระจับดับสูญ	ไม่คืนชีวี	
ลูกไม่อยู่ช้า	กลับมาบุรี	ปิตุเรศพระชนนี	จงทราบพระทัย
ท่านท้าวณรงกา	นางศรีสุตา	ได้ฟังลูกยาท้าวมาตีใจ	
(ท้าวทั้งสองศรี	ซึ้งชมดีใจ)	ด้วยว่าจักได้	เห็นสะเฝ้าสององค์
ไปชูปสองศรี	(นางบุษมาลี)	นางศรีบุษบง	
สององค์เพื่อนยาก	ตายจากในดง	ตามใจโฉมยง	แม้จักขัดไยมิ
จึงอวยพระพร	ให้ทรมบังอร	เจ้าจงไปดี	

(สวัสดีมีชัย	โพล่ยก้อย่ามี	เจ้าไปครั้งนี้	ลุดังปรารถนา
พามาธานี	ได้ครองบุรี	มีความสุขา	
สองเมียเพื่อนยาก	ตายจากกลางป่า	ซุบเจ้ารอดมา	แม่จักดีใจ
เมื่อนั้นภูธร	ก้มกราบรับพร	ทั้งสองท้าวไท	
ยกอรพนม	ขึ้นชมดีใจ	สมเด็จพระนัย	ถวายบังคมลา
มายังปราสาท	เสด็จสู่ปราศรม	เหนือแท่นรจนา	
นวลทั้งหลาย	พร้อมถวายมา	จึงพระราชา	กล่าวพจวาที
ดูราน้องรัก	พี่เป็นทุกชั้น	ถึงสองพังงา	
เจ้ามาบรรลย์	อยู่ในพงพี	(กระดุกเทวี	พี่กองเก็บไว้)
(พี่จะเล่าน้อง	เจ้าอย่าเศร้าหมอง	โศกเศร้าอาลัย	
ไปเยือนศพน้อง	ทั้งสองสายใจ	ทั้งอยู่กลางไพร	ดูน่าบัดสี)
โอรานสุริยญา	นางอุบลวรรณ	บุษบาเทวี	
ทั้งนางร้อยเอ็ด	อยู่ปราศรมณี	ตัวของพี่นี้	จักลาเจ้าไป
ไม่ช้าไม่นาน	ไปถึงสถาน	ที่กระดุกไว้	
ซุบสองหน่อไ้	ได้แล้วโคลคลา	กลับมาเวียงชัย	โดยตั้งใจหมาย
ครั้นสังนางแล้ว	จับเอาศรแก้ว	มณีศรีพราย	
จับพระขรรค์ชัย	เหน็บแอบแนบกาย	ทรงศรเพริดพราย	ดั่งนารายณ์โนรี

ยานี

เจ้าเหาะขึ้นเวหา	ข้ามพารามิทันนาน
เหาะระเหิดเตร็ดทะยาน	ในอัมพรวิถิ
เมฆหมอกออกเกลื่อนกลาด	ในอากาศอยู่มากมี
ซ้อนซบทับทิมสี	บ้างเขี้ยวคำคล้าเป็นควัน
ลงหมู่ดาวรายรอบ	ดูเป็นขอบกลีบซ้อนกัน
ติดต่อกันเป็นข้อขึ้น	ลงหมู่เป็นบรรพต
เห็นปรากฏศิวาลัย	ต้องพระพายกระจายหมด
กลับกลายจากบรรพต	ต้องลมกรดพัดเคลื่อนไป
บ้างเป็นรูปครุฑา	เป็นปีกขาอันโตใหญ่
ลมพัดกลาดเคลื่อนไป	กลายเป็นสัตว์สารพัดมี
บ้างเป็นรูปปราสาท	ลมพัดขาดเป็นธูลี
เหลื่องแดงเป็นแสงสี	โดยวิถีทางเวหา
เหาะ(มา)สามวันครึ่ง	ใกล้จักถึงที่ศาลา
สมมิตรเรื่องฤทธา	ภาวนาในอาศรม
ครั้นใกล้ที่ศาลา	เหาะลงมาแทบจงกรม
เข้าไปในอาศรม	จึงบังคมพระอาจารย์
เมื่อนั้นพระสมมิตร	เห็นพระณรงคจิตรก็มาขึ้นบาน

เจ้าไปเป็นข้าหิ้ง^{๔๘}นาน
เจ้าไปถึงเวียงชัย
บิดาพระมารดา
ยอกรอญชูลี
หลานลาเจ้าตาไป
ครั้นเจ้าเล่าเนื้อความ
แนบเนื้อจะเปื้อนฟุ้ง
เจ้าเล่ามาถ้วนถี่
แล้วจึงแกล้งไซ
ข้าแต่พระมณีนี
เหาะเหินเดินเวหา
มาหาพระเจ้าตา
ช่วยชูนางสองศรี
คิดว่าจะชูนาง
เดชะบุญนางทรมวย
เห็นเจ้าครองดมา
ชูนางสองแถมจันทร์
จงได้โปรดเกษี
จงเหมือนได้เมตตา
ดาวบศผู้ใจอา
หลานรักอย่าร้อนใจ
ตาคิดอยู่ช้านาน
จนใจจักไปหา
คิดอยู่แต่เดิมที
อันศพนางทรมวย
คิดว่าแต่ในใจ
เป็นกรรมสิ่งใดเลย
คิดได้เจ้ากลับมา
ตานี้มาพลอยดีใจ
เดชะบุญทั้งสองนาง
ทั้งสองคืนชีวา
ลูกประค้ำน้ำมันเอก
สำหรับตั้งพิธี
ออกจากพระศาลา
ไปโดยนภาลัย
เหาะมาใกล้จักถึง

พระหลานรักฟุ้งกลับมา
พบท้าวไททั้งสองรา
ของเจ้าอยู่ฤาไฉน
เล่าคดีบอกท้าวไท
ได้ความยากพันกำลัง
จักว่าตามเนื้อคงมหลัง
ว่าเนื้อความส่าก้นไป
พระฤาษีก็แจ้งใจ
บอกเนื้อความตามกิจจา
แก้วดวงนี้มีฤทธา
จะไปมาได้ดังใจ
หลานมาหาพระมณีนี
อันที่ตายอยู่ในไพร
เจ้าทั้งสองเพื่อนเชื้อใจ
กับหลานชายเคยคู่กัน
พระเจ้าตาช่วยหลานขวัญ
ให้สองนางรอดคืนมา
หลานน้อยนี้ด้วยเถิดรา
ได้ออกมาถึงกลางไพร
ฟังภูบาลแล้วปราศรัย
จักช่วยชูนางกัลยา
คอยภูบาลไม่เห็นมา
ไม่รู้วายุแห่งใด
แรกพันปีเจ้าจากไป
อยู่แห่งใดไม่รู้ณา(เลย)
จักชุบไว้ให้ทรมวย
เผอิญให้มาลืมนไป
ว่าจะ(ชุบ)นางกัลยา(อรทัย)
จะได้ชูนางสองรา
ได้ก่อสร้างด้วยกันมา
วาสนาบารมี
สัสมิบเสกเลขยินดี
พระฤาษีเฒ่าเอาไป
ทั้งสองราก็เหาะไป
จำเพาะไปที่ศพนาง
เจ้ารำพึงพิศดูพลาง

พินทุเณนาง
จึงชวนพระเจ้าดา
ซ่านานถึงสามปี
พระองค์ผู้ทรงเดช
สำคัญตันพระไทร
มาถึงที่จำนง
ห้อยอยู่ดูเวทนา
นี่แหละพระเจ้าดา
กระตูกนางเทวี
จึงองค์ณรงค์จิตร
พิศก็รู้การณ
ธรรมดาสัตว์ทั้งหลาย
ซ่านานเป็นหนักหนา
ดูเห็นเป็นหลาก^{๔๔}แล้ว
เหมือนดังเผาไหม้ไหม้
ภูเขาผ้าสไบ
ไม่เปื้อนไม่ฝุรา
ลาวดล่ายยังใสสด
เหมือนสองอรทัย
ทั้งนี้ชะรอยบุญ
เป็นเหตุด้วยยักษา
พื้มาหาทั้งสอง
กระตูกอันรายเรีย
แลเห็นกระตูกน้อง
แลดูพระภูษา
เพื่อนยากของผัวรัก
คิดถึงคุณเจ้าทรมวย
ท้าวน้องอดสาตาม
จนได้ครองพารา
เป็นเหตุเพราะท่าลง
หนีเข้าพิงพิ
พี่ได้แก้วมณี
พี่ชายตั้งใจมา
เมื่อนั้นพระสมมิตร
ชลนัยน์เจ้าไหลนอง
จึงว่าแก้พันปี

มันแน่นแล้วก็ดีใจ
เหาะลงมายังปฐพี
พระภูมิก็เพื่อนไป
ทอดพระเนตรดูแนวไพร
เจ้าจำได้แน่อุรา
เห็นเสารงกับภูษา
บอกเจ้าดาพระฤษี
สองกัลยาม้วยเป็นผี
ล้วนเก็บกองไว้ด้วยกัน
พระสมมิตรผู้ใจอา
มาอัสจรรยเป็นหนักหนา
เวียนเกิดตาย(ใน)โลกา
คงจักมาผุพังไป
จึงพระแก้วมาสงสัย
กระตูกใครกระมังนา
ทำธวัชนานหนักหนา
งามดังว่ายังผ้าไหม
ใสหมดจดงามสุกใส
เจ้าเคยห่มแต่ก่อนมา
ยังไม่สูญสิ้นชีวา
มันแก้งมากินเจ้าเสีย
จักชูป้องสองนางเมีย
อยู่เดียวรดาชกวาดเข้ามา
จึงพระทองเจ้าโคกกา
ชลธารามาลมได้
พี่ทุกข์หนักเพียงดักขัย
เมื่อต้องโทษเวทนา
พยายามเลี้ยงรักษา
ด้วยชายาบุษมาลี
เราสามองค์จากปรางศรี
พบยักษ์จึงมรณา
มีฤทธิ์ล้ำโลกา
ว่าจักชูปเจ้าทั้งสอง
เห็นณรงคจิตรมาเศร้ามอง
อาบพระพักตร์ไม่ขาดสาย
พระฤษีจึงภิปราย

พลบโยนพระฤาสาย
ดูราหลนรักเอย
ไปหาพื้นไฟมา
จับขุนนางทั้งสอง
จึงจูดกองอัคคี
ทั้งเจ้าตั้งอธิฐาน
หวั่นไหว(อยู่)ไปมา

ให้เจ้าคลายว่าโศกา
อย่าโศกเลยฟังตาวา
เราสองราก็อศคี
ให้นางน้องคืนชีวิ
พระฤีอ่านศาสตรา
ร้อนวิมานท้าวอินทรา
แท่นศิลากระดังไป

ฉบัง

เมื่อนั้นท่านท้าวสหสนัน
คือใครมาสร้างโพธิญาณ
ให้เกิดอศจรย์บันดาล
เล็งด้วยเนตรแลมา
จึงเห็นหนอพระศาสดา
ทั้งสองอันม้วยบรรลั
กุจกไปช่วยหนอท้าวไท
ให้ได้ชีวิตคืนมา
สั่งพิชณกรรมมีพันชา
เหาะมาบัดเดียวทันใจ
ครั้นถึงสมมิตรฤทธิไกร
ปราศรียด้วยพระอาจารย์
ลงมาช่วยพระภูบาล
ให้เจ้ารอดคืนเป็นคน
เมื่อนั้นณรงคจิตรฤทธิริน
จุมพลเจ้านอบสตุดี
ขอท้าวโปรดเกล้าเกษี
ให้สมดังความปราถนา
โกสีย์รับคำราชา
เจ้าอย่าได้ปรามภ
จึงพระภูมิ
จึงมีวาจา
อันนางเทวี
ที่ม้วยวายชนม์
น้ำทิพย์อันเลิศล้ำ
ของพระมหาฤชี
ณรงคจิตรเอาแก้วมณี
ขุนนางให้คืนชีวิต
อินทเจ้าอมฤต

รำพึงในใจ
จึงท้าวหมัฆวาน
ขุนนางกัลยา
ซุบสองอรทัย
กับหมู่เทวา
จึงเจ้าตริงษ์ไตร
ซุบสองเยาวมาลย์
เห็นเจ้าสากล
ช่วยข้าครานี้
ไว้นักงานข้า
ท่านท้าวโกสีย์
ทั้งสองนารี
อีกทั้งพระเวทย์มนตรี
แชน้ำมาลี
จึงเจ้าณรงคจิตร

เอาน้ำแก้วมาประพรม	น้ำมนต์ประพรม
อาจารย์จึงอ่านอาคม	
ประสาทประสิทธิมนต์ขลัง	
เดโชบังเกิดอุตมั่ง	สองนางร้อยซัง
ก่อเกิดขึ้นในกองอัคคี	
เอาน้ำสุรามฤตโกสัย	น้ำแก้วมณี
มารดมาประกองไฟ	
ทั้งสองต้องทิพย์(ส)หสนันน์	เป็นขึ้นทันใจ
ที่ในกองกฤษพีธี	
ด้วยที่โตศรสงชลธิ	เย็นทั่วอินทรี
ก็ได้สมประดีเคลื่อนคลาย	
เฉิดโฉมนิมนวลวรกาย	จิมลิ้มพริ้มพราย
ปานนางเทพธิดา	
งามจริงยิ่งเกาเพราดา	นางในได้ฟ้า
มาเปรียบบ่ปานเทวี	
ออกมาจากกองอัคคี	เหมือนนางกินรี
ออกมาจากถ้ำคูหา	
แลเห็นสมเด็จพระเจ้า	เห็นเจ้าตริังสา
ทั้งพระมหาฤๅษี	
ทั้งเทพเจ้ามากมี	สองนางดุขฤๅ
กราบลงกับบาทบาทา	
ชลลงกับบาทภัสตา	ทั้งสองกัลยา
กรรแสงระทดพระทัย	
เมื่อนั้นพลันท้าวสหัสสนัย	นางเป็นแล้วไซ้
ท้าวไทจึงลาอาจารย์	
ทั้งองค์ณรงค์จิตรกุมาร	ทั้งสองเยาวมาลย์
นงคราญค่อยอยู่จดี	
สามองค์ได้ฟังท้าวโกสัย	ยอกรซูลี
ครั้งนี้มาโปรดเกษา	
ช่วยชุบสองนางกัลยา	คั่นคงชีวา
มาพ้นจากความตาย	
ทั้งสองนางโฉมฉาย	คลานมอขบกาย
กราบลงกับบาทท้าวโกสัย	
พระคุณนักรกว่าธรณี	ยกใส่เกษี
ไม่มีที่จักเปรียบเทียมทัน	
พระคุณเจ้าไตรตริังษา	เปรียบประดุจพระบิดา
ลูกยามิได้ฉลองคุณพระโกสัย	
จึงท้าว(ส)หสนันธิบตี	เทพเจ้ามากมี

อำนวยพระพรชัย

แต่นี้อย่ามีภัยภัย

ศัตรูอย่าได้มาบิชา

ให้เจ้าจำเรณูชันษา

เป็นเจ้าไอสวรรค์

ครั้นคลาดแคล้วผายผัน

ก็ชวนกันเหาะสู่วิมาน

ทุกซั้วร้อนสิ่งใด

ครองชันทเสม

ฝูงเทพทั้งนั้น

สุรางคนางค์

พระอินทร์ไปแล้ว	สองนางน้องแก้ว	กอดบาทท้าวไท	
น้ำพระเนตรไหล	คือทอธรา	นำมาสงสาร	สองนางเยาวมาลย์
กลิ้งเกลือกเสือกองค์	กลิ้งโศกบ่คง	เพียงจักปลงชีวา	
ยกบาทพิ้วเจ้า	ทูลเกล้าเกษ	เพียงจักม้วยมรณา	แถมมาเป็นผี
หาไม่เมียนี่	จักยังเป็นผี	อยู่ที่กลางป่า	
คุณพระฤาษี	สามีล้นฟ้า	คุณพระอินทรา	โปรดให้เป็นคน
เมียรอดชีวา	ได้เห็นพักตรา	ผ่านฟ้าจุมพล	
ค่อยมีความสุข	หายทุกซั้วร้อนรน	มีอาจจักทน	ความโศกโศกา
ด้วยความรักใคร่	ทั้งเมียรักไว้	ในป่าพงพี	
เมียดายเป็นผี	มีจิตคิดรัก	ห้วงด้วยสามี	มิได้เคลื่อนคลาย
แต่แรกหนีห่า	ออกจากพารา	ใจเมียมุ่งหมาย	
สู้ตายตายด้วย	เพื่อนม้วยโฉมฉาย	เมียรักสู้ตาย	ด้วยพระพันปี
หนีห่ามารอด	มาได้ตลอด	พันยักขิณี	
เราทั้งสามคน	หลงกลยักษ์	ทั้งสามคนนี้	ว่ายายชรา
มาอยู่อาศัย	เที่ยงคืนหลับไหล	ที่ในศาลา	
อียักขนั้นเล่า	มัน(ก็)เข้ามา	อุ่มน้องสองรา	พาเข้าพงพี
มันพาวิ่งไป	เมียรเรียกเท่าไร	ที่ในพงไพร	ใกล้พระภูมิ
สุดเสียงน้องนี้	ที่จักเรียกราชา	มันใกล้ว่าไกล	ไกลนักไกลหนา
ไกลศาลาลัย	ทั้งในกลางไพร	อียักขใจกล้า	
หักคอง้องยาสันทั้งสองคน	กินเป็นภักษา	น้องม้วยมรณา	อยู่ในกลางดง
ใครว่าน้องตาย	เป็นอสุรกาย	อยู่ในกลางไพร	
ทั้งสองน้องรัก	พะวักพะวน	ติดตามผัวตน	มาในหิมวดี
เมื่อพระจอมจักร	มะรงหลงรัก	กับอียักข	
เห็นว่าจักตาย	จะม้วยมรณา	น้องทั้งสองรา	จึงปลุกภูมิ
ด้วยความเมียรัก	กลัวว่าจอมจักร	จักม้วยเป็นผี	
จึงมาบอกเล่า	ให้เอาตัวนี้	จึงพระพระภูมิ	พันความมรณา

เมื่อพระภูบาล	ถึงฝั่งชลธาร	ภูบาลโศกา	
จักข้ามสมุทร	กว้างสุดลูกตา	น้องจึงตามมา	ข้ามส่งพระองค์
น้องเป็นนาวา	ข้ามส่งเจ้าฟ้า	ถึงฝั่งสาคร	
ด้วยความพิศวาส	ใจจักขาดอยู่รอน	เห็นพระภุช	ขึ้นจากนาวา
พระขึ้นฝั่งแล้ว	ทั้งสองนางแก้ว	พุ่มพายน้ำตา	
ด้วยเป็นปีศาจ	มีอาจจักตามมา	เป็นสุดปัญญา	เมียจักตามไป
สุดคิดเมียแล้ว	ทั้งสองน้องแก้ว	ร้องให้รำไห้	
ด้วยกรรมน้องมี	สุดที่จักทำไป	เป็นปีศาจไพร	(ได้พระบาทบพศรี)
เที่ยวอยู่ในดง	ตายจากพระองค์	พระราชสามี	
เป็นทุกข์สร้อยเศร้า	ร้อยเท่าพันทวี	จนพระภุมิ	เจ้ากลับคืนมา
มาชูปเมียแก้ว	รอนคืนมาแล้ว	จากความมรณา	
ขอถามท้าวไท้	ไปถึงเวียงชัย	บิดามารดา	อยู่ดีฤาเณ
เดินไพรได้ยาก	ตะกราล่าปาก	โดยหนทางไป	
ต้องแตกรำพัน	หม่นหมองพระทัย	ตรัสบอกเมียไป	ให้ทราบเกษิ
เมื่อนั้นพระเจ้า	ได้ฟังหนุ่มหน้า	ทั้งสองเทวี	
รำพันความหลัง	แต่จากสองศรี	จำได้ทวนที	แต่หนหลังมา
สวมกอดอัครเรศ	ไหลหล่อคลอเนตร	อาบพระพักตรา	
กลั่นโศกบ่คง	เพียงจักปลงชีวา	พุ่มพายน้ำตา	อดสาแข็งใจ
เล่าพลางทางให้	รำไรโศกาพืมาจากนาง	ฟางเพียงดักขัย	
คิดถึงสองนาง	ตายอยู่กลางไพร	มิใครจักไปได้	แข็งใจจำจร
เดินไปในป่า	คิดถึงฟังงา	พี่ให้โศกา	ถึงสองบงอร
พี่เป็นทุกข์นัก	ถึงสองเมียรัก	เพียงจักม้วยมอน	ความยากแค้น
เล่าให้นางฟัง	(แต่ต้นจนปลาย	มีแต่หลังมา	
ครั้นจะว่ามาก	ข้าซากเปื้อนฟัง)	เรื่องราวนั้นยัง	จักว่าต่อไ
จำใจจงดื	สมเด็จภุมิเล่าแก่เทวี	ทั้งสองอรทัย	
แล้วชวนน้องรัก	จักช้ำอยู่ไย	มาเราจักไป	อยู่ด้วยเจ้าตา
จะแทนพระคุณ	พระผู้ใจบุญ	มาโปรดเกษา	
พระคุณครั้งนี้	พันที่จักพรรณนา	ดังคือบิดา	บังเกิดเกษิ
ทั้งสองโฉมยง	นางศรีบุษบง	นางบุษมาลี	
ได้ฟังพระเจ้า	บอกเล่าคดี	ด้วยพระพันปี	ยังมีเมตตา
วิงว่งละเสียด	ทั้งลูกทั้งเมีย	อดสากลับมา	
ด้วยความรักน้อง	ทั้งสองกลยา	ครั้งนี้เมียมา	รอดจากความตาย
สิ้นกรรมเมียแล้ว	พินี้เมียแก้ว	ค่อยมาสบาย	
พระตาใจบุญ	มีคุณมากมาย	พระช่วยอนุกุล	เหมือนดังบิดา

จึงพระภูบาล	ได้ฟังนางคราญ	ชื่นชมพรรษา	
จึงถวายนกวิาท	อาราธนา	นิมนต์ขรัวตา	กลับมากุฎี
จึงพระสมมิต	ครั้นได้ฟังกิจ	พระจึงลิลลา	
จับได้ไม้เท้า	อันเรื่องฤทธา	เหาะโดยเวหา	ในนภาวิถี
จึงพระภูวนัย	เอาศรส่งให้	บุษบงโสภา	
จึงเอาพระขรรค์	(อันเรื่องฤทธา	ส่งให้ชายา	เจ้าบุษมาลี
มือขวาพระองค์	อุ้มนางบุษบง	กุมแก้วมณี	
มือซ้ายนั้นเล่า)	อุ้มนางเทวี	นางบุษบาศรี	เหาะมาด้วยพลัน
เหาะตามเจ้าตา	มาในเวหา	เร็วคือกังหัน	
สองนางเทวี	ยินดีใครจะทัน	ยกกรอภีวัน	บังคมสามี
แต่แรกหนีห่า	ถ้าเราได้มา	เหมือนอย่างครั้งนี้	
มีไหนเมียรัก	จักม้วยเป็นผี	นางทั้งสองศรี	ยินดีหนักหนา
ค่อยมาสบายใจ	พูดจากันไป	ที่ในเวหา	
กษัตริย์ทั้งสาม	เหาะตามเจ้าตา	บัดเดียวมิช้า	มาถึงกุฎี
มาถึงจงกรม	เข้าในอาศรม	ชื่นชมเปรมปรีดิ์	
พ่อพระสุริเณนทร์	ลับเมรุอัปสรี	ยกดวงมณี	ทูลเหนือเกษิ
ภูมินีใน	ด้วยฤทธิไกร	มณีจินดา	
เป็นพลับพลาไชย	แทบใกล้เจ้าตา	ทั้งสามกษัตรา	เจ้าอยู่อาศัย
ด้วยอำนาจแก้ว	บังเกิดขึ้นแล้ว	สมดังพระทัย	
โภชนาสาลี	เกิดมีตั้งใจ	ในศาลาลัย	ทุกสิ่งสารพัน
พาชนนางน้อง	เสด็จเข้าสู่ห้อง	ทั้งสองจอมขวัญ	
เสวยโภชนา	มิช้าด้วยพลัน	ทั้งสามองค์นั้น	เข้าที่ไสยา
พระจึงพิศวาส	ด้วยโฉมงามนาฏ	ทั้งสองกัลยา	
งามจริงยิ่งนักดุจจักบิดตา	ทั้งสองพึงงามกว่าแต่หลัง	ดุจดั่งนางฟ้ามีความเสน่ห์หากามายวนยิ	
ภิรมย์สมภาส	ยอดสร้อยกลอยสวาท	ทั้งสองนารี	
สัพยอกยอกเอา	คลึงเคล้ามารศรี	สุขเกษมเปรมปรี	ที่ในพลับพลา
แล้วจึงบรรทม	สองนางทราชม	บรร(ทม)ซ้ายขวา	
ปราศรัยด้วยสองชายา	ต่างต่างนานา	ทั้งสามก็มานิทรา	ในยามราตรี
ครั้นรุ่งสว่าง	พระชนวนวลนาง	ทั้งสองนารี	
ทั้งสามกษัตริย์	ปรนนิบัติฤษี	มิให้ภูมิ	อุทร ^{๕๐} ร้อนใจ
น้ำใช้น้ำฉัน	ปรนนิบัติทุกวัน	อีกทั้งผลไม้	
ให้พระเจ้าตา	อยู่ศาลาลัย	ครั้นเช้าเข้าไพร	เก็บผลพฤกษา
ทุเรียนมังคุด	(ขนุนละมุด)	เจ้าเก็บเอามา	
ส้มแก้วส้มลูก	ลูกเงาะพะวา	กล้วยอ้อยนานาลูกหว้าลูกพลอง	
ทั้งอินทผลัม	สะท้อน ^{๕๑} ระกำ	ลูกพลับลำยอง	
นมจันนมควาย	มากมายก่ายกอง	หมากขางปรางทอง	เก็บให้สองรา

^{๕๐} น่าจะเป็นคำว่า อนาทร หมายถึงเป็นทุกข์เป็นร้อน

^{๕๑} กระท้อน

เก็บ(พลาง)ทางเสวย	สองนางทราหม(เ)ชย	ซุ่มชมहरषา	
กล่อมหอมปรากฏ	มีรสโอชา	เสวยต่างโภชนา	สำราญพระทัย
แล้วจัดหาคอน	เย็นลงรอนรอน	ชวนกันคลาไคล	
กลับมาศาลา	มิชักกลับใจ	จึงเอาผลไม้	ถวายพระเจ้าตา
ลูกไม้نانามี	รสตระการ	มีรสหอมหวาน	เขาเลือกเอามา
ถวายพระอาจารย์	ผลพฤกษา	เสร็จแล้วมิช้า	ขรรค์ดาสำราญ
ทั้งสามกษัตริย์	คอยอยู่ปรนนิบัติ	มาเป็นช้านาน	
จึงพระราชฯ	บอกแก่เจ้าตา	กับพระอาจารย์	ข้าพเจ้าเดฉั้น จักลาพันปี
ด้วยว่าพระบาท	ท้าวมหัทรราช	ยังม้วยเป็นผี	
ผีมาหลั่ง	ท้าวปลงชีวา	สิ้นทั้งพารา	มอดม้วยมรณา
สิ้นทั้งเวียงชัย	หลานรักลาไป	จักชูปท้าวไท	ให้พ้นความตาย
เป็นผีดิบอยู่	ไม่รู้สีกตณ	เดชะกุศล	จักคืนฟื้นกาย
ครั้นจะมีไป	ด้วยว่าท้าวไท	ท่านเป็นพ่อตา	
ท้าวเมืองทั้งหลาย	จักมาเคลื่อนคลาย	จากอสุรกาย	ด้วยฤทธิ์ไกรดวงแก้วมณี
จึงพระสมมติ	ครั้นได้ฟังกิจ	จึงมีวาจา	
ขอบใจพิตร	ยังคิดเมตตา	ขอบใจหนักหนา	ว่าเจ้าจักไป
แทนคุณท้าวไท	มหัทรราชฯ	กาลีผีห่า	
มันกินราชา	ให้ม้วยบรรลัย	หลานรักจักไป	แทนคุณราชา
ตาทักบอกเวทย์	อันตวิเศษ	เจ้าจงเอาไป	
สารพัดถ้วนถี่	แต่ล้วนหัวใจ	ตาประสิทธิ์ให้	กับพระหลานขวัญ
เจ้าอย่าสนเทห์	แต่อุปโลก	ใช้ได้กว่าพัน	
คนตายวายม้วย	เสกด้วยน้ำมัน	ผิตายทั้งนั้น	เป็นคืนด้วยดี
สารพัดกันไ้	ศาสตราในไพร	มิได้ย่าย	
กาลีผีห่า	มันมาหลีกหนี	เวทย์มนต์อันนี้	ให้แก่ราชา
ถึงไปพบยักษ์	ขุนนางหาญหัก	เข้าต่อฤทธิ์	
คืนศรแสงผลาญ	จึงอ่านมนตรา	เป่าด้วยคาถา	ยักขาบรรลัย
พระองค์ทรงเดช	รับเอาพระเวทย์	เจ้าตาบอกให้	
ทรงพระปัญญา	ใครจะมาเทียมไ้	เรียนได้ขึ้นใจ	ท้าวไทยินดี
จึงชวนนางน้อง	เมียรักทั้งสอง	ลาพระฤๅษี	
ไปเยือนศพน้าว	ที่โนบุรี	จักชูปฐมี	ให้รอดคืนมา
นางบุษมาลี	ได้ฟังภูมิ	ยินดีหนักหนา	
นางน้องบุษบง	โฉมยงปริดา	ทั้งสองกลยา	จึงลามุณี
ที่นี้ลูกแก้ว	ไปจากพ่อแล้ว	พระทูนเกษา	
มาอยู่ปรนนิบัติ	ไม่ทันถึงปี	ตั้งแต่วันนี้	ลูกจักขอลา
จึงพระฤๅษี	ได้ฟังคดี	ทั้งสามกษัตรา	
เจ้าจงไปตี	อย่ามีโรคฯ	อนุญาตเจ้าฟ้า	แลจึงอวยชัย
ไชยสิทธิศร	ไชยเดชภูธร	ศัตรู(วินาศ)อัปรา	
ไชยอุตตมังคลา	ไชยสิทธิมหา	ปรากฏในสงสาร	ไชยสิทธิ

ไชยแฝงผลาญ	ไชย(เดช)สังหาร	หม่มารหนีไกล
ยามิ		
สามกษัตริย์ยอพระกร		รับพรแล้วคลาไคล
ศิลป์ศรพระขรรค์ชัย		ส่งให้นางทั้งสององค์
พระกุมแก้วมณี		อุ้มเทวีทั้งสององค์
เหาะมาโดยจำนงค์		ในท่ามกลางพระเวหา
เจ้าอุ้มสองนางเหาะ		พุงจำเพาะบ้ายหน้ามา
ตรงไปพระพารา		มัทราชพระนคร
เหาะมาในอากาศ		สองนางนาฏต้องทินกร
กมลเจ้ารณร้อน		สองนางวอนพระราชา
แดดแปร้นเมียร้อนนั้ก		ชีพจักรมรณา
หลังไปจากเวหา		หยุดในป่าก่อนเป็นไร
เมื่อนั้นพระจอมปรางค์		เห็นสองนางต้องสุริยใส
ร้อนรณกมลใจ		พาทอภัยเหาะลงมา
หยุดพักในป่าใหญ่		ได้ร่มไม้อันใบหนา
ร่มรื่นพสุธา		พากัลยาเข้าอาศัย
พระพายพัดเรื่อยเรื่อย		หยุดหายเหนื่อยแล้วคลาไคล
ชวนนางอภัย		ชมมิ่งไม้อยู่เรียงราย
ปริศนา ^{๕๒} กระลำพัก ^{๕๓}		กลิ่นหอมหนักต้องพระพาย
กระถิ่นทรงกลั่นอาย		ฝูงกระจายอยู่ขจร
ชะลูดโลดทลง		มหาหงส์ ^{๕๔} งามอรชร
กลั่นเย็นแซมเกษร		หอมตรลบอบเอาใจ
สักชี ^{๕๕} ปักชีชาติ		บินเกลื่อนกลาดอยู่ในไพร
ร่ำร้องก้องเสียงใส		กินลูกไม้ในไพรสณฑ์
บอกสองอภัย		ชมมิ่งไม้เล่นสำราญ
นกเนื้อในไพรสณฑ์		สองเยาวมาลย์เจ้าเซยชม
จตุบาททวีบาท		ดอกกรุกขชาติกลิ่นร่ำเผย
หอมมาน่าชมเซย		กลิ่นระเหยชื่นชูใจ
จกกล่าวถึงยักขา		ทั้งสองราครองกรุงไกร
เมืองก็กว้างใหญ่		ชื่อกุดันพระนคร
ทั้งสองมีฤทธา		ย่อมแก้แล้วกล้าฤทธิรอน

^{๕๒} ควรเป็น กฤษณา - ส่วนของเนื้อไม้ซึ่งมีสีดำ เกิดเมื่อต้นไม่มีบาดแผล พบเฉพาะในต้นไม้ชนิด *Aquilaria crassna* Pierre ex H. Lec. และ *A. malaccensis* Lam. ในวงศ์ Thymelaeaceae กลิ่นหอม ใช้ทำยาได้

^{๕๓} กระลำพัก - ส่วนของเนื้อไม้ซึ่งมีสีดำ เกิดในต้นสลัดไดป่า (*Euphorbia antiquorum* L.) และต้นตามดุมทะเล (*Excoecaria agallocha* L.) ในวงศ์ Euphorbiaceae กลิ่นหอมอ่อน รสขม ใช้ทำยาได้

^{๕๔} ชื่อไม้ล้มลุกชนิด *Hedychium coronarium* Koen. ในวงศ์ Zingiberaceae ดอกใหญ่ สีขาวล้วนหรือมีสีเหลืองตอนกลาง กลิ่นหอม ชอบขึ้นในที่ลุ่มน้ำขัง มักปลูกตามบ้าน, กระทาย เหิน ก็เรียก, จันทบุรีและระยองเรียก เลเป้ หรือ ลันเต

^{๕๕} ชื่อไม้เถาเนื้อแข็งชนิด *Dalbergia candanensis* Prain ในวงศ์ Leguminosae แก่นแดง มีเสี้ยนดำ ใช้ทำยาได้, กรักชี หรือ ขรี ก็เรียก

ปราบเทพอัมพร
 พี่ชายนั้นเล่าไซ้
 น้องรักของยักษ์
 โยธาทองยักษ์โสด
 พี่น้องทั้งสองรา
 จึงออกจากพารา
 แก้วกระบองคือเปลวไฟ
 ยุ่ง^{๕๗}อย่าง^{๕๘}หักพินาศ
 โคทิง^{๖๐}มหัส^{๖๑}
 แรดช้างแลกวางทราย
 สองยักษ์หักคอกิน
 กินแล้วสองขุนมาร
 ยักขมาในไพร
 ทั้งสองสุรามาทเห็นทรงธรรม
 พาสองกัลยา
 พิศโฉมนางทั้งสอง
 เพ่งพิศต้องติดใจ
 สองมารปรึกษากัน
 แล้วเราทั้งสองรา
 น้องจะเอานางคนนี้
 พี่น้องเราปันกัน
 จึงทำฤทธิไกร
 แก้วกระบองด้วยฤทธา
 โสดโผนโจนทะยาน
 สองนางเห็นยักษ์
 สองนางเข้ากอดผัว
 เจ้าจึงปลอบเมียขวัญ
 มาอีกสักแสนเท่า
 จักแผลงศิลป์ศรชัย
 ว่าแล้วพระทรงธรรม
 ทั้งสองอสุรี
 สองมารแผลงฤทธิไกร

ให้พ่ายแพ้ยักษ์
 ชื่อว่านนทไฟรี
 ชื่อธรรณิสุรยักษ
 นับตั้งโกฏ^{๕๖}ไตรตรา
 เคยเที่ยวป่าพนาลัย
 สองยักษ์ทำฤทธิไกร
 จักไปในพระนาวา
 ไกลพิชิตมฤคา^{๕๙}
 จับเอามาหักคอกิน
 ตีให้ตายดาชกลางดิน
 ใครอืมนำสำราญใจ
 เข้าไพรสณฑ์ก็เที่ยวไป
 ไกลจับสัตว์ก็ลัดมา
 ไอนี้มาแต่ไหนบังอาจใจเป็นหนักหนา
 ตั้งนางฟ้าในตรึงษ์ไทร
 งามล่ายองดูผ่องใส
 นางอรัยทั้งสองรา
 ฆ่าผิวมันให้มรณา
 ได้นางมาเราปันกัน
 จงพระพี่เอาคนนั้น
 เอาไปเป็นบริจา
 คือตั้งไฟไหม้ราวป่า
 ปานดังสายอสุณี
 สองขุนมารทำฤทธิ
 นางเทวีไม่มีขวัญ
 ด้วยความกลัวสองกุมภัณฑ์
 นางจอมขวัญกลัวมันโย
 นางหนุ่มเหินอายตกใจ
 ให้ยับย้อยเป็นรูลี
 แก้วพระขรรค์ต่อฤทธิ
 ยักษ์โถมโถมตีเข้ามา
 คือตั้งไฟในเวหา

^{๕๖} โกฏ - ชื่อมาตรา นับ เท่ากับ ๑๐ ล้าน

^{๕๗} ชื่อไม้ต้นขนาดใหญ่ชนิด *Dipterocarpus grandiflorus* Blanco ในวงศ์ Dipterocarpaceae เนื้อไม้ใช้ในการก่อสร้าง

^{๕๘} ชื่อไม้ต้นขนาดใหญ่หลายชนิดในสกุล *Dipterocarpus* วงศ์ Dipterocarpaceae เช่น ยางนา (*D. alatus* Roxb.) ยางแดง (*D. turbinatus* C.E. Gaertn.)

^{๕๙} กวาง

^{๖๐} กระทิง

^{๖๑} หมายถึง ควาย

โป้ยซ้ายทั้งปายขวา
มิได้มาถูกต้อง
วังวางเข้าชิงชัย
พระบาทเจ้าฟาดฟัน
หัวขาดกับปฐพี
เป็นคินละเจ็ดครา
พระเจ้าแสงศรมลาญ
แล้วเป็นคินมาเล่า
พระองค์ทรงศรมลาญ
หัวขาดดินมือขาด
โลหิตคือถ่านไฟ
หกร้อยแปดสิบหก
लगमारทำฤทธา
สองนางเห็นยักขา
ด้วยเหตุประการใด
พระบอกนางโฉมเฉิด
ด้วยมันมีฤทธา
นางว่ามันมากมาย
พระว่านางอย่ากลัว
เจ้ายกดวงมณี
ขอให้เป็นพลชั้น
อีกทั้งพลบพลาไสด
พิศสถานแล้วมีข้า
เป็นพวกพลมาร
ป้องกันสิ่งโยภภัย
มีมือถือกระบอง
สองเห็นขุนมาร
นางทูลพระภูมิ
มีมือถือศาสตรา
มันจักจับเอาเมียไป
กอดบาทพระราชา
เจ้าบอกนางทั้งสอง
ยักขาทั้งนี้ไซ้
ฤทธาอย่ากลัวแล้ว
รู้พลของเราเอง
สั่งให้มารนิมิต
ออกต่อด้วยกุมภัณฑ์
ขุนนนทไฟรี

พระราชาป้องกันไว้
มารทั้งสองโกรธคือไฟ
จักใคร่ได้นางเทวี
บันคอยักษ์ทั้งสองศรี
ขุนยักขาไม่มรณา
รุกเข้ามาประจัญบาน
ทุกขุนมารม้วยวายปราณ
มากกว่าเก่าเข้ารุกราน
มารทั้งนั้นก็บรรลัย
ตายเกลื่อนกลาดในพงไพร
เป็นคินไปมากหนักหนา
ตายสามยกหกเป็นมา
ทั้งสองตา คือแสงไฟ
ดับสังขารแล้วเกิดไป
มันตายไปแล้วเป็นมา
มันตายเกิดถึงเจ็ดครา
ฟังพี่ว่าเจ้าอย่ากลัว
ลามุ่นวายเข้ารอบตัว
ไวใจผัวจักสู้มัน
ทูลเกษียด้วยฉับพลัน
ยักขาเกิดคืบเร็วรา
ทั้งนี้โรโฆษา
บังเกิดมาบัดเดียวใจ
ทั้งกล้าหาญฤทธิไกร
มิให้ต้องสามเยาวมัลย์
ตาทั้งสองคือไฟกาฬ
ปานซีฟจักมรณา
ยักขิมันเข้ามา
เข้ามาล้อมอยู่ไสว
เมียตกใจเป็นหนักหนา
ช่วยเมียรณะพระทอง
ว่านางอย่าตกใจ
คือบ่าวไพร่ของเราเอง
นางน้องแก้ว(อย่า)กลัวเกรง
เกิดด้วยแก้วอันพรายพรรณ
ยอมมีฤทธิอันแข็งขัน
ให้ป้องกันอันตราย
ธรรณีสู่ผู้นองชาย

โกรธใจดังไฟฟาด
 ยักษ์นี้มีเล่ห์กล
 ให้มารบังเกิดมา
 พลยักษ์เข้าต่อติด
 ตายด้วยพลมาร
 ฝ่ายว่ามารนิมิต
 ตายแล้วเป็นคืนใหม่
 (หกร้อยแปดสิบหก
 รั้งอยู่เป็นคว้น
 ต่อด้วยมารนิมิต
 ตายเป็นคืนใหม่)
 ตายแล้วเกิดขึ้นมา
 พี่น้องทั้งสองชาย
 เสกทรายปรายด้วยฝน
 ย่อยยับม้วยดับจิต
 พระองค์มรณกิจตร
 ยักษ์มีเวทย์มนตร์
 พระองค์จึงแผลงศร
 ถูกต้องพลชั้น
 (หัวขาดแลตืนขาด)
 ยักษ์าสองนาย
 สองหมื่นพันหกปดลา
 ยักษ์มาล้อมพระภูมี
 ยักษ์ก็ถอนเอาต้นยาง
 พระองค์ทรงแผลงศรศรี
 ไล่ล้างขุนมารยักษา
 แผลงอิทธิฤทธิ์ธา
 สองแสนสามหมื่นหกพัน

เห็นประหลาดแจ้งใจตน
 ด้วยเวทย์มนตร์กระมังนา
 ที่ศาสตราดุกล้ำหาญ
 ตายด้วยฤทธิ์ศาสตร์ดินดาน
 ทำหาญหักเป็นหนกหนา
 ตายม้วยมิได้
 (เร่งพลมารเข้าบุกบัน)
 ตายสามยกเกิดขึ้นพลัน
 เสียงสนั่นลั่นพลไพร
 ตายด้วยฤทธิ์ไม่ทนได้
 ได้สัพพันแปดร้อยปลาย
 เข้าเช่นฆ่าอยู่วันวาย
 อ่านพระเวทย์อันศักดิ์สิทธิ์
 ถูกต้องพลมารนิมิต
 รูปนิมิตมาสูญหาย
 จะเห็นผิดติดฉงน
 มาประจุมารอาสัญ
 ไปราญรอนสองกุมภันท์
 ทั้งสัพพันแปดร้อยปลาย
 ไส้พุงขาดกลาอยู่เรียงราย
 ต้องศรตายก็กลับเป็นมา
 ยกกันเข้ามา
 บ้างเงี้ยวบ้างหงตะบองดี
 บ้างทั้งบ้างขวางเอาพระภูมี
 ต้องมารยักษีศรีศรีก็มาผลาญสังหาร
 ตายแล้วกลับเป็นคืนมา
 ก็มาเกลื่อนกลุมหิมวันต์
 นอกกว่านั้นหกพันปลาย

ฉบับ

เมื่อนั้น(ทั้งสอง)ยักษ์
 ธรณีสูรน้องชาย
 ต้องศรป่วนวอดวาย
 ยักษ์าสินอาสัญ)
 ครั้งนี้ที่สุดยักษา
 ยักษ์าจักสินอาสัญ
 จึงอ่านพระเวทย์วิเศษมหันต์
 สี่แสนหกพันหมื่นปลาย

(ขุนนทไพร่
 อ่านเวทย์กลับกลาย
 ค่ำรบเจ็ดครา
 เกิดขึ้นมาพลัน

ฤทธาแก้วักล้ามากมาย	พวกมารทั้งหลาย
มีกายต่างต่างกันไป	
กลางมารตาแดงคือแสงไฟ	กลางมารเล่าไซ้
เดิบใหญ่เท่าจอมภูผา	
กลางมารบิดเป็นอนกายา	ตัวเป็นยักษ์
หน้าเป็นชะนีไพร	
กลางมารมีฤทธิ์ไกร	หัวเป็นหัวไก่
ตัวเป็นตัวคน	
กลางมารนิรมิตตน	ตัวเป็นตัวคน
หัวเป็นหัวเสือ	
กลางยักษ์ที่จักผันผัว	ตัวเป็นตัวเสือ
หัวเป็นหัวหมู	
กลางมารทำหน้ามู่มู่	ตัวเป็นตัวหมู
หัวเป็นหัวกวาง	
กลางมารคือสิงห์วิ้งว้าง	ตัวเป็นตัวกวาง
หัวเป็นหัววัว	
นิมิตบิดเป็นแปลงตัว	ตัวเป็นตัววัว
หัวเป็นหัวช้าง	
เข้าถอนเอาต้นยูงยาง	หักไม้โพงผาง
วิ่งว้างตระหง่านทะยานมา	
บ้างขึ้นอากาศเวหา	ทำอิทธิฤทธา
ดินฟ้าสนั่นหวั่นไหว	
เข้าแบกเอาภูเขาใหญ่	ทำอิทธิฤทธิไกร
ไปไต่ยบย่อยผุผอง	
กั้งเขาพระสุเมรุจะเอนลง	เทพเจ้าบ่มีคง
ก็ตื่นตระหนกตกใจ	
ครั้นครั้นสิ้นแปรภพไกร	เท่าถึงสมุทรไทย
เป็นคลื่นละลอกกระฉอกซอน	
สัตว์สิ่งวิ่งสอกสอບສານ	ตกห้วยเหวหวน
ตกตะโงกละหวนเหวเขา	
ไปไล่เป็นจุนผุ่นเถา	เลื่อนถ้ำลำนาว
ภูเขาก็ก่เป็นธุลี	
มีดมนอากาศวิถิ	บังแสงพระสุรสีห์
ธรณีจักทรุดมาทำลาย	
สองนางประพจน์ขวัญหาย	แลเห็นมารร้าย
มากมายมีดมนพระเวหา	
สนั่นก็ก้องโลกา	สองนางกัลยา
ตกประหม่าไม่มีสมประดี	

องค์นางเหมือนอย่างลงผี	ตัวสั้นขวัญหนี
เทวีเจ้าพุลราชา	
จักต่อด้วยमारยักขา	องค์เดียวเอกา
เห็นว่าจักมาไปวาดไว	
เปลี่ยงพล้าจักทำเป็นไฉน	เมียช่วยไม่ได้
น้องไซ้จักม้วยเป็นผี	
อย่าสู้มันเลยนะพันปี	จงพาน้องนี้
เหาะหนีให้พ้นยักขา	
พุลพลางนางให้ไศกา	พุลหัวเมียอา
ราชาจงมาหนีไป	
เจ้าฟ่งสองนางอรทัย	ปลอบนางทรมว้ย
เจ้าอย่าได้มาทรงไศกา	
มาอีกแสนโกฏียักขา	จักม้วยมรณา
ชಾಯอย่าได้มาตกใจ	
ว่าพลางทางแกว่งพระขรรค์ชัย	มองกันนางไ้
มิให้เข้าใกล้เจ้าเทวี	
พลมารรุกโรมโถมตี	หาญบุกคลุกคลี
ยักซีกรู้มกับเข้ามา	
โห่ร้องกึ่งก้องโกลา	แลปลิ้นปลิ้นตา
ขบเขี้ยวเคี้ยวฟันคำรามรน	
อันอึดมีดกรุมเวหน	พี่น้องสองคน
เร่งพลมารให้เข้าไป	
พระองค์ทรงแผลงศรชัย	ด้วยเดชะให้
ศรชัยไปกลางอัมพร	
ตรงไปสังหารราญรอน	ตัดเศียรแลกร
สองมารให้ขาดอาตุร	
ขุนนนทไพร่ขุนธรรณีสุน	หัวขาดอาตุรตายกลับดับสูญ
ก็กลิ้งอยู่กับผืนพระธรรณี	
ถ้วนคำรบพระเสร็จเจ็ดที	ขุนนนทไพร่
พี่น้องก็ดับสังขาร์	
ศรชัยไล่ล้างอสุรา	มอดม้วยมรณา
ยักขาก็ถึงแก่ความตาย	
หัวขาดไส้พุงทลาย	สองแสนสามหมื่นปลาย
ก็ตายพินาศดาษดา	
ยักขาไม่มาคืบคอง	ศรสิทธิ์ฤทธิ์จริงค์
จึงไปสระสรงคงคา	
ครั้นแล้วเข้าแลมิช้า	ฝูงเทพเทวา
ก็มาขึ้นชมทฤทธรรษ์	

ปากฟ้าเมืองแมนสวรรค์
ก็ร้องซ้องสาธุการ

เทพในหิมวันต์

สุรางคนางค์

ครั้นยักษ์ตายแล้ว	จึงชวนเมียแก้ว	ทั้งสองกัลยา	
เข้าปลับปลาศัย	ท้าวไท่สร่งสนาน	นึกเอาอาหาร	โภชนาสาลี
ที่ในศาลา	บังเกิดขึ้นมา	ด้วยแก้วมณี	
มีโลกโภชนา	น้ำท่ามากมี	สามองค์ยินดี	จึงเสวยโภชนา
ครั้นเจ้าเสวยแล้ว	อุ้มนางน้องแก้ว	ทั้งสองพึงา	
เหาะลือปลิวไป	ไปบนเวหา	บายพระพักตรา	ไปสู่เวียงชัย
เหาะมาคลาคร่ำ	แต่เข้าเท่าค่า	ถึงแดนกรุงไกร	
จึงเหาะลงมา	ในป่าพนาลัย	หนทางกลางไพร	แรกหนีมาหา
ที่คนทั้งหลาย	หนีท่ามาตาย	อยู่ในกลางป่า	
ผีท่ามาทัน	ผลาญคนทั้งนั้นให้มรณา	ตายอยู่กลางป่า	ทั้งห้าร้อยปลาย
จึงเหาะลงมา	ถึงพื้นพสุธา	เห็นศพเรี่ยราย	
กระดูกรายอยู่กลาดป่า	ทั้งห้าร้อยปลาย	สองนางโฉมฉาย	สยองเกษา
ผีท่ามาทัน	พวกผีห่านั้น	ทันคนทั้งหลาย	
ไล่ผลาญชีวิต	ฝูงคนทั้งหลาย	ทั้งห้าร้อยปลาย	มอดม้วยมรณา
ผีห่ากินสิ้น	กระดุกดาซดิน	ตามผืนพสุธา	
ดูน่าอนาจ	เป็นผีดีสาง	อยู่ในกลางป่า	ดูน่าอนาจ
ยิ่งคิดขยาด	ทั้งสองนางนาฏ	กลัวท่าอาธรรม์	
ชนลูกทุกเส้น	ด้วยได้เห็นมา	นางกลัวผีท่า	จะมายายี
เมื่อนั้นพระองค์	บอกแกเณมยง	ทั้งสองนารี	
เพื่อนยากของผัว	กลัวมันโยมี	ตนักงานพี	เจ้าอย่าปรารมภ์
เอาแก้วนั้นไซ้	แช่น้ำดอกไม้	เอามาประพรหม	
กระดุกทั้งหลาย	อันตายตกจม	เจ้าจึงประพรหม	ทั้งห้าร้อยปลาย
อันตายไปแล้ว	ครั้นต่อน้ำแก้ว	เป็นคืนโดยหมาย	
ทั้งห้าร้อยคน	พ้นจากความตาย	รอดจากอสุรกาย	กลับกลายเป็นคน
ครั้นพื้นชีวิต	เห็นพระณรงคจิตร	กับสองนิรมล	
กราบลงกับบาท	ทั้งสามบัดดล	คืนมาเป็นคน	ด้วยท้าวปราณี
ข้าพเจ้าทั้งนี้	เป็นพวกชาวซี	อยู่ที่ชาวคลัง	พวกสนมกรมวัง
ติดตามมาด้วย	ที่ม้วยมรณา	ที่ติดตามมา	ชวนกันชื่นชม
ฝูงคนทั้งหลาย	ครั้นเห็นเจ้านาย	กราบถวายบังคม	
กราบลงกับบาท	นางนาฏนิรมล	จึงยอมทูลนิรมล	แต่จากเวียงชัย
ทั้งสามผ่านเกล้า	เดิมทีนั้นเล่า	หนีท่าเข้าไพร	
ผีท่ามาทันฝูงคนทั้งนั้น	มาม้วยบรรลัย	เสด็จจะไปไหน	จึงไม่มรณา
รอดจากความตาย	ไม่เป็นอันตราย	ทั้งสามกษัตรา	
ได้กลับมาโปรด	ให้พ้นเวทนา	คืนคงชีวา	ทั้งห้าร้อยปลาย

ทั้งสามกษัตริย์	ครั้งได้ฟังอรรถ	แห่งคนทั้งหลาย	
(จึงบอกอนุสนธิ์	แต่ต้นจนปลาย	ฝูงคนมากมาย)	ชมโพธิญาณ
ว่าหน่อโพธิสัตว์	จักได้มาตรัส	ใน(อนา)คตกาล	
จักนำฝูงสัตว์	ข้ามวิญญูสงสาร	เข้าสู่ nirvana	พ้นจากทุกข์
ฝูงคนทั้งปวง	ตกอยู่ในห้วง	พระยามารา	
เหมือนเราทั้งหลาย	อันตายด้วยท่า	พระโปรตเกสา	พ้นจากความตาย
จงพระราชา	กับนางพระยา	ชวนกันจรลี	
จักไปบุรี	เที่ยวดูมิตาย	ชุบผิทั้งหลาย	ให้เป็นคืนมา
ฝูงคนทั้งผอง	ชนลูกหิวพอง	สยองเกศา	
ด้วยกลัวอำนาจ	ขยาดผีท่า	มีใครจักมา	ด้วยกลัวความตาย
เจ้าจงว่าไป	จักกลัวไปโย	ผีท่าภูติพราย	
ไฉนงานข้า	ชาวเจ้าทั้งหลาย	ว่าแล้วผันผาย	ชวนกันเข้ามา
ไฉนงานทั้งสอง	ชีพระวาทอง	ปิดป้องสุริยา	
สมเด็จพระองค์	ทรงเสด็จงา	ให้บังเกิดมา	ด้วยแก้วมณี
ทั้งห้าร้อยปลาย	ตามเสด็จผันผาย	มาตามวิถี	
เกณฑ์หามเกณฑ์แห่	มาแต่พงพี	ได้สามราตรี	(ถึงพระพารา)
ถึงนอกกำแพง	ซากผีตายแห้ง	เหลือแรงกาบิน	
กลางผีมีหนัง	ยังหุ้มกายา	มากมายหนักหนา	รอบพระบุรี
เข้าในทวาร	สมเด็จพระบาล	พานางจรลี	
เห็นแต่ซากศพ	เกลื่อนกล่นบุรี	มีแต่ซากผี	พื้นที่จะพรรณนา
เป็นน่าสังเวช	อสุชลเนตร	คลอคลอนยัยนา	
(สองนางโฉมฉาย	เจ้าฟ้าน้ำตา	ในพระพารา	ล้วนแต่ซากผี)
คนทั้งห้าร้อย	ลูกเด็กเล็กน้อย	อันรอดชีวี	
ตามเสด็จเข้ามา	แต่ป่าพงพี	เข้าในบุรี	แลให้โศกา
ให้รักลูกหลาน	ที่ตายวายปราณ	มอดม้วยมรณา	
บ้างร้องไห้รัก	บิดามารดา	พี่น้องญาติกา	อันม้วยวายปราณ
ยังแต่เรือนเปล่า	โศกเศร้าครวญหา	ผีท่ามาผลาญ	
ตายอยู่เกลื่อนกล่น	เป็นศพสาธารณ	พี่น้องลูกหลาน	มาม้วยบรรลัย
เมื่อนั้นภูเบศร์	เอาแก้วทิพย์เนตร	ส่องดูบุรี	
สมเด็จพระมูมิ	เจ้าเห็นผีท่าอยู่ในบุรี	เที่ยวกินซากผี	อยู่ในพารา
จึงพระราชา	ตวาดมนตรา	สัพเพทวา	
ปีศาจเจวะ	ผีท่าสะละ	หนีไปปฐา	เข้าป่าไพศาล
เจ้าจึงยาดรา	พานางโฉมยง	ตรงเข้าวังใน	
กษัตริย์ทั้งสาม	ขึ้นปราสาทชัย	ชวนกันเข้าไป	ในห้องปราศรัย
เห็นศพทั้งปวง	เต็มทั้งเรือนหลวง	หลายหลาทุกมี	
พระสมณกรมใน	บรรลัยเป็นผี	อยู่ในปราศรัย	เกลื่อนกลาดตาชไป
สมเด็จพระองค์	กับสองโฉมยง	มาถึงห้องใน	
เห็นท้าวมหิตราช	พระญาติบรรลัย	พระมารดาไท	มาม้วยเป็นผี

อยู่บนแท่นทอง	ศพท้าวทั้งสอง	บมืราศี	
ยังเป็นร่างกาย	กลืนอายุไม่มี	เหมือนท้าวเข้าที่	บรรทมกลางวัน
ไม่เปื่อยไม่เน่า	อันศพสองท้าว	ดูหลากอัครรรย	
แต่ท้าวเป็นผี	สามปีเจ็ดวัน	ศพน้องทาวนั้น	ไม่เป็นอันตราย
สองนางเทวี	นางบุษมาลี	บุษบงโฉมฉาย	
เห็นสองกษัตริย์	ทำกิริยาตาย	สองนางโฉมฉาย	เจ้าพายน้าตา
นางบุษมาลี	กอดบาทชนนี	สมเด็จจิบิดา	
นางสยายพระเกษ	ออกเช็ดบาทา	กับสองกัลยา	โศการ่าไร
โอ้พระทูลเกล้า	ตัวลูกนี้เล่า	กลับมาหาไท้	
ไม่จำนรรจา	ด้วยลูกว่าไร	ตัดช่องน้อยไป	สุวิมานสวรรค์
ทั้งสองเสด็จไป	ทั้งลูกน้อยไว้	ให้มาโศกศัลย์	
ชะรอยเวรรา	ติดตามมาทัน	จึงผีห่านั้น	มาลงบุรี
(บิดามาทาย	ฝูงคนทั้งหลาย	สิ้นทั้งกรุงศรี	
มีแต่กระดูก	เต็มทั้งบุรี	เหมือนป่าช้าผี	เย็นเยียบเย็บเหงา)
ทั้งสามลูกแก้ว	กลับมาถึงแล้ว	เห็นแต่เมืองเปล่า	
เห็น(แต่)ซากผี	ไม่มีคนเฝ้า	ลูกน้อยสร้อยเศร้า	เปลี่ยวเปล่าหมองศรี
ลูกกลับมาแล้ว	พระทูลกระหม่อมแก้ว	ลูกคีนพาที	
นางร่ำรำพัน	โศกศัลย์พันทวี	เชิญพระชนนี	ลูกคีนเถิดรา
พระสนมกรมใน	ทีหนีห่าไป	ตายในกลางป่า	
ซุบคืนเป็นเล่า	ตามเจ้าเข้านา	ด้วยสามกษัตราเข้ามาวังใน	
เห็นศพพระบาท	ศพท้าวมหัทรราช	ดูหลากแก่ใจ	
ไม่เน่าไม่หนอน	เหมือนนอนหลับไหล	แต่ท้าวบรรลัษ	ได้ถึงสามปี
กราบลงกับบาท	ท่านท้าวมหัทรราช	นางสวสดี	
พระทูลกระหม่อมแก้ว	ตายแล้วเป็นผี	มิได้อันทา	ด้วยข้าทั้งหลาย
พ่อเคยใช้สอย	มาแต่น้อยน้อย	คุ้มเท่าวันตาย	
มิได้อันทา	แก่ข้าทั้งหลาย	นักสนมกรมใน	ด้วยกันทั้งปวง
ท้าวอยู่ปกครอง	เหมือนร่มโพธิ์ทอง	ปกป้องกันหลวง	
เงินตราค่าปี	มีทุกกระทรวง	ฝูงข้าทั้งปวง	ให้ร่ำรำพัน
ณรงคจิตรภูบาล	เห็นนางสองคราญ	ข้าเฝ้าทั้งนั้น	
กอดบาทท้าวไท้	ร้องไห้โศกศัลย์	พระองค์ทรงธรรม	จึงมีชีวา
ดูร่าหน้าให้	นางกำนัลใน	อย่าได้โศกา	
เอาแม่ขันใหญ่	ใส่น้ำมาลา	ไม่นานไม่ช้า	จักได้เห็นกัน
บุษบงเทวี	นางบุษมาลี	ให้นางกำนัล	
ไปตักน้ำ	ชะมิขมัน	เทใส่มะขัน	แช่น้ำมาลา
ครั้นวายโศกแล้ว	จึงเอาดวงแก้ว	ทูนเกล้าเกษา	
จึงพระราชฯ	แช่น้ำมาลา	จึงตั้งสัจจา	เสียงด้วยโพธิญาณ

เราจักได้ตรัส	ตั้งจิตสละ	สิ่งหวงปวงมาร	
หวังเป็นศาสดา	ใน(อ)นาศคกาล	โปรดสัตว์สงสาร	ให้พ้นทุกข์
จักสร้างสมภาร	บำเพ็ญโพธิญาณ	ด้วยมานานา	
ให้ทานชีวิต	ดวงจิตดวงตา	ดาวในเวหา	ไม่มาปูนปาน
เดชะณรงคจิตร	เจ้าตั้งอุทิศ	ร้อนถึงมฆวาน	
ท้าวเล็งเนตรทิพย์	ลงมาน่าน	เห็นหน่อจักรพาฬ	เจ้าตั้งสังจา
จักชูประบาท	ท่านท้าวมหัทธรา	ตายด้วยผีห้า	
วอดวายตายเปลือง	ทั้งเมืองพารา	จักช่วยเจ้าฟ้า	ให้สำเร็จการ

ฉบับ

เมื่อนั้นณรงคจิตรทกุมาร	เจ้าตั้งอธิษฐาน
แล้วเอาน้ำแก้วมณี	
ประพรมพระศพลองศรี	เดชะฤทธิ
น้ำมณีอันโสภณ	
ต้องกายทั้งสองพระองค์	ดุจทิพพมาสร
ก็เย็นทั่วพระกายกายา	
ภูธรยกรชัยขวา	แปรพระกายา
ลืมนัยนาถมี	
ทั้งสองพระอัคมเหสี	ค่อยได้สมประดี
สองศรีรัฐีกพระกายา	
แล้วพรมพระสนมทั้งหลาย	เป็นคินมากมาย
เต็มทั้งปราสาทเรือนหลวง	
ในวังนอกวังทั้งปวง	พรมทั่วเมืองหลวง
ฝูงคนก็รอดคินมา	
เมื่อนั้นเจ้าไตรตรึงษา	มีเทวะบัญชา
ก็สั่งพระเพชฌุกรม ^{๒๒}	
ยังโภกขรพรชนัน	ตกลงด้วยพลัน
ชำระให้ทั่วพระนคร	
บ้านนอกเมืองนาป่าคอน	บรรดาที่ม้วยมรณ
ให้เป็นคินมาด้วยฉับพลัน	
บัดนั้นพระพิชฌุกรม	รับเทวะบัญชา-
ชาแล้วก็แผลงฤทธิไกร	
ฝนโภกขรพรชนันไซ้	ตกลงทันใจ
ชำระศพทั้งหลาย	
บรรดาที่ม้วยวอดวาย	ฝูงคนทั้งหลาย
ก็ได้ชีวิตรอดคินมา	

^{๒๒} พิชฌุกรม - วิชฌุกรม

ทุกคนมิได้หลอลง
 คื่นคนก็เหมือนแต่ก่อนมา
 กับท้าวมหัทรราชราชา
 สองราก็นั่งตั้งองค์
 นางบุษมาลีศรีบุษบง
 สามองค์ก็กราบกับบาทา
 นักสนมกรมในซ้ายขวา
 มาถวายกับท้าวไท
 สุคนธาหอมฟุ้งพระองค์
 สององค์ก็ลู่ไถ้ทา
 สำเร็จเสร็จแล้วมิช้า
 ผ่าต้นมาถวายให้ทรง
 กำนัลชวนกันกราบลง
 นักรงานก็ผลัดกับพัทวิ
 เมื่อนั้นท้าวมหัทรราชภูมิ
 ผู้เป็นพระราชมารดา
 ปราศรียไถ่ถามลูกยา
 ลูกยาไปอยู่แห่งใด
 ฟุ้งคนทั้งเมืองบรรลัษ
 เจ้าจึงได้ชีวิตคืนมา
 ดูหลากอัศจรรย์หนักหนา
 บอกให้บิดามาแจ้งใจ

บ้านป่าเมืองดง
 กับนางพระยา
 ณรงค์จิตรทฤทธิรงค์
 เอน้ำอบมา
 ยอมเครื่องบรรจง
 จึงเอาภูเขา
 กับบาทสององค์
 นางลักษวิ
 ทั้งสามพังงา
 เป็นเหตุไฉน
 จงพระลูกยา

สุรางคนางค์

เจ้าทั้งสามองค์	ก้มเกล้ากราบลง	แล้วกราบท่านไท้	
แต่แรกลูกยา	หนีหาคลาไคล	คนตามลูกไป	สักหาร้อยปลาย
เจ้าทูลถ้วนถึ	เมื่อพานางหนี	ลำบากมากมาย	
ได้ยากเหลือใจ	บุกป่าพนาลัย	แต่ต้นจนปลาย	มากมายหลายครา
แต่แรกหนีห่า	จนนางสองรา	สิ้นเจ้ามาบรรลัษ	
ลูกเที่ยวเตร่ไปจึงได้ชាយ	สุวินชากายหลัง	จากนางร้อยซัง	ไปยังพารา
ปราบปรัมกองทัพบ	แตกถอยย่อยยับ	ยอมถวายพารา	
จึงมาชูป้อง	ทั้งสองพังงา	เป็นคื่นมิช้า	เหาะมาโดยหวัง

เหาะมาเหน้อยพัก	พาสองน้องรัก	ลงหยุดอาศัย	
รบกับยักษ์	ฆ่ายักษ์บรรลัย	พาสองอรทัย	เหาะมาบุรี
มาชูปพระองค์	สมเด็จพระองค์	ทั้งองค์ชนนี	
พลเมืองทั้งหลาย	อันตายเป็นผี	ปิตุเรศชนนี	จงทราบบาบา
ทั้งสองกษัตริย์	ครั้นได้ฟังอรรถ	แจ้งในวิญญา	
ยินดีภิรมย์	ชื่นชมพรรษา	จากแท่นรจนา	ทั้งสองพระองค์
สวมกอดโถมงาม	ลูกรักทั้งสาม	มีความพิศว	
สมหน้าสมหลัง	เจ้าทั้งสามองค์	ณรงคจิตรฤทธิรงค์	มาโปรดบิดา
ทั้งพระชนนี	ได้รอดชีวี	จากความมรณา	
จึงไม่สาบสูญ	ด้วยบุญกุญ	ชาวเมืองพารา	รอดตายวายชนม์
ชาวเมืองทั้งหลาย	รอดจากความตาย	เห็นกันทุกคน	
บิดามารดา	ปู้ย่าของตน	ตายายวายชนม์	รอดมาเห็นกัน
พี่ป้าน้าอา	ลูกหลานถ้วนหน้า	ญาติกาเผ่าพันธุ์	
พี่น้องหญิงชาย	มากมายครมครัน	ได้เห็นหน้ากัน	ทั่วทั้งพารา
ชวนกันชื่นชม	ยอกรประนม	บังคมราชา	
ทั่วทั้งบุรี	ยินดีหนักหนา	สิ้นทั้งพารา	ซ้องสาธุการ
บ้านนอกขอบเขต	ทั่วจันทะประเทศ	ชวนกันขึ้นบาน	
บ้านนอกเมืองนา	ซ้องสาธุการ	ชมโพธิสมภาร	ณรงคจิตรฤทธา
รอดพร้อมหน้ากัน	ด้วยพระทรงธรรม	มาโปรดเกษิ	
ฝูงคนทั้งหลาย	รอดจากความตาย	อย่างได้ดุขดี	วิมานสวรรค์
กับท้าวมหัทรราช	มีพจนารถ	ว่าแก่ทรงธรรม	
จักให้พระทอง	เจ้าครองไอสวรรค	ทั้งสามองค์นั้น	อยู่สนองแทนองค์
พ่อนี้แก่เฒ่า	เห็นแต่หน้าเจ้า	จักสืบพระองค์	
จงเจ้าโถมงาม	ทั้งสามพระองค์	จงสืบพระวงศ์	แทนพระบิดา
ท่านท้าวมหัทรราช	เสนาอำมาตย์	จึงราชนา	
จักให้พระทอง	ครองพระพารา	โพธิสัตว์ราชา	เป็นปิ่นภพไกร
จึงเจ้าณรงคจิตร	กราบทูลบพิตร	แก่พระภูวนัย	
จักให้ลูกครอง	ปกป้องกรุงไกร	พระคุณนั้นไซ้	ใส่ไว้เกษา
ยกสมบัติให้	ลูกครองกรุงไกร	เป็นเจ้าธรณี	
ครอบครองไพร่ฟ้า	เสนามนตรี	สมบัติทั้งนี้	ถวายคืนราชา
เชิญท้าวปกครอง	ชาวสนมทั้งสอง	ดุจก่อนมา	
ลูกจักลาไป	ยังพระพารา	พาสองกัลยา	ไปเฝ้าชนนี
ลูกทูลลามา	ชูปนางกัลยา	สองท้าวยินดี	
จักใคร่ได้นาง	ทั้งสองมารศรี	ลูกทั้งสามนี้	จักขอลาไป
บิดามารดา	ทรงพระชรา	เกลือกมีโรคภัย	
ลูกเป็นห่วงนัก	จักขอลาไป	หาไม่ที่ไหน	จักไม่ไคลคลา
ท่านท้าวมหัทรราช	ทั้งนวลนางนาฏ	ผู้เป็นมารดา	
อกใหม่ใจหาย	พุ่มพายน้าตา	เจ้าว่าจักลา	กลับไปบุรี

ไอ้พระลูกแก้ว	เจ้ามาโปรดแล้ว	จักเอาตัวหนี	
ไปแล้วมีท่า	มันจักย่ายี	จะตายเป็นผี	เหมือนแต่ก่อนมา
เจ้ามีอำนาจ	ปราบปรามดีสาจ	มันกลัวฤทธา	
ครั้นว่าไปแล้ว	ผีทำใจแกล้ว	มันจักกลับมา	บิดามารดา
จักสิ้นอาสัณ	มนตรีเสนา	ค่าไถ่ไพร่ฟ้า	
จักมาวายชนม์	คอมเข้าเผ่าแก่	ชาวแม่กำนัล	ครั้งนี้แลนา
เจ้าอยู่ปกครอง	เหมือนร่มโพธิ์ทอง	เย็นเกล้าเกษา	
สามลพลไพร่	ได้พึ่งลูกยา	สุขเกษมเปรมเรา	มีความยินดี
ไอ้แต่นี้ไป	จักม้วยบรรลั	สิ้นทั้งบุรี	
ฝูงคนทั้งหลาย	จักตายเป็นผี	ด้วยท่ากาลิ	มันจักกลับมา
เสนาข้าเฝ้า	เป็นทุกขโศกเศร้า	ทั้งเมืองพารา	
ฝูงคนทั้งหลาย	พุ่มพายน้าตา	อ่อนวอนราชา	มิให้คลาไคล
จึงเจ้าณรงค์จิตร	กราบทูลบพิตร	มัททราชภูวนัย	
ทั้งพระมารดา	อย่าโศกาลัย	นักสนมกรมใน	อย่าได้โศกาลัย
มนตรีเสนา	ชาวเจ้าพารา	ให้มาพร้อมกัน	
จักบอกคาถา	กันท่าอาธรรม	เร่งไปบอกกัน	ให้ทั่วพารา
อันพระคาถา	ของพระเจ้าตา	บอกให้เข้ามา	
ให้ภาวนา	จักกันโพล่ภัย	ปีศาจน้อยใหญ่	ไปเร็วพลัน
ท่านท้าวมัททราช	เสนาอำมาตย์	ขึ้นชมยินดี	
ปาวกับฝูงเผื่อง	ทั้งเมืองบุรี	บุรุษสตรี	แตกตื่นกันมา
บ้านนอกน้อยใหญ่	บอกให้ทั่วไป	จังหวัดพารา	
เมืองขึ้นเมืองนอก	บ้านนอกคอกนา	ตื่นกันเคঁามา	เรียนพุทธมนต์
พระมุนีนาค	ให้ความโอวาท	สั่งสอนทุกคน	
กับท้าวมัททราช	พระบาทเป็นต้น	จึงให้พุทธมนต์	มหาจังงัง
ตั้งนะโมสามทนต์	แล้วอ่านพระมนต์	เป็นมหากำบัง	
(ธรรมคุณพุทโธ	สังเฆกำบัง	สรณคมนัง	จั้งเดชะ)
จึงสวดคาถา	สรรพเทวา	ปีศาจเจวะ	
อิติปิโส	นโมพุททาย	นอกะนะกะ	นะอะกะอัง
ดูราทั้งหลาย	ทั้งหญิงทั้งชาย	จงตั้งใจฟัง	
เร่งภาวนา	อย่าได้พลาดพลั้ง	เป็นมหาจังงัง	ได้ทั้งกุศล
เมื่อจักเข้านอน	กราบพรเสียดก่อน	แล้วจึงสวดมนต์	
มันหลับมันตื่น	คืนละหนสองหน	เป็นการกุศล	ป้องกันอันตราย
เมื่อนั้นจุมพล	บอกพุทธมนต์	แก่คนทั้งหลาย	
อดสาพากเพียร	รำเรียนมากมาย	ทั้งหญิงทั้งชาย	บอกต่อกันไป
อย่าได้ประมาท	เดชอำนาจ	คุณพระศาสดา	
เที่ยงนางกลางคืน	ตื่นขึ้นภาวนา	กาลิผีท่า	ไม่มายายี
ตั้งแต่นั้นมา	ฝูงราษฎร์ประชา	ขึ้นชมยินดี	
(น)มัสการภูธร	อวยพรสวัสดิ	ทั่วทุกธานี	ซ้องสาธุการ

กับพระบุญเรือง	พอสิ้นเคราะห์เมือง	ศรีเลศรีเรื่องทุกสถาน	
ฟ้าฝนเพิ่มพูน	บริบูรณ์ทุกสถาน	โภชนาอาหาร	สมสุขลูกไม้
ข้าวเกลือเหนียวได้	สัมผัสลูกไม้	เกิดฝนนา	
ไม่มีความทุกข์	เป็นบรมสุขา	อยู่ช้านานมา	ได้เจ็ดเดือนปลาย

ยานี

เมื่อนั้นพระบุญเรือง	เห็นพลเมืองค่อยสบาย
รำพึงคะนิงหมาย	ลาท้าวไทไปบุรี
คิดแล้วพระโหมยง	ชวนบุษบงบุษมาลี
ขึ้นเฝ้าพระภูมิ	พระบิดาแลมารดา
ครั้นถึงจึงกราบเล่า	ทูลท่านท้าวทั้งสองรา
ลูกรักจักขอลา	พระบิดาททั้งสององค์
จักพาเจ้าสองศรี	บุษมาลีศรีบุษบง
ไปเฝ้าพระปิตุรง	(สมเด็จพระองค์พระชนนี)
สองพระองค์จักคอยหา	เห็นอยู่ข้าจักหมองศรี
จักคอยหานางเทวี	ศรีสะใภ้ทั้งสององค์
เห็นว่าอยู่เข้าไป	สองท้าวไทจักพิศวง
ไม่เห็นลูกสามองค์	ทรงกรรแสงคร่ำครวญหา
ท่านท้าวมหัทราช	ทั้งสองราชมารดา
ได้ฟังเจ้าทูลลา	กล่าวน้ำตาลงลามไหล
มาอยู่ได้ไม่ถึงปี	เจ้าจักหนีจากแม่ไป
ทุกวันนี้เล่าไซ้	แม่ตั้งใจจะฝากผี
แม่จักให้เจ้าบุญเรือง	เจ้าครองเมืองแทนภูมิ
ควรถามาหน่ายหนี	ให้แม่นี้กินน้ำตา
เจ้าคือดวงนัยเนตร	ของปิตุเรศพระมารดา
เจ้าดังลูกอาตมา	มาโปรดให้รอดความตาย
ค่อยคลายหายความทุกข์	ได้ความสุขเพราะโณมฉาย
เจ้าไปใจแม่หาย	เสียดายนักเจ้าแม่อา
ที่นี้จักเปล่าเปลี่ยว	แม่จักเหลียวหาใครเลย
ลูกรักเจ้าแม่เอย	จักเซยใครได้เหมือนพระลูกยา
ปรารค์มาศประสาทศรี	ตั้งแต่นี้จะโรยรา
เปล่าเปลี่ยวแก่ตา	ด้วยลูกยากี่พากันไป
สองเจ้าเป็นเพื่อนยาก	ได้ลำบากมาด้วยกัน
อย่ามีความเดียวฉัน	จักรักกับทั้งสองศรี
บุษบงเป็นเมียหลวง	อย่าหึงหวงฟังชนนี
ด้วยวามเหสี	ของพันปีเจ้ามากมาย
แม่นี้พร่ำสอนสั่ง	เจ้าระวังการทั้งหลาย
อย่าให้มีระคาย	เคืองพระบาทผู้สามี

ที่นี้พระลูกแก้ว
ฝากองค์ตนจงดี้
ลูกรักแม่ทั้งสอง
ตกยากจนมรณา
พ่อผิวแลแม่ผิว
ร้อยชั่งระวังตน
ลูกเมียเจ้ามากนัก
คือใครก็ตัวใคร
แม่สอนทั้งนี้ไซ้
บุษบงนางเทวี
รับคำองค์พระแม่เจ้า
น้ำเนตรเจ้าไหลลง
น้ำเนตรไม่เหือดหาย
ออกเชื้อพระบาท
ค่อยอยู่เถิดนะผ่านเกล้า
ด้วยความมาจำเป็น
มิไปก็จำไป
บิดาพระมารดา
ทั้งสองกษัตรา
จึงพระปิตุรงค์
ขอฝากนางสองรา
ผิดชอบจงผ่อนผัน
ผิดครั้งหนึ่งจงดไว้
สามครั้งลงอาญา
ครั้นว่าฝากนางแล้ว
จึงทูลแก่พระเจ้า
ว่าองค์อัคร
ถึงผิดสักล้นฟ้า
ชาวแม่นางสนม
ด้วยว่าทั้งสามองค์
เสนาทั้งข้าเฝ้า
ชาวเมืองร่ำร้องให้
จึงเจ้าทั้งสามองค์
ลูกรักจักขอลา
อยู่หลังอย่าประมาท
คุณพระชินสีห์
สั่งพลางทูลลาพลา
ชาวเมืองสิ้นทั้งหลาย

ไกลแม่แล้วทั้งสองศรี
อย่าได้มีความฉันทา
เหมือนร่วมท้องพระมารดา
ได้เห็นหน้ากันสองคน
จงฝากตัวนิรมล
อย่าให้ท้าวเคืองพระทัย
สองลูกรักอย่าวางใจ
ระวังไว้ให้จงดี
เจ้าจำให้ชวนที
บุษมาลีเจ้ากราบลง
ใส่เหนือเกล้าทั้งสององค์
ทั้งสององค์เจ้าโคกา
นางสยายเกศเกศา
แทนพระคุณสองนเรนทร์
แต่นี้เล่าจักนานเห็น
จำไกลท้าวทั้งสองรา
จำให้ไกลกันนา
ลูกขอลาทั้งสององค์
ฟังลูกยาเร่งพิศวง
สองพระองค์ลูกเขยขวัญ
ไปเมื่อหน้าพระทรงธรรม
อย่าหวนหลงอาญา
สองครั้งไซ้จึงทัศน
ตามโทษาหนักแลเบา
จึงพระแก้วผู้ทรงเยาว์
ว่านางน้องทั้งสองรา
คือดวงเนตรทั้งซ้ายขวา
ไม่เอาโกรธทั้งสององค์
มาเสกสมจันรรจา
มาโปรดคงจะกลับไป
มาโคกเศร้าเพียงบรรลัย
สลดใจทั้งพารา
กัมกราบลงกับบาท
พระผ่านฟ้าอยู่จงดี้
พระปิตุราชชนนี
ไว้ป้องกันอันตราย
อุ้มสองนางเหาะผ้นผาย
แลดูเจ้าทั้งสามองค์

ท่านท้าวมหัทธราช	ทั้งนางนาฏมาตุรงค์
แลตามเจ้าสามองค์	สุดนัยเนตรแล้วโศกา
กอดเข้านั่งเหงาว่าง	ตั้งใครล้งเอาหทัยา
ควักเอาเนตรทั้งซ้ายขวา	ยังแต่กายตั้งร่างมี
ท้าวสิ้นสติไป	ทอดใจโยในนาภี
นางลักษณสวัสดิ์	ตั้งชีวิตจักบรรลีย์
แลตามพระลูกแก้ว	ไม่เห็นแล้วเข้าห้องใน
สะท้อนทอดใจโย	ทอดพระองค์ลงโศกา

สุรางคนางค์

เมื่อนั้นพระทอง	อุ้มนางทั้งสอง	เหาะขึ้นเวหา	
ลมพัดชอยชอย	เหาะรอยชอยมา	ในบนเวหา	เร็วกว่านกบิน
ณรงคจิตรฤทธา	อุ้มนางสองรา	เหาะมาเชียวชิน	
มาในกลางหาว	ตั้งท้าวอัมรินทร์	อุ้มองค์ยุพิน	สุชาดาเหาะมา
เจ้าอุ้มนางเหาะ	บ่ายหน้าจำเพาะ	มาเมืองณรงกา	
กระแวกเสียงก้อง	ร้องในเวหา	ฟังเสียงสุกฤณา	(ไพเราะจับใจ)
(เมฆเคลื่อนสลดอน	ตามพื้นอัมพร	เคลื่อนกลาดดาษไป	
ดำแดงเขียวขาว	กลาวหาวมากมาย	อุ้มนางโฉมฉาย	ไปกลับเมฆา
เจ้ามาเหน้อยนัก	เหาะลงหยุดพัก	บนยอดภูผา	
มีท่อน้ำไหล	เซ็นซาบชานชา	ไหลตกลงมา	แต่ยอดคีรี
น้ำไหลชบซาบ	ซับเชิบเอิบอาบ	กระแสนลี้	
ลงมาแต่ยอดเขา	ตกลงธรณี	ตั้งเสียงอสุณี	สนั่นบันดาล
ชะงักโกรกทาน	เป็นห้วยละหาน	ห้วยธารเลี้ยวลด	
น้ำไหลตามปล่อง	ชั้นช่องบรรพต	แทรกชอกออกหมด	ตามชอกศิลา
สามองค์ทรงน้ำ	อาบเย็นอุรา	เสร็จแล้วมิช้า	
จึงพาน้องนาง	ทั้งสองกัลยา	เที่ยวชมภูผา	บนยอดคีรี
เจ้าชมถ้ำทอง	เห็นงามเรื่องรอง	ช่วงโชติรัศมี	
แอร่มแวมวาม	อร่ามรุจี	ต้องแสงสุรสีห์	เพลาตะวันรอน
ชมเขาเงินยวง	รุ่งโรจน์โชติช่วง	ต้องแสงสุนิกร	
ชะงักโกรกกรอก	เงื่องอกชะง่อน	พาส่องบังอร	เที่ยวชมภูผา
เขาแก้วกระบาด	กลางเขางมกลาด	ตั้งแวมยุรา	
พรายพรายพรอยพรอย	สูงลอยเวหา	ต้องแสงสุรียา	เลื่อมเลื่อมพรายพราย
ชมเขานาวรัตน์	แสงใสไตรตรัส	เห็นงามเฉิดฉาย	
มรกตทับทิม	มณีสีทราย	เจ้าชมสบาย	ทั้งสามกษัตรา
ชมแล้วภูมี	อุ้มเอาเทวี	นางน้องสองรา	
พานางเหาะเหิน	ดำเนินเวหา	ลอยลี้พลิวมา	ในกลางอัมพร
เจ็ดวันบ่หึง	เจ้าเหาะมาถึง	แดนพระนคร	
เห็นยอดปรางค์ทอง	บอกนางบังอร	โน่นแนสสายสมร	คือบ้านเมืองเรา

จึงพระภูบาล	พานางนงคราญ	ลงมาโดยเข้า	
มาถึงพารา	พานางนงเยาว์	จำเพาะเหาะเดา	ลงเกยชาลา
เอิกเกริกทั้งเมือง	ระบือลือเลื่อง	ทั้งเมืองพารา	
ไปชูปนางมา	ทั้งสองกลียา	ได้แล้วกลับมา	ถึงพระเวียงไชย
พระองค์ทรงพุทธ	พานางนงนุช	ทั้งสองทรมกัลยา	
มาเฝ้าบิดา	ยังปราสาทไชย	ทั้งสามหน่อให้	กราบถวายบังคม
ทั้งสองกษัตรา	เห็นพระลูกยา	สองราชื่นชม	
บิดามารดา	ยังคิดปรารมภ์	คอยหาทรมชม	อยู่ทุกเวลา
บิดามารดร	พิศโฉมบังอร	ลูกสะใภ้สองรา	
ดั่งเทพกนิร	อัปสรกัลยา	นางในได้ฟ้า	ไม่มาปูนปาน
บุษบงเทวี	นางบุษมาลี	โฉมล้ำเพาพาน	
เพริศพรหมันมณฑล	เชิญชวนสงสาร	ดูนางวิมาน	ในชั้นไตรตรึงษ์
ประเสริฐเลิศล้ำ	นาง(ใน)ไตรภพ	บ่เปรียบเทียบถึง	
พินิจพิศเพ่ง	เร่งร้อนรู้มิ่ง	ท้าวตกตะลึง	ด้วยโฉมอรทัย
แล้วถอยหลังคิด	ละอายในจิต	ไม่คิดต่อไป	
บิดามารดา	ลงมาทันใจ	ลูบล้างลูบไหล่	ศรีสะใภ้ทั้งสองรา
กว่าเจ้าณรงค์จิตร	มาสำแดงกิจ	ว่าเจ้าบุษบง	
กับบุษมาลี	เธอทั้งสององค์	พากันเข้าดง	หนีท่าอาธรรม์
มาในดงดาน	มาพบยักษ์มาร	สองนางอาสัณ	
ครั้งหนึ่งหลงรัก	ยักษ์อาธรรม์	เจ้ามาเข้าฝัน	ให้รู้สีกตน
แล้วเป็นนาวา	ข้ามส่งภัสดา	ให้รอดเป็นคน	
พ้นจากมารร้าย	จึงไม่วายชนม์	ความรักผัวตน	จนสิ้นอาสัณ
(ใครจะเหมือนเจ้า	ทั้งสองหนุ่มแน่น	ลูกรักจอมขวัญ	
คนในโลกนี้)	ใครจักเทียมทัน	แม้คิดกระสันต์	ถึงเจ้าสองรา
กอดจูบลูบไล้	เทวีศรีสะใภ้	ทั้งสองกลียา	
ทั้งสองกษัตริย์	ตรัสมีขงคา	ถามพระลูกยา	ณรงค์จิตรกุมาร
ไปชูปสององค์	ที่ในกลางดง	เป็นข้าหิงนาน	
ได้เจ็ดเดือนตรา	จึงกลับมาสถาน	จงเล่าเหตุการณ์	แก่พระบิด
จึงพระณรงค์จิตร	กราบทูลมูลกิจ	แต่หนหลังมา	
ข้าอยู่เล่าไซ้	กลับไปพารา	ชูปพระราชา	มัททราชภูมิ
ฝูงคนถ้วนหน้า	ตายด้วยผีทำ	สิ้นทั้งบุรี	
ทั่วจันทะประเทศ	ขอบเขตกรุงศรี	คั่นคงซีวี	รอดมาเป็นคน
เป็นพร้อมกันกันแล้ว	จึงพระลูกแก้ว	บอกพุทธมนต์	
ไว้กันผีทำ	ภาวนาทุกคน	ข้าจึงจรดล	ลาท้าวกลับมา
บิดามารดร	ได้ฟังบังอร	ชื่นชมหรรษา	
ขอบใจกลับ	ไปชูปไท้พ่อดา	คนทั้งพารา	ได้รอดคั่นคง
นางสุวิญญา	(นางอุลวงศา	นางบุษบาโฉมยงค์	
นางทั้งร้อยเอ็ด	ตามเสด็จสามองค์	มาเฝ้าพระองค์	ณรงค์จิตรภูมิ

มาถึงพระองค์	ก้มเกล้ากราบลง	กับบาทถันมี	
อภิวันสามี	ยอกรซูลี	เหนือเกล้าเกษ	สุวิษามารศรี
นบนอบสององค์	นางศรีบุษบง	โฉมยงนคราญ	
นางบุษมาลี	เจ้ารับ(อ)ภิวันท์	นวลนางทั้งนั้น	ชวนกันปราศรัย
กว่าพระพี่เจ้า	ทั้งสองนางเยาว์	ได้ยากเหลือใจ	
หนีผีห่ามา	ในป่าพงไพร	มาม้วยบรรลัย	ด้วยมารยักษา
ศพออยู่กลางดง	พระพี่สององค์	มาดับสังขาร	
ทั้งนี้เพราะบุญ	ไม่สูญชีวา	มาชูปภริยา	รอดจากความตาย
ทั้งนางสองไท่	กล่าวเกลี้ยงปราศรัย	ด้วยนางทั้งหลาย	
เล่าห์กลยักษา	จึงมาจำตาย	เป็นอสุรกาย	อยู่ในกลางดง
ณรงคจิตรฤทธิรงค์	ซุบที่สององค์	จึงรอดคั่นคง	
ไม่มีม้วยบรรลัย	บุญหลังทำไว้	พี่ทั้งสององค์	จึงไม่มรณา
เสกเจ้าทั้งนี้	ได้ร่วมสามี	กันสิ้นทุกคน	
จำนงปลงจิต	อย่าคิดสาละวน	จะได้ฝากตน	แก่กันสืบไป
จึงนางทั้งหลาย	ได้ฟังภิปราย	สองนางปราศรัย	
ยอกรพระนม	บังคมไสว	ด้วยสองอรัย	มิได้ฉันทา

ฉบับ

เมื่อนั้นท่านท้าวณรงกา	ตรัสสั่งเสนา
อย่าช้าให้เร่งแต่งการ	
ทำขวัญทั้งสองเยาวมาลย์	เร่งเร็วยาวนาน
ให้ทำโรงราชพิธี	
สามสิบเก้าห้องโดยมี	กลองไชยะเกรี
เพดานดาดด้วยดารา	
ภาคพื้นให้เร่งดาดดา	ด้วยแดงโสภา
วาดเขียนให้งามมีศรี	
เบงจา ^{๖๓} ประดับมณี	เขียวแดงแสงศรี
จำรุงจำเรียมยศยง	
รายรอบด้วยฉัตรเบญจรงค์	ราชวัตรฉัตรธง
ระบายลวดลายเรขา	
พระที่นั่งบรรลักร์เบงจา	ทำรูปเทวา
ถือนดอกบุษบาสลอน	
ถัดนั้นรูปเทพกนิร	บ้างรำบ้างพ้อน
ให้ถ้วนทั้งแปดทิศา	
ชั้นถัดรูปสัตว์นานา	นรสิงห์มหิงสา
ให้ทื่อเนกคะเนืองนอง	

^{๖๓} เบญจา-แท่นมีเพดานดาดและระบายผ้าขาว, แท่นซ้อน ๕ ชั้นลดหลั่นกัน มักใช้ประดิษฐานบุษบกหรือพระโกศ. (เพี้ยนมาจาก มัญจา คือ เตย)

มโหรีปี่พาทย์ฆ้องกลอง	แตรสังข์ทั้งผอง
สำหรับระโคมถวายเป็นเสียง	
ระทาดอกไม้ไฟเพนียง	โชนหนังตั้งเรียง
หุ่นมอญละครชาตรี	
ข้างในให้ทำบายศรี	เจ็ดชั้นอันดี
จะมีขม้นให้ทันการ	
ทำวนางผู้ใหญ่นายงาน	จัดแจงแต่งการ
บายศรีให้งามประไพ	
เจ็ดชั้นฉั่นฉัดเลศไกร	แก้วไพฑูรย์หนูนไ้
สุกใสด้วยแก้วจักรพาฬ	
แก้วแนมเกมมากซ์ชวาลย์	ไพฑูรย์สุริการ
มรกต(เข้าแนม)แถมกัน	
(แกะฉลุเป็นเครือวัลย์	รูปสัตว์ทุกพรรณ
ใส่วางกระจ่างรายเรียง	
แกะสัตว์เคล้าคู่เคียง	ประดับรายเรียง)
ทุกช่องทุกชั้นบายศรี	
ชั้นเจ็ดประดับเพชรมณี	พลาหมแพถมแจ่มศรี
รัศมีตั้งดวงสุริยน	
เห็นงามประเสริฐเลิศล้ำ	เสร็จแล้วบัดดล
ยกมาถวายพระทรงธรรม	
ท้าวไ้มีโองการพลัน	เอาบายศรีนั้น
ไปตั้งยังโรงพิธี	
จึงให้สองนางเทวี	โคกส่งนที
แล้วทรงสุคนธรวยริน	
ผ้าตันอันงามฉูดฉาด	ดั่งนางกนิริน
ปักปันบินขยับหนี	
สไบกรองลายทองรุจี	สังวาลย์มณี
สอดสีซ้อนซับตลับลาย	
อรชรอ่อนแอ่นฉูดฉาด	ทอดระชวยอยู่อ่อนกาย
ดั่งนางในวิมานสวรรค์	
(งามสรรพรับศรีเชิดฉั่น	ทรงสังวาลย์วัลย์
น้ำมันบำรุงเกษา)	
เสร็จแล้วนางแก้วยาตรา	ทั้งสองกลยา
มาตามเสด็จพระภูบาล	
ทั้งพระปิตุเรศชลมาน	แสนสาวศฤงคาร
แห่ห้อมล้อมกันมา	
(ทั้งร้อยเอ็ดนางกลยา	ตามเสด็จเจ้าฟ้า)
เข้ามาในโรงศาสตร์พิธี	

ครั้นถึงจึงพระภูมิ
 ทั้งสองก็นั่งเหนื่อเบงจา
 สาวศรีมนตรีนเสนา
 อุปมาดังดาวล้อมจันทร์
 พกผมาพราหมณ์จีนนั้น
 ฝ่ายหน้าเสนามนตรี
 ครั้นได้พิชชยฤกษ์ดี
 โห่ร้องก็กก้องอยู่ครั้นครอง
 ดนตรีดีดสีตามเพลง
 ประโคมด้วยเสียงฆ้องกลอง

กับสองมารศรี
 เรียงรายซ้ายขวา
 เป็นอันดับกัน
 ลั่นฆ้องเข้าหกที
 แตรสังข์วังเวง

ยานี

ครั้นพิชชยฤกษ์
 เชิญขวัญเจ้าทั้งสอง
 ขวัญเจ้า(ตก)ประหม่า
 ขวัญเข้าทั้งสององค์
 ขวัญเจ้ากลัวผีทำ
 เทียวอยู่ในสิ่งขร
 ขวัญเจ้าตกใจนัก
 เทียงคั่นในราตรี
 ขวัญเจ้ากลัวอียักษ์
 ขวัญบินกลัวความตาย
 เมื่อยักษ์หักคอกิน
 ตกใจให้พิศวง
 เมื่อสองเจ้ามาม้วยมรณ
 ยังรุ่งสะตุงใจ
 ละเมอให้เพื่อไป
 เทียวอยู่ในไพรศรี
 ขวัญตกอยู่พงพี
 ขวัญเจ้าอย่าเร่ร่อน
 ขวัญเจ้าอยู่ป่าช้า
 นกเนื้อทั้งสี่อหฺรายน
 ขวัญเจ้าไปอยู่ป่า
 เชิญขวัญทั้งสององค์
 ขวัญเจ้าอย่าร้องรำ
 น้ำพุคุโชดไหล
 ขวัญเอยตกลงเถื่อน
 ชะนิทั้งผีป่า

จึงให้เบิกบายศรีทอง
 บุษมาลีศรีบุษบง
 เมื่อหนีหามาในดง
 นี้ผีทำเทียวชอกซอน
 หนีเข้าป่าในดงดอน
 อย่าเทียวจรชมศรี
 เมื่ออียักษ์มันพาหนี
 ขวัญเจ้าหนีออกจากกาย
 เมื่อมันหักคอเจ้ากิน
 หนีมารร้ายเข้าในดง
 ขวัญเจ้าบินออกจากกาย
 ให้ละเมอบ่นเพื่อไป
 เจ้าขวัญอ่อนนอนไสล
 ด้วยตกใจไม่สมประดี
 ร้องให้รำพึงพงพี
 ชมมิ่งไม้ในดงดอน
 (ชม)กินรินางกินร
 เทียนอนอยู่ธูสิทราย
 เทียวชมสัตว์สิ่งทั้งหลาย
 สัตว์ทั้งหลายในกลางดง
 ชมปักษาราชหงส์
 อย่าได้หลงอยู่ในไพร
 ชมเถื่อนถ้ำลำเนาใน
 ตามโคตรอกชอกภูผา
 อยู่ป่าเพื่อนสัตว์นานา
 มาหลอนหลอกที่ชอกเขา

อยู่น้ำเป็นเพื่อนปลา
ขอเชิญพระขวัญเจ้า
เชิญมาชมสมบัติ
นักสนมสิ้นทั้งผอง
เชิญขวัญสองร้อยชั่ง
เครื่องต้นงามประไพ
ครั้นเชิญพระขวัญแล้ว
เวียนเทียนเจ้าทั้งสอง
เวียนเทียนแล้วเสร็จสรรพ
พระหัตถ์โบกพัทวิ
เฉลิมพัทธรทั้งสองรา
ครั้นแล้วจึงพะวง
ให้เจ้าสองนงลักษณ์
อายุได้ร้อยปี
ท้าวจึงอุปภิเษก
ครองขันหมาก
บุษมาลีเป็นฝ่ายขวา
(ร้อยเอ็ดนางโฉมฉาย
บุษบงเป็นผู้ใหญ่
แก่นางทั้งซ้ายขวา
ต่างตาดั่งพระทัย
ดูแลให้เหมือนกัน
นางคอยปรนนิบัติ
(ด้วยตัวเป็นผู้ใหญ่)
ผิดชอบคอยไถ่ถาม
ว่าความตามสมควร
(ทั้งร้อยเอ็ดนวลนาง
ยกกรขึ้นวันทา
ว่านางช่างบ้ายเปี่ยม
(นวลนางร้อยเอ็ดองค์)

อยู่ในนาเป็นเพื่อนเขา
มาชมเงินมาชมทอง
ทั้งนพรัตน์งามเรืองรอง
ชมปรากฏมาศปราสาทชัย
มาชมวังคลังนอกใน
เห็นสนุกใสมอยู่เรืองรอง
เอาแว่นแก้วปิดเทียนทอง
ตามคำรบได้เจ็ดที
แล้วจึงดับควันอัคคี
โบกควันให้ไปต้ององค์
นางชายาทั้งสององค์
จึงอวยพรสวัสดิ์
เป็นจอมอัครมเหสี
อย่าได้มีสิ่งโรคา
ให้เป็นเอกชายา
เป็นใหญ่กว่านางทั้งปวง
นางสุวินชาเป็นฝ่ายซ้าย
เป็นอันดับกันลงมา
เจ้ามิได้มีฉันทา
เจ้าแต่งให้เสมอกัน
ท้าวแจกให้สิ่งรางวัล
ทุกตำแหน่งทุกแห่งหน(ไป)
มิให้ขัดน้ำพระทัย
จัดแจงให้ตามสมควร
มิให้ความมาลามลวน
มิให้เคืองพระบาท
ทั้งสองเป็นซ้ายขวา
สาธุการนางเทวี
ไม่ลำเอียงเจ้าเที่ยงตรง
ตรงใจรักนางทุกคน

เนื่องจากเนื้อเรื่องฉะฉานชัดเจนกบฏวัดท่าพุดจบแต่เพียงเท่านี้ ผู้ปริวรรตขอนำเนื้อหาจากฉะฉานฉบับสอบทาน
มาเสนอเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

ฉะฉานฉบับที่เรื่องจบ
เป็นสวัสดิมงคล

ครองพิภพพระมณฑล
ปิ่นไกรภพจบแดนไตร

สุรางคนางค์

เมื่อนั้นภูวนาถ	ณรงจิตรวเสวยราชย์	แทนบิดาไท่	
เซยชมสมบัติ	พิพัฒน์โกศย์	สุรางค์นางใน	บำรุงทุกวัน
เป็นปิ่นไกรภพ	ระบือลือจบ	ทุกประเทศเขตต์	
ไกรกรุงรุ่งเรือง	ดั่งเมืองสวรรค์	ร้อยเอ็ดเขตต์	ชวนกันเข้ามา
ก้มเกล้าถวายกร	สมเด็จพระพุทธ	ทรงศักดิ์จักรา	
เมืองเอกเมืองโท	เมืองตรีจัตวา	แต่งสุวรรณมาลา	เข้ามาเนืองนอง
ปากเหนือปากใต้	เมืองไกลเมืองใกล้	มากมายกายกอง	
สิบสองภาษา	เข้ามาเนืองนอง	ดอกไม้เงินทอง	ถึงปีมาถวาย
สำเภาเกตรา	กำปั่นวิลันดา	ไปมาค้าขาย	
อิฐบุสรุตัน	แออัดมากมาย	สินค้าทั้งหลาย	ถว้ยขามครามครัน
อ้ายม้วยเลียงผา	สำเภาใหญ่โต	นับร้อยนับพัน	
กูดังกวางตั้ง	อย่างกึ่งทะเลตัน	โตะพานเขียนขึ้น	แพร่พรรณมากมี
ท้าวครองพารา	มนตรีเสนา	สุขเกษมเปรมปรีดี	
เป็นบรมผาสุก	ทั่วทุกบุรี	สมเด็จพระจักรี	ไม่มีโรคา
จำเริญความสุข	บ่มความทุกข์	สักกิงเกศา	
ท้าวณรงการาชา	พระบาทราชา	สิ้นพระชนมา	สู่สวรรคาลัย
ณรงคจิตรราชา	ปลงศพพระบิดา	เสร็จแล้วโดยไว	
เก็บธาตูปิตรงค์	สรองน้ำดอกไม้	แล้วบรรจุไว้	ใจเจตีย์สถาน
แล้วการบรมศพ	เจ้าผ่านพิภพ	ครองแสนศฤงคาร	
ข้างน้ำข้างใน	โพล่ยกยอไม่พาน	เป็นสุขสำราญ	ทุกทั่วถ้วน
ข้าวนาปลาเกลือ	เกิดผลล้นเหลือ	ทุกทั่วตำบล	
สวนนอกสวนใน	ลูกไม้เกิดผล	ทั่วทุกแห่งหน	เกิดผลนานา
อยู่จำเนียรกาล	เป็นสุขสำราญ	บ่มโรคา	
ลือเลื่องเฟื่องฟู	ทุกกรุงนครา	จำเริญชันษา	ร้อยยี่สิบปี
ทรงพระชราภาพ	คิดเห็นบุญบาป	ในโลกโลกีย์	
ออกทรงบรรพชา	ตามประเพณี	ครั้นสิ้นชีวี	ไปสู่เมืองสวรรค์
กษัตริย์ทั้งหลาย	สิ้นชีพวางวาย	ทำลายเบญจขันธ์	
ตามยถากรรม	ใครทำมานั้น	บุพกรรมปัจจุบัน	ติดตามมาภิบาล
ทำบาปหยาบช้า	จึงมีเวรา	ติดตามมาผลาญ	
สร้างกุศลไว้	ไปได้วิมาน	กว่าจะถึงนิรพาน	ช้านานหนักหนา
แต่เวียนตายเวียนเกิด	เอาชาติกำเนิด	มากพันคนนา	
ในที่สุดชาติ	อาจจะพ้นเวรา	จึงกลับชาติมา	เมื่อจะเข้านิรพาน
พระจอมโลกนาถ	จึงประมวลาชาติ	มาตามตำนาน	
ชาติกนิบาต	หลายชาติมานาน	พระน่านิรพาน	ตรัสธรรมเทศนา
พราหมณ์เฒ่าโคร่ง	เป็นคนบ่มิตร	เมื่อกลับชาติมา	
คือเทวทัต	ใจบาปหยาบช้า	ไปตกจตุรา	มหาอเวจี
ท้าวไกรสุริยวงศ์	ครั้นท้าวปลดปล่อย	กลับชาติโดยดี	
คือพระสารีบุตร	เป็นธรรมเสนี	เบื่องขวาพระชินศรี	ทรงปรีชาชาญ

สมมิตรพระฤาษี	ครั้นสิ้นชีวี	กลับชาติมิตนนาน	
คือพระธรรมเสนา	ปรีชากล้าหาญ	พระโมคคัลลาจารย์	เบื้องซ้ายทศพล
ท่านท้าวมัทราช	สมเด็จพระบาท	ท้าวม้วยวายชนม์	
เมื่อกลับชาติมา	คือพระอานนท์	อุปัฏฐากทศพล	จนถึงนิรพาน
เจ้าตรีดาวงษ์	กลับชาติโดยจง	พระองค์ลูimar	
ท้าวสุทนต์ราช	กลับชาติมิตนนาน	คือพระภูบาล	กัศสปเทพเถร
ท่านท้าววิชา	เมื่อชาติกลับมา	ในพระบริเวณ	
ได้เป็นพุทธบุตร	พระอนรุทธเถร	เศรษฐีหนีเวร	ได้กลับชาติมา
เป็นพระสุพัฒน์	ได้มาปรนินิบัติ	สมเด็จพระศาสดา	
ได้มรรคได้ผล	จึงพ้นจตุรา	อุตสำหรับศึกษา	บำเพ็ญกรรมฐาน
นางสุวรรณมालา	ครั้นนางมรณา	กลับชาติมิตนนาน	
ยังเวียนยังว่าย	อยู่ในสงสาร	นามกรนงคราญ	ชื่อศรีสุนทรา
นางสุริยจันทร์	กลับชาติจากกัน	คือนางมัลลิกา	
นางลักษวดี	เมื่อชาติกลับมา	คือนางประชา	โกษาโคตรมี
นวลนางอุมา	ครั้นดับสังขาร	จากโลกโลกีย์	
เมื่อชาติกลับมา	สุนทราเทวี	บำเพ็ญบารมี	ทรงศีลาจารย์
นางบุษมาลี	ครั้นสิ้นชีวี	กลับชาติมิตนนาน	
คืออุบลวรรณา	อันปรีชาญาณ	ประกอบด้วยมาน	อยู่ในพรหมจรรย์
นางสุวินชา	เมื่อชาติกลับมา	สุชาดาสาวสวรรค์	
นางอุบลวงศา	บุษบาแจ่มจันทร์	นางร้อยเอ็ดนั้น	เมื่อชาติกลับมา
คือพุทธบริษัท	ตามพุทธบัญญัติ	ในศาสนา	
นางได้มรรคผล	พ้นจากเวรา	นางได้โสดา	พระรัตนตรัย
นางศรีบุษบง	ครั้นตายวายชนม์	ดับขันธบรรลัย	
เมื่อชาติกลับมา	ไขว่เอาอื่นไกล	พิมพาทราภวีย	มารดาพระราหุล
ท่านท้าวณรงกา	ครั้นกลับชาติมา	ใครเลยจะปูน	
เป็นพุทธบิดา	อัยกาพระราหุล	ตามวงศ์ตระกูล	ศรีสุทโทภูมิ
นางศรีสุตา	คือพุทธมารดา	สมเด็จพระภูมิ	
พระสิริมหา	มายาเทวี	เป็นพระชนนี	พระศาสดาจารย์
พระองค์ณรงคจิตร	ครั้นสิ้นชีวิต	จากภพสงสาร	
เมื่อกลับพระชาติ	พระสิทธัตถะกุมาร	ตัดบ่วงสงสาร	เป็นพระศาสดา
ถึงแก่มรรคผล	โปรดสัตว์สงสาร	ชาวชนประชา	
ให้พ้นทุกขัง	อนิจจังอนิจจา	ตัดบ่วงตัณหา	เข้าสู่พระนิพพาน
สิ้นเรื่องเท่านั้น	ณรงคจิตรภูมิ	สร้างโพธิญาณ	
สู่สุขนิสสัย	พ้นภัยกันดาร	ข้าผู้ตำนาน	ขอนิรพานโน้นเทอญ